

Historisk Udsigt

over

den danske Litteratur

indtil Aar 1814.

Af

Dr. C. A. Thortsen,

Overlærer ved Roskilde Cathedralstole.

Kjøbenhavn.

Paa Universitets-Boghandler C. A. Reizels Forlag.

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri.

1839.

Forfaſe.

Denne Bog har nærmest til Hensigt at tjene Lærere som Ledetraad ved Underviisningen i en lerd Skoles øverste Classe, og Disciplene som Hjælpemiddel til at samle og fastholde det Foredragne. Man bør derfor ingenlunde vente at finde noget Nyt i den; den vil derimod svare til sin Bestemmelse, naar den giver en saadan fort Fremstilling af det Bekjendte, at en tilstrækkelig Udvikling af Litteraturens forskellige Tilstand paa forskellige Tider, passelige Efterretninger om de vigtigste Forfattere og frugtbare Bemærkninger over deres Arbeider kunne knyttes dertil. Det bliver da Lærerens Sag at forklare og udføre Meget, som blot er antydet, og, fremfor Alt, at oplyse sit Foredrag ved Læsningen af charakteristiske Stykker fra de Perioder og af de mærkværdigste blandt de Skribenter, om hvilke der handles. Et godt Skolebibliothek bør de dertil nødvendigste Bøger ikke savnes.

Jeg venter ikke, at Alle skulle være enige med mig i Valget af de Forfattere og Skrifter, som jeg har nævnet, eller med Hensyn til den Maade, hvorpaa hver især er omtalt; jeg vil alene bemærke, at jeg overalt har søgt at leve

brugbart Stof til Fortælling og Raisonnements, og at undgaae en for de unge Mennesker unyttig og kjedommelig Masse af Navne og Bogtitler. Ifald jeg i nogen Henseende har optaget for Meget, vil Skaden dog ikke være stor, da Læren uden Uleilighed kan gaae løselig hen over det, der forekommer ham uwigtigt, og blot dvæle ved det Vigtigere. Alt endelig ingenlunde Alt skal læres, men at Endel er anført for ved given Anledning at kunne eftersees, behøver jeg knap at tilføie.

Jovrigt skulde det være mig behageligt, om dette lille Skrift, sjældt det nærmest er udarbeidet for den studerende Ungdom, ogsaa kunde tækkes andre Læsere, der ønske en Oversigt over vor Litteraturs Opkomst og Fremgang og over dens betydeligste Forfattere. Da en saadan ikke kan uddrages af een eller faa Bøger, er den ikke ganske let at erholde, før det Haab engang gaaer i Opfyldelse, at nogen af vore Lærde vil benytte sine Talenter og sin Tid til, ved Hjælp af Hovedstadens Bibliotheker, at levere en heel, sammenhængende og udførlig dansk Litteraturhistorie.

1.

Om det gamle nordiske Sprog og dets Oplossning i flere.

En Sprogsamme, som man af antagelige Grunde kælder gothisk, maa tidligt have deelt sig i twende Hovedgrenene: den germaniske og den skandinaviske, hvilke vel ved merkelige Overensstemmelser robe samme Oprindelse, men ogsaa adskille sig tydeligt ved endel charakteristiske Uligheder i deres Bygning. Den gothisk-skandinaviske var i Oldtiden udbredt over hele Norden, og Dialektforskelligheden i de forskjellige Nordboeres Tale var derhos neppe større, end at man med Føje kan antage et eneste Sprog, som ikke blot var forstaaeligt, men i Hovedsagen fælles for dem alle. Men dette har alene vedligeholdt sig paa Island, hvor det i Middelalderen blomstrede i en saare mærkværdig Litteratur; hvorimod det i Danmark, Norge og Sverrig efterhaanden gik over til de Sprog, som nu tales der. Idet nemlig visse Provindsers Idiotismier gjorde sig mere gjeldende og, ved at udbrede sig over større Landstrækninger, sidt efter sidt blev til almindelige Sprogformer, der afløste de tidlige; idet overhovedet en mageliggere Udtale undgik endel haarde Bogstavforbindelser, og en begvemmere Udtryksmaade fortrængte mange af Grammatikens kunstige Boininger; idet endelig den Ordmasse, som havde været alle de skandinaviske Folkeslags eneste Forraad, i Tidens Løb blandedes med mangfoldige fremmede Bestanddele, og i de forskjellige Lande ikke altid med de samme, assondrede disse Landes Mundarter sig meer og meer fra Grund-sproget, antoge en scæregen Charakteer, og maatte omsider betragtes som selvstændige Tongemaal.

Det er umuligt, at forsølge hele Forandringen fra dens Opkomst og i dens jvne Fremgang, da den ikke har efterladt sig de dertil fornødne Spor i samtidige skriftlige Mindesmærker; men den bliver lettere at forklare, naar man paa den ene Side erindrer sig, hvor lidet Sproget dengang sammenholdtes og bevaredes ved mange af de virksomste Midler, f. Ex. samme Undervisning og religiøse Foredrag i Modersmalet, følelses Love og Nettergang, en almindelig udbredt Litteratur, og naar man paa den anden Side betænker, hvor mange Berrelser der fandt Sted med fremmede, tildeles mere cultiverede Nationer. Vi ville ikke legge fortrinlig Vægt paa de Foranledninger til en temmelig broget Sprogblanding, som Normannernes fjerne Tog, Bæringerernes Ophold i Constantinopel, Balsarter, Piligrimsfærd og andre Udenlandskreiser til de sydlige Lande, ja selve Christendoms mens eiendommelige Begreber, Indretninger og Banebnelser, til forskellige Tider forte med sig; men en langt sørre og stadigere Indflydelse var uadskillelig fra det idelige Samvæm med germaniske Nabofolk, hvis Ord og Ordformer desto lettere funde blive optagne som forståelige og brugbare, fordi de henhørte til Tungemaal, der oprindeligt vare beslagtede med det skandinaviske. Hvor Meget der paa denne Maade kan være omdannet i Oldsproget ved den Mengde engelske og tydiske Missionærer, Kunstnere, Soldater og Haandværksfolk, som i Middelalderen kom til Norden, og ved Nordboernes egne deels af Handelen, deels af Krigstog og Grobringer foranledigede Ophold i England og Tydskland, falder Enhver i Die, der kjender Noget til Historien.

2.

Om det danske Sprogs Opkomst og om Litteraturens Tilstand indtil det fjortende Marhundrede.

Sørge vi navnlig om vort Modersmaals Oprindelse, da kan man vistnu ikke med Tilsforladelighed bestemme Tiden,

naar det har begyndt paa en mørklig Maade at affondre sig fra det islandiske og at nærme sig til de germaniske Sprog; dog ere de Afvigeler fra hømt, der vise sig i adskillige i Danmark affattede Bøger fra det tolste eller trettende Marhundrede, allerede for talrige og betydelige til, at de kunne være opkomne og blevet gengået i et ganske kort Tidsrum. De omtalte interessante Sprogmoumenter bestaae i Lovbøger og i den roestildske Camik Henrik Harpestrengs (d. 1244) Lægebøger. Afvigelerne i Lovbøgerne tiltage, jo yngre de selv og deres Afskrifter ere (f. Ex. i den saakaldte gamle og nye sjællandske Lov og Baldemar den andens jydske Lov i Sammenligning med den skaanske), men falde dog mest i Dinene i Lægebøgerne, hvis Sprogharalte er langt ligere med det nærværende Danske, end med det Islandske.*¹) Hvad der adskiller alle disse danske Skrifter, skjønt i forskellig Grad, fra de islandiske, er især Tabet af nogle karakteristiske Endelser for Substantivernes Casus, Verbenes Personer o. desl. samt af Vocalslifset med disse Taledeles Flerton, en hyppig Overgang af Diphthonger til enkelte Vocaler, Anvendelsen af æ eller e i ubetonede Endestavelser, hvor Stam-sproget har a, i eller u, kort sagt: en stor Simplification af den gamle Sprogbygning og en betydelig Forandring af det hele Vocalsystem. For saa vidt disse Afvigeler trænge til at forklares af fremmed Indvirkning, minde de efter Kyndiges Menig især om det Angelsaxiske, og dette stemmer godt overens med historiske Data. Endskjønt der blandt de første christelige Missionærer og de første Bislopper havde været endel Tydskere saavelsom Englemandere, og endskjønt Opsynet over hele den danske Kirke var betroet til tydiske Erkebisper, havde dog det tydsske

*¹) At Lovbøgernes Sprog er mere archaiserende, har vel sin Grund i, at Lovgivningen gjerne knytter sig til øldre Bestemmelser og Bedtægter og assedes i traditionelle former.

Tungemaal neppe af den Grund funnet vinde nogen mærkelig Indflydelse i det niende og tiende Aarhundrede; thi det var først under Knud den store, at Christendommen med sine daværende Indretninger blev almindeligt indført i Landet, og først fra den Tid kunde derfor de Mænd, der arbeidede i Kirkens Tjeneste, naar de vare uhyndige i Sproget, ved deres Anseelse og Mængde indvirke skadeligt paa dets Neenhed. Men netop da trædte Danmark i saa nære Forbindelse med England, at det især maatte blive det Angelsaxiske, som kunde støtte sig nogen betydelig Indgang og efterlade sig varige Spor. Det er bekjendt nok, at Knud for det Meste holdt Hof i England, hvor han udgav Forordninger paa Angelsaxisk, at han derfra bragte en overhvettes stor Mængde Geistlige til Danmark og udtrykkeligt paalagde de indførte Munkeordener at opnøre unge Mennesker i Christendommen, at han desuden benyttede sig meget af engelske Bygmestere og andre Kunstmestre. Heller ikke ophørte de hyppige Indvandringer af engelske Munke ved Knuds Død eller ved Nigernes politiske Modstilletelse, som snart fulgte paa, men de vedvarede i det Mindste i hele det ellefte Aarhundrede; Handelsforbindelsen og Brugen af engelske Haandværkere fandt endnu Sted i det tolvte. I det sidstnævnte Aarhundrede begyndte vel Samqvemmet med Sydsland at blive livligere, og lidt efter lidt vandt tydskle Sæder Yndest; men det var dog ikke før i den sidste Halvdeel af det trettende Aarhundrede, at Tydske under de Danskes indvorfede Krige fik en Indflydelse, der opviede, ja vel endog langt overviede den, som Englelanderne tidligere havde hørt.*)

* Christofor den første og mange Konger efter ham toge dem i Sold; Lybekkere, Holstienere og Andre benyttede sig flere Gange af Leiligheden til at oversvømme hele danske Provindser; forskellige Dele af Riget blev pantsat til dem; mange kirkelige Embeder og verdslige Lehn kom i deres Hænder; fort sagt: den skadelige Magt, de erholdt i det næste Aarhundrede, blev paa mange Maader forberedt og begyndt i dette.

enhver Sprogsforandring, som udgaaer fra Omgang med Fremmede, maa have Tid til at rodfeste og udbrede sig, før den kommer til Syne i Litteraturen, er det intet Under, at de skriftlige Levninger fra selve det tolvte og trettende Aarhundrede endnu kun kunne bære faa Mærker paa en umiddelbar Indflydelse af det Nordtydiske, derimod i flere Punkter være Lighed med det Angelsaxiske.

Resultatet af det Anførte bliver da følgende. Foruden de almindelige Marsager til Omskriftser og Oplossning have mange særegne Omstændigheder bevirket, at det danske Sprog rimeligvis fra Begyndelsen af det ellefte Aarhundrede har adskilt sig meer og meer fra det islandiske og nærmest sig meer og meer, først til det angelsaxiske, siden til det tydskle. I det trettende Aarhundrede, og især mod dets Slutning, var det i den Tilsand, at det i skriftlige Mindesmærter allerede havde tagt saare Meget af Oldsprogets Charakter, og i den daglige Tale formodentlig tiltegnede sig en altid større Masse af tydskle Ord og Ordformer, hvilken dog først i en følgende Periode gik over i Skrifter.

Tovrigt bor det ikke forunder Nogen, at Litteraturen i Landets eget Sprog næsten er indskranket til Lovsamlinger, Forordninger, Kjøbstadretter o. desl. Det var dengang alene Geistlige, hos hvem man kunde søge nogen Kundskab; men deres hele Undervisning og Dannelses, deels i Fædrelandets Klosterskoler og Cannikekskoler, deels ved Universitetet i Paris, maatte gjøre dem Latinen til et langt bekvemmere Meddelesesmiddel, end det udannede Modersmaal. I hvert Sprog skrev henimod Slutningen af det tolvte Aarhundrede den berømte Saro Grammaticus sin udførslige Danmarks Historie, og Svend Aggesen sit Compendium af lignende Indhold.*)

*) Saro var Amanuensis eller Secretair hos Bisshop Absalon, efter hvis Tilskyndelse han udarbeidede sit Værk. Han skal være død

**Sproget og Litteraturen i det fjortende og femtende
Aarhundrede.**

I det fjortende og femtende Aarhundrede vedblev det danske Skriftsprøg ikke alene at skille sig ved endeel fra Stamsproget levnede karakteristiske Endelser, men ombyttede ogsaa mange af dets haarde Consonanter med de beslagtede bløde; det optog desuden en betydelig Maengde Former, Ord og Bendinger af det Tydste. Blandt Andet begyndte det at tisegne sig de Forstaveser, der nu ere saa almindelige: **be**, **for** (ver), **er**; ligeledes, skjønt mindre hyppigt, **an**, **ge**, **und** eller **om** (ent) o. fl. Da selve Udseendet af Ordene fortydsledes ved Brugen af **h** for **k** og **sch** for **sk**, en Skrivemaade, der, uagtet al sin Upas-felighed, først sildigt forsvandt igjen i de følgende Aarhundreder. De vedvarende Anledninger til disse Germanismer vise sig strax, naar man gaaer til Historien; thi, hvor fordaerelig end den Overbaegt var, som Tydslerne allerede i den forrige Periode havde faaet her i Landet, saa voerde den dog endnu meer i den nærværende. Under Danmarks tiltagende Afmagt og ødelæggende Borgerkrige forsagedes Brugen af de tydste Leietropper, kom altid flere Stykker af Midget i de Fremmedes Besiddelse, og blevе omfider næsten alle Embeder besatte med Holstenere. Da endelig Grev Geert var dræbt, og Waldemar Atterdag nogenledes havde havdet Danmarks Selvstændighed, ophørte dog ingenlunde derfor den tydste Indflydelse at være baade stadig og stor. Hansestædersnes af Nodvendighed begunstigede Handel vedblev gjennem det hele Tidsrum: de havde deres Oplag rundtom i Kjøbstæderne; deres Agenter førte mange Haandværkere ind med sig, saa at Tydslerne undertiden udgjorde Fleertallet af en Byes Borgere;

1204. Svend Aggesen var af adelig Familie. Om begges Levnitsomstændigheder vides iovrigt kun Lidet.

tydste Bisselkremmere udbredte sig over hele Landet; mange offentlige Forhandlinger maatte for Udlændingernes Skyld fore-tages paa Plattydse. Ogsaa adskillige af Negenterne fremmede den tydste Tone; thi Erik af Pommern, Christopher af Baiern og Christian af Oldenborg (Chr. d. første) havde Forkjærlighed for deres Modersmaal saavelsom for deres Landsmaend; de benyttede sig derfor af hūnt og bragte ligeledes megen fremmed Adel til Danmark. Ogsaa tydste Drominger og Adelsdamer virkede i den samme Retning. Om de hervede Tropper er talet i det Foregaaende; de ophørte heller ikke under de oldenborgske Konger. Under disse Omstændigheder maatte nødvendigvis Sproget i Danmark germaniseres i en altid højere Grad; og efter den politiske Forbindelse med Norge (1380) ful dette mere og meer fra Islandsken afvigende Tungemaal ogsaa en saa stor Indflydelse der, at Forstjellen imellem Dans og Norsk bestandig formindskedes og i Skrifter snart ganske forsvandt, saa at den danske Litteratur ligefra Slutningen af Perioden tillige indbefatter den norske.

Hvad selve de litteraire Frembringelser angaaer, hvoraf man hjælper den fortsatte Sprogsforandring, som her er omtalt, da ere de mere interessante som historiske Monumenter, end ved deres eget videnskabelige eller æstetiske Værd. Under uophørlige indvortes Uroligheder, hvor Frihed og Sikkerhed tabte sig med den borgerlige Orden, kunde Culturen ikke synderlig udbrede sig, eller Videnskab og Kunst komme til at blomstre, og enkelte Geistliges scholastiske Lærdom var i det Mindste ufrugtbar for Modersmaalets Litteratur. Ungdommens Undervisning var enten forsømt eller ilde stillet til at danne de ødлere Landbevner. Den gik i Skolerne næsten udelukkende ud paa at bibringe Disciplene nogen Kundskab i Latinen, hvortil der benyttedes slette Lærebøger, som Alexandri Doctrinale, Græcismus o. desl. Ikke for imod Slutningen af det femtende Aarhundrede blev Universitetet i Kjø-

benhavn stiftet,*⁾ og Bogtrykkerkunsten indført i Danmark;**) Virkningserne kunde altsaa først fuldiggere blive af nogen Betydning. De litteraire Levninger, som vedkomme os her, hvor Talen ikke kan være om latinske Bøger, indskrænke sig da, med Undtagelse af endel Mindesmærker om hine Tiders Lovgivning (Stadsretter, Gildestraaer, Haandfæstninger o. s. v.) i det fjortende Aarhundrede til Oversættelsen af den saakaldte Kong Eriks Krone, som dog maaske er yngre, og en endnu utrykt Lægebog. Fra det femtende haves et Stykke af en Bibeloversættelse efter Vulgata, nogle (hjertil utrykte) gudelige Bøger, den danske Niimkronike af Broder Niels i Sorø, og tre Digte af en Præst i Odense, Hr. Mikkel. De sidste, der formodentlig alle ere versificerede Eftersigninger af latinske Munkeskifter,***⁾ ere vel paa sine Steder lidt mere poetiske end Niimkroniken, men dog, ligesom denne, i Længden saare trættende, endog for Læsere, der finde Behag i de gamle Tiders Trostlydighed og naive Maade at fortælle paa. Til Slutning maae vi endnu omtale Peter Laales Ordsprog. I en Skolebog med latinske Sentenser i leoninske Vers ere disse nemlig tilhøiede som dansk Oversættelse eller Forklaring. Da mange af dem rimeligvis ikke ere af Laale selv, men i hans Dage allerede varre gængse, have vi i dette Arbeide ikke saa meget et Landsproduct af en enkelt

*⁾ Dets Stiftelse var vel fuldiggere tilladt af Pavnen; men dets Virksomhed begyndte omfider 1479.

**) 1482 blev en Bog trykt i Odense af en gjennemreisende Bogtrykker. De ældste danske Bøger ere ellers for det meste trykte i København af Gotfried fra Ghemen, fra hvis Officin man har Arbeider i det femtende Aarhundredes sidste og det sextendes første Decennium.

***⁾ Det ene, Om Jomfru Mariæ Rosenkranz, er taget af en Bog af Alanus de Rupe, som kaldte sig Jomfru Mariæ sidste og nyeste Brudgom og paastod, at hun havde aabenbaret sig for ham. Det andet handler om Skabelsen o. s. v. Det tredie er et Slags Læretidigt om Mennefenes Levnet.

Mænd, som et kort Begreb af Datidens populæreste Livsphilosophie.

4.

Om den danske Folkepoesie i Middelalderen.

Det var intet Under, at de nysomtalte geistlige Mænd, der i poetiske Arbeider vilde meddele historisk Kunckab, religiøs Opbyggelse eller moralisk Lærdom med al den Udførlichkeit, som efter deres Mening hørte til at udhømme Materierne, idelig maatte falde i det Kjedommelige og Platte; thi de vare endnu i høieste Grad forladte af de Hjelpmidler, som først et uddannet Sprog giver i Hænde, til at høve og indsmigre Gjenstande, der i deres nogne Fremstilling hverken kunne sysselsette Indbildungskraften eller være Følesen. Skulle poetiske Frembringelser lykkes under slige Omstændigheder, maa det være saadanne, hvor Digterne uden noget fast Niemed og beregnet Plan blot følge deres Naturs Indskudelse og ligefrem meddele, hvad der bevæger deres eget Sind, ubelymrede om at udmale og fuldstændiggjøre de saa og sterke Træs, med hvilke Forestillingerne staae levende og tiltrækende for deres Phantasie. Ved denne Indskränkning til det, der i sig selv maa have Kraft til at underholde og røre, kan endog den simpleste Fremstilling blive behagelig. Saadanne lidet forskjønnede Udbrud af Føleser eller Meddelelser af Begivenheder noget nær i den samme Skikkelse, hvori Digteren uvislaatligt har fornummet deres Magt og med Forværelse dvælet ved deres Indtryk, ere Frembringelser af en Naturpoesie, som meget vel kan blomstre paa en Tid, da Kunstopoesien staar i Stampe. Hvad hün vil fremstille, er det opvalte Menneske givet tilligemed en varm Følelse og en frisk Indbildungskraft, og traenger ikke til Stilens Forskjønnelser; hvad denne fræber efter, kan ikke komme ret til Live uden en høiere Cultur, et rigt og højeligt Sprog. Dette besyrkes ved de mangfoldige Sange

fra Middelalderen, som man tidt indbefatter under Venetnellen af danske Kæmpeviser. Høre de end i deres nærværende Skikkelse ikke ganske til den Periodes Litteratur, hvori de fleste digtedes; thi de blevে først optegnede senere og upaatvibilet i en temmelig forandret Sprogform: saa skyldes de dog ikke deres charakteristiske Indhold, Ansæg og Grundtone til de med dem foretagne Sprogforandringer, men vidne langt bedre, end de skriftligt opbevarede Arbeider, om den sterke og rige Phantasie, der vedligeholdt og ytrede sig i al Middelalderens Maahed, tildeels endog næredes ved de samme Uordner, afgørende Oprin og tragiske Tildragelser, som forstyrrede Bidenslagsmandens og Kunsterens nødvendige Dio.

De os levnede gamle danske Folkeviser ere alle af det fortælende Slags, men temmelig forskjellige i Stof og Indhold. Man har inddelt dem i 1) de egentlig saakaldte Kæmpeviser, der besyngte Ridders og Heltes*) vidunderlige Færd og Bedrifter, 2) eventyrlige Sange om hine overnaturlige Bæsener og Fortryllelser, med hvilke den skandinaviske Daemonologie og Magie syssel-satte Phantasien, 3) historiske Viser om meckelige Oprin, som i Middelalderen forefaldt i Fædrenelandet, 4) Romantser og Ballader om lykkelige eller ulykkelige Kjærlighedshandeler o. desl.

Deres Forfattere kunne ikke navngives, ja Viserne kunne i visse Maader sigeres snarere at være Frembringelser af hele Folket, end af enkelte Mænd; thi de varer ikke noget kjendeligt Præg af deres oprindelige Digeres Individualitet, men desto mere af Tid-alderens almindelige Charakteer og Landsretning, og, da de gjennem Narhundreder blot levede paa Folkets Læber, have vel mange af

dem ved Tillæg, Udeladelser og Forandringer først efterhaanden erholdt ganske den Form, hvori de blevে mest populaire.

Hvad dernest deres Alder angaaer, da er der neppe tilstrækkelig Grund til at antage, at nogen er digtet før det fjerntide Narhundrede; thi det hele Costume (Klædedragt, Rustning, Stridsmaade, overhovedet Sæder og Levemaade) passer bedst paa den sildigere Middelalder, naturligvis med Undtagelse af den Pragt, som blot hører hjemme i Digterens Phantasie, saasom Sillesejl, Hesteskoe af Guld o. desl. Heller ikke kan den Omstændighed, at Stoffet til nogle er hentet fra meget gammel Tid, eller endog taget af den oldnordiske Mythologie, tale afgjørende for deres egen Aelde, da Intet forbød en sildigere Digter at gibe et gammelt almindelig udbredt Sagn, eller maaskee stundom at folge ældre Forbilleder. Paa den sidste nævnte Maade forklarer man bedst det nære Slægtslab med Norden's ældste Land, som findes i enkelte af Viserne, hvor en ubunden Phantasie synes, überort af Christendommens Virkninger, fortrinligt at glede sig ved det Uhyre i Phænomenerne, det Vilde og Nedsmomme i Begivenhederne. I de allerfleste hører dog Stoffet ikke engang hjemme i en ældre Tid, end det tolkte eller trettende Narhundrede, og i de øvrige har man bemerket, at selve de ubestemte og forvirrede Beretninger tilstrækkeligt antyde, at de ere affattede meget længe efter Tildragelserne.

Ville vi til Slutning fortælg angive deres poetiske Charakterer, er det for det Første meckværdigt, hvor meget det episke Element overveier det lyriske. Handlingen er altid Hovedsagen; Stringer af Medfølelse eller Reflexioner over Begivenhederne mangler enten aldeles eller afferdiges i faa Ord. Ja selve Fortællingen er for det Meste lidet lagt an paa at vække Bisald eller Øffsky for Personerne og deres Foretagender; saa nogen fremstilles det Factiske, uden nogen Beretning om de moralske Motiver, og uden at Forfatterens egen Synsmaade slårne frem

*) Især de Bernfkes o: deres, som tjente den østgothiske Konge Diderik. Ved dennes Hof i Bern (Verona) samlede Sagnene, ofte temmelig villaarligt, de stærkeste og tapprreste Kæmper og Riddermænd.

Allerede herved vise Kæmpetiserne sig som Productet af en Tids-alder, hvor Phantasien endnu havde en afgjort Overvegt over Forstanden: man forniede sig over det Dristige, Ualmindelige eller Nørende, uden at forstaae det, og det gjorde blot Indtryk som det, der maatte saa være. Men ikke mindre mærkværdig er den fragmentariske Maade, hvorpaa Handlingerne gjerne stilles os for Øie med saa og sterke Træk og ofte med saa betydelige Spring, at man maa gjette sig til det Halve. Bliver Formen dialogisk, ere ogsaa de Talendes Repliker ligesaa korte, som synlige. Det er netop denne Tilfredshed med Hovedsagen, som havde gjort Indtryk paa Digterens Phantasie, og denne Ligegyldighed for at udmale Meer, end der stod levende for hans egen Sjæl, hvori vi ovenfor fandt et Særkjende for al Naturpoesi. I Utdtrykkene er der kun siden Afverling, og de samme Bendinger og Billeder blive hyppigt gjentagne, en naturlig Folge deels af Sprogets Fattigdom, deels af Digterens Interesse for selve Stoffet og Ubekjendtskab med stilistiske Kunstgreb. Endelig er ikke blot Strophebygningen saa simpel, som man kan vente det i Poesiens Barndom; men Rimene ere sjædeslest behandlade, og overhovedet den hele Versification saa ufuldkommen, at Versene vel i Sang kunne udfylde det behørige Antal Tacter, men volde mange Anstød ved Oplosningen. Omqvædet staaer ikke altid i Forbindelse med Indholdet, men synes tidt tilhængt, alene fordi det passede til en vis Melodie.

Saa Meget om Visernes Charakteer i Almindelighed. Betragte vi deres enkelte Classer, finde vi naturligvis den almindelige Charakteer modificeret efter den Tone, som Materierne medførte. Ide egentlige Kæmpeviser, hvis Stof hører hen i en mytisk Tid, giver den Dunkelhed, som indhyller alt det Fjerne, Digternes Phantasie Lejlighed til de dristigste Overdrivsesser i Skildringen af Heltene og deres Kampe mod Riser og Drager. Ogsaa ere disse Sange nogetnær de mest formløse i deres Compo-

sition, idet Alt fremstilles i enkelte Masser, uden forklarende Overgange og tidt i en besynderlig Orden. I mange af dem er der noget Haardt og Hjerteløst, men megen Kraft og stundom en vis Höihed. I Viserne om Tryllerie og Gjengangere er Tonen gjerne mere lyrisk: man fornemmer heeltijennem den Grundstemning, som Emnet har frembragt i Digterens Folelse, og de hemmelighedsfulde Regioner, hvori Tankerne bevæge sig, virke saaledes ind paa Foredraget, at det tidt aander en dunkel Afnelse og vækker ubestemte Forestillinger om en dybere Betydning. De historiske Viser fortælle Begivenhederne saaledes, som de efter Folkelæringen havde tildraget sig; men de fortælle dem saa levende, med saa mange individualiserende Træk og paa en saa rasl fremskridende Maade, at vi synes selv at være Tilskuere. De ere naturligvis mindre phantastiske, end de foregaaende Classer, men ikke mindre underholdende. Romantserne og Balladerne ere de mangfoldigste, idet de snart vise os Ytringer af grusomt Had og raa Bold, snart indeholde letsindige Elskovseventyr, snart fremstille rorende Exemplar paa oprigtig Kjærlighed og den sjeldneste Tro-skab, undertiden endes med Sorg og Rødsel, undertiden med Glæde og Tilfredshed. Enkelte Træk vidne ikke blot om en Styrke, men om en Reenhed og Fiinhet i Folelsen, som man neppe skulde vente midt imellem de mange blodige Scener af naturlig Bildhed og ubunden Hevnelyst. Selve Tonen og Foredraget er i nogle af Viserne mere melancholiske, i andre lettere og livligere; ja et Par ere heeltijennem Udtryk af den Munterhed og Lyst til Skjæmt, som man holder for en væsentlig Bestanddeel af den danske Nationalcharakteer.

Hvad der altsaa giver hine simple Folkedigte fra Middelalderen et varigt æstetisk Verdi for alle Tider, er deels den Sandhed og Livslighed, hvormed de gjøre deres Gjenstande beskjuelige, deels disse Gjenstandes egen Styrke eller Unde. De ere udsigt over den danske Litteratur.

tillige tiltrækende ved deres Nationalitet, for saa vidt de samlede stjoenke os et klart og temmelig omfattende Billede af den charakteristiske Dærekreds, som sysselsatte vores Forfedres Phantasie og rørte deres Hjerter. Endelig maa det tilføies, at de ligesaa folkelige Melodier, som høre til dem, i høj Grad forstærke deres Indtryk.

5.

Reformationstiden.

I den første Halvdeel af det sertende Narhundrede vandt den danske Litteratur et større Omfang og langt mere Betydning, end den forhen havde hørt, idet hele Tidsalderens aandelige Interesser kom til Orde i den, og den selv fik vigtig Indflydelse paa den offentlige Mening. Denne lykkelige Forandring hænger paa det Nøieste sammen med den lutherske Reformationens Fremgang. Efter at Luthers Lære havde fundet Bifald hos adskillige Danske, som deels paa deres Udenlandsreiser, deels af tydske og latinske Skrifter havde gjort sig bekjendte med den, blev den ikke blot mundtligt forplantet, men ogsaa fremsat i trykte Bøger i Modersmaalet, hvilke tildeels besvaredes paa lige Maade af Papisterne. Saaledes fremkom der, foruden Oversættelser af bibelske Bøger, en Mække af Afhandlinger, i hvilke de nye Ideer for Almeneheden sine gjennemførte deres uundgaaelige Kamp imod dem, som beherskede det modsatte Partie. Men disse deels alvorlige deels satiriske Stridsskrifter var ikke blot Frugter af en allerede oplivet Tankning og friere Grandstning hos enkelte Skribenter og Bidenslabsmænd: da de angik Gjenstande, hvortil Alles aandelige og timelige Velfaerd meer eller mindre syntes knyttet, maatte de ogsaa i en videre Kreds vække Manges slumrende Eftertanke, fremme Oplysningen og hjelpe paa Litteraturen i det Hele, ved at gjøre Læselysten almindeligere. Da endelig Reformationen var fuldført, foretoges der tillige væsent-

lige Forbedringer med Universitetet og Skolerne. Vel blev der ved Universitetets Indretning aldeles ikke draget Omsorg for mange vigtige Bidenskaber, f. Ex. Historien; vel skulde Modersmaalet blive ubenyttet ved samtlige akademiske Foredrag, ligesom det ogsaa var forbudt i de latiniske Skoler, og vel vaagede Negjeringen altsor ængstligt over den nylig vedtagne Lære og indskænklede derved i visse Maader Universitetets frugtbare Virksomhed; men man maa alligevel indromme, at den større Mangfaldighed og det bedre Valg af Undervisningsjenstande, navnlig den paabudte Lesning af endel classiske latinske og græske Forfattere, saavel som Brugen af langt fornuftigere Lærebøger, gav disse vigtige Anstalter et betydeligt Fortrin for de ældre, saa at de bedre end forhen funde udbrede den Landsdannelse og de Kundskaber, som ere fornødne Betingelser for videnskabelig Interesse og litteraire Frembringelser. Ligeledes sik de danske Bibler, Opbyggelseskrifter og Psalmer, ligesom Modersmaalets Brug i Prædikener og i den øvrige Gudstjeneste, fra den Tid en staadig og saare velgjørende Indflydelse paa hele Folgets Cultur og gjorde det altid mere modtageligt for den Belæring og Formoelse, som kan hentes af Bøger. I Begyndelsen var Bogtrykkerkunsten her til Lands for en stor Deel bleven anvendt paa latiniske Missaler, Breviarier o. desl.; men nu, siden et friskere aandeligt Liv havde begyndt at røre sig, blevé Preserne ikke blot i Fædrelandet, men i flere udenlandske Stæder, idelig sysselsatte med Trykningen af nye danske Skrifter, og vi douale med Formoelse ved adskillige agtværdige Forfattere, som hverken sparede Tid eller Flid paa at opdyrke Modersmaalet, og snart i Oversættelser snart i originale Frembringelser kæmpede for deres religiøse Overbevisning eller udbredte almænnytigt Kundskab.

Blandt disse Mænd indtager Fyenboen Christen Pedersen (f. 1480) i flere Henseender den første Plads. Vi vide, at han paa sine Udenlandsreiser opholdt sig længe i Paris som

det fornemste Sæde for Lærdom, at han var Christian den andens Historiograph og fulgte ham i hans Landflygtighed, at han antog den lutherske Lære og blev en af dens dygtigste Talsmænd; om sider skal han under Christian den tredie have erholdt et Præstekald i Danmark og være død 1554. Ligefra Narhundreteds Begyndelse har han udgivet en stor Mængde Skrifter i forskellige Fag. Vi kunne her ikke opholde os ved hans Udgave af Saro Grammaticus, heller ikke ved hans latinske Commentar til Paales Ordsprog eller overhovedet ved hans Fortjenerster af latinsk Sprogfundslab; endnu mindre ved de kirkelige latinske Skrifter, han besorgede trykte, for han forandrede sin religiøse Tro. Men ogsaa i Modersmalet har han virket i højt forskellige Retninger. Hans tidligste Arbeide var Oversættelsen eller Omarbejdelsen af den fabelagtige Krønike om Keiser Carl Magnus, hvortil han siden foiede en anden om Olger Danske. Begge Bøger, som paa hine Tider kunde gælde for troverdig Historie,^{*)} have indtil vore Dage været en yndet Morslakslesning, i det Mindste blandt Almuen. Ogsaa udgav han dengang danske Opbyggelsesskrifter, der rigtignok ere fulde af grov papistisk Overtro (cf. Ex. Tertegns-Postillen), men hvis Foredrag i flere Henseender er heldigt. Senere gjorde han sig derimod høilig fortjent af den protestantiske Kirke ved sine Oversættelser af Davids Psalmer og det nye Testamente, samt ved nogle originale og andre frit oversatte moralske og asketiske Småskrifter og almeinfattelige Lærebøger. Endelig udgav han ogsaa mod Slutningen af sin Forfatterbane et Par populære Lærebøger. I alle disse Arbeider har Sproget langt mere holdt, ere Sætningerne rigtigere byggede, Stilen mere fly-

^{*)} Egtheden og Troverdigheden af Pseudo-Turpins Krønike om Keiser Carl, hvilken blev en Grundvold for de senere Bearbejdelse af samme Krønike, var endog sanctioneret af Papen.

dende og sig selv lig, ja selv Orthographien endeel forstådigere, end i noget tidligere eller samtidigt dansk Skrift, hvorfor de endnu kunne læses uden Møie. Derhos viser Forfatteren sig som en tænksom, dannet og retsfidig Mand.

Endnu tidligere end Christen Pedersen havde den ogsaa af andre Skrifter bekendte Frants Wormordsen^{**)} oversat Davids Psalmer, og Hans Mikkelson^{**)} det nye Testamente; men begges Oversættelser staae i Sprogrigtighed og klar Stil langt tilbage for hiis.

Den navnkundigste af de danske Reformatorer er imidlertid Hans Tausen (f. 1494 i Fyen). Han var, som bekendt, Munk i Antvorskov Kloster, studerede paa en Udenlandsreise hemmeligt i Wittenberg, begyndte nogle Aar efter sin Hjemkomst at anbefale den nye Lære, sendtes til et andet Kloster i Viborg, men vedblev ogsaa der, ubsiet ved Fængselsstraf, at udbrede sin Overbevisning, indtil han af Frederik den første blev udnevnt til hans Capellan og til Prædikant i Byen, hvorfra han senere kaldtes til København og, efter at have vækket forskellige geistlige Embeder, døde 1561 som Bisshop i Nibe. Som Skribent virkede han ikke blot ved de Leilighedseskripter, i hvilke han forte Pennen i hele det lutherske Parties Navn,^{***)} og ved polemiske Smaabøger, men ogsaa ved sin Postil og flere gudelige Arbeider (Slg. § 6). Fremdeles fordanskede han de fem Mosebøger. Om den gavnlige Indflydelse af alle disse Frembringelser kan der ikke være nogen Tvivl. Dog opnaaede de den mere ved deres Indhold, end ved deres Form; thi omendskjøndt Tausen

^{*)} Født i Holland, kom han i sin Barndom til Danmark, hvor han blev Munk, men siden luthersk Præst og Bisshop.

^{**) Hans var en tid Borgmester i Malmø, men fulgte Christian den anden i hans Landflygtighed.}

^{**)} Cf. Ex. den christelige Troesbekendelse, overleveret paa Herredagen i København 1530.

sens Stil i det Hele var ret jevn og for sin Tid upaalagelig, stod dog ogsaa han i denne Henseende meget tilbage for Chr. Pedersen, maaske en Folge af den Sidstes flittigere Studium af gode latinske Mønstre.

Medens de her omtalte Skribenter, samt Sadolin, Palladius o. fl. i et temmelig stort Aantal danske Bøger have efterladt os Vidnesbyrd om deres Iver for at fremme eller beskytte Reformationssværket, var Paulus Eliæ (Povel Bendtskaabe) nogetnaer den Eneste, som baade havde Hoved, Kundskaber og Sindighed, og tillige et saa godt Greb paa Modersmaalets Behandling, at han kunde forsøre Modpartiets Sag paa en passende Maade. Denne Mand, der først havde været Mumk, men siden var blevet ansat ved Universitetet, onskede i Begyndelsen en kirkelig Reformation, men modarbeidede den senere, sjældent han altid i vigtige Punkter gav Luther Ret. Han affattede ikke saa Forsvarsskrifter for den katholske Kirke i Almindelighed og for enkelte af dens Lærdomme i Særdeleshed, samt Gjensvar paa Protestanternes Angreb. Han oversatte ogsaa et Par efter Tidernes Vilkaar passelige Bøger af Erasmus Noterodamus, og udgav fremdeles en Tractat om Syges og Fattiges Behandling. Han veg hverken i Lærdom eller Forstand for de fleste af Reformatorerne.

Vi have her nævnet de vigtigste og frugtbareste af de Skribenter, som indtil Midten af det sextende Aarhundrede vare virksomme i det Fag af Litteraturen, som dengang næsten opslugede alle andre Interesser. Kun saa af de anførte Bøger vare Theologien ubekommende, og af Forfattere, der slet ikke befattede sig med den, fortjener neppe nogen særligt at omtales. Det var naturligt, at det tydiske Sprog under disse Omstændigheder maatte vedblive i hoi Grad at virke ind paa det danske. For ikke at tale om, at Theologerne paa deres Udenlandsreiser nu især op holdt sig ved tydiske Universiteter, og at enkelte Tydkere, som ind-

kaldtes hertil for at fremme Kirkens og Universitetets Reformation, havde temmelig megen Indflydelse, saa var den tydiske Literatur i sig selv det bedste og eneste forbillede, der kunde vælges i Behandlingen af religiøse Materier; thi Luther havde ved sine store Sprogforbedringer og sin kraftige Stil givet den et Sving, som maatte opvække Beundring, og baade han selv og hans Medarbeidere havde forsynet den med mange ypperlige Skrifter, som maatte ansees for de passeligste Mønstre. Studiet af de tydiske Reformatorers Værker og Oversættelsen af adskillige var derfor meget at anbefale. Heller ikke bør man altfor meget beklage, at vort Modersmaals Neenhed tog ny Skade deraf; thi det vedblev dog blot af den samme Kilde, som tilforn, at øse en Verigelse, hvortil det aldrig havde følt større Trang, og som det vanskelig kunde have opnaaet paa nogen anden Maade. Den fandt desuden Sted uden merkelige Brud paa de grammatiske Egenheder, som een Gang for alle adskilte de skandinaviske Sprog fra de germaniske, og uden Tab af den samme Grundcharakter, som allerede tidligere havde begyndt at gjøre sig gjeldende. Den danske Prosa vandt endog bestandig i Fasthed og Conseguents, og den 1550 efter langelig Foranstaltung udgivne Oversættelse af hele Bibelen, sjældent den af Palladius og tre andre theologiske Professorer var gjort efter Luthers, er saa fri for stødende Germanismer, at den afslægger et saare fordeelagtigt Vidnesbyrd om Sprogets naturlige Udvikling indtil den Tid og om dets i de væsentligste Stykker uforvanslede Form.

6.

Om Digterkunsten i samme Tidsrum.

Vi have i den foregaaende Paragraph intet Hensyn taget til den danske Poesi. Da Middelalderens Folkesange meget sildigere vedbleve at være almindelig bekjendte og yndede, er det rimeligt, at der endnu af og til digtedes nye i de gamle Tone,

og at nogle af dem, der hensøres til de forrige Aarhundreder, ret vel kunne tilhøre det sextende. Mere karakteristiske for den religiøst bevægede Tidsalder ere dog de mange Psalmer, som Reformationen bragte for Lyset; men desto værre ere de langt mindre tilfredsstillende for en renset Smag. Tydsklands aandelose Meistersangere havde allerede længe i Forveien vænnet deres Landsmænd til at høre gudelige Materier foredragne i Sange, der var ligesaa blottede for ægte Poesie, som de var pedantisk indrettede efter vilkaarlige Negler (Tabulaturen). For disse Meistersangere, der altid holdt historisk, moralisk og christelig Belæring for Kunstens høieste Opgave, blev Reformationen en ny Anledning til at producere en Mængde Arbeider i deres gamle Stil; og i den samme Tro, at et religiøst Indhold overensstemmende med det gjeldende theologiske System var i Stand til at anbefale de kjedommeligste Rimerier, frembragte en Mængde Lærde og Ulærde af alle Fag, Staender og Kjøn snart en overvættet stor Masse af aandelige Digte, hvorved de mere godtgjorde deres protestantiske Iver, end deres poetiske Begeistring. Bistnok har baade Luther selv og Enkelte af hans Samtidige leveret en og anden Psalm, hvor varm og indersig Følelse, kraftfulde og simple Tanker meddeles i et værdigt Foredrag; men dette kan ikke forvirre vor Dom om Pluraliteten, og, vende vi os fra Tydskland til Danmark, maa den blive hårdere endnu. Ogsaa hos os udgav Claus Mortensen Tøndebinder (1528) og flere efter ham, f. Ex. Hans Tausen selv,* Samlinger af deres egne og mange Andres originale eller oversatte Psalmer, og vel voxde Antallet saa hurtigt, at Hans Thomæens autoriserede Psalmebog, som udkom 1569, indeholder over halvtredie hundrede; men man vil have ondt ved blandt dem alle at finde en

eneste, som nuomstunder skulde kunne tækkes de noisomste Læsere. De fra Tydsken oversatte ere enten i sig selv af ringe Verdi eller ilde forvællede, idet den naturlige Sammenheng, det rene Sprog og det rigtige Tal af Stavelser, som umægtelig findes i endel af Originalerne, ere gaaet tabt i Oversættelsen. De oprindelig danske ere ikke bedre. Deres dogmatiske, moraliske eller historiske Stof var i sig selv snart for abstract til at det kunde formes af Phantasien til beskuelige Billeder, snart for almindeligt til at sætte Følelsen i Begegelse, snart altfor rigt til at kunne beherskes af en uovet og mangefuld Kunst, og næsten altid for højt til at behandles med Verdighed i et udannet Sprog, der endnu ikke tillod nogen Andstilelse mellem edle og uedle Udtryk og Bendinger og endnu Intet hjendte til en Versification, som kunde hæve Tankerne og hjelpe paa Følelsernes Udtryk.

Hvad der gjeldte om det femtende Aarhundredes Kunstmøsje, gjelder altsaa ogsaa om disse halvt theologiske, halvt poetiske Arbeider; og den Hensigt, ved dem at fortrænge hine folkelige Digte om Heltegjerninger og Kjærlighedseventyr, hvilke af de strenge Protestantter kaldtes „forgiftige Bolebiser og Kjædelige Sange,” var i østhetsisk Henseende lidet priselig.

Andre af det beundrede Tydsklands poetiske Præstationer blev ikke saa ivrigt efterlignede i den danske Litteratur. Ikke engang de rimede Partieskrifter imod Pavedømmet og den katholske Geistlighed ere fuldt saa mange, som man skulde vente, og af verdslige Diser blevel vel enkelte copierede, men uden at virke mærkeligt ind paa Smagens Retning. Møgde raae Forsøg paa dramatiske Arbeider efter tydsk Tilsnit af en Skolemester i Odense, Christen Hansen, haves i Manuscript.

* Bedre end hans Psalmer er hans versificerede Parabel om Sandheds Landflygtighed.

**Om Litteraturen i den sidste Halvdeel af det sextende
Aarhundrede.**

Den Fremgang, den danske Prosa havde gjort, og den uheldige Netning, Poesien havde taget i den første Halvdeel af det sextende Aarhundrede, viser sig ogsaa tydeligt i begges senere Tilstand indtil Aarhundredets Slutning. Vel udmaerkede Prosaen sig ikke ved nogen sharp Fremstilling eller ved synlig Korthed, og anvendtes overhovedet ikke synderlig paa saadanne Materier, som udkræve et videnstabeligt Foredrag. De Maend, som i dette Tidssrum vandt fortrinslig Berommelse for Lærdom og Skarpsindighed, opnaaede den ei ved danske, men ved latinske Skrifter, f. Ex. den høit agtede Theolog og frugtbare Skribent Niels Hemmingesen (Hemmingius, f. 1513 d. 1600), som en Række af Aar var en Prydelse for Universitetet, indtil han blev assat for Kryptocalvinisme, og den store Astronom Tyge Brahe (f. 1546 d. 1601), hvis Fortjenester og Forfolgelser ere noksom bekjendte. Men i de Skriftslags, der trænge mindre til noisiagtige Betegnninger for mange abstracte Foreskillinger og dreie sig om Gjenstande, som ligge det almindelige Liv og Erfaringen nærmere, især i den historiske Stil, har den sidste Halvdeel af det sextende Aarhundrede frembragt Arbeider, som paa deres Tid kunde kaldes classiske og endnu funne læses med Tilfredshed. Dette gjelder navnlig om nogle Skrifter af Anders Sørensen Vedel og Peder Claussen. Den Første (f. 1542 i Veile, d. 1616), der i sin Ungdom reiste udenlands som Tyge Brahes Informator, siden blev Hospræst, men endte som Rigshistoriograph, har i mange Henseender gjort sig fortjent af den danske Litteratur. Det er ham, man skylder den første trykte Samling af Middelalderens Kæmpeviser (1591) og en senere, som først udkom efter hans Død (Tragica), ligesom han ogsaa udgav flere gamle Boger, der fortjente Opmerksam-

hed. I egne Skrifter visste han sig baade som Homilet, Digter, Oldgrandskler og Historiker. Men hvad der fremfor Alt turde vedkomme os her, er hans Oversættelse af Saro Grammaticus, som han første Gang udgav 1575; thi dens Stil er, i det Hele taget, saa fri for de udanske Ord og Constructioner, som Tidernes Vilkaar og den latinske Original kunde lade os befrygte, og Foredraget saa klart og naturligt, lige langt fra Svulst og Platthed, at Bogens danske Tone, simple og ødle Beltalenhed, ikke kan undet end forsgge den Fornioesse, man har af det underholdende og afverlende Indhold. Naar Sproget hos Vedel synes ganske at forslaae til det, han vil sige, og at slutte sig uden Usstrengelse om Tankerne, er det vel for en stor Deel grundet i, at han er temmelig ligegyldig for at udtrykke sin Originals eiendommelige og stundom noget forskruede Ærlighed; men netop denne Smag for det, der passede bedst med Modersmaalets Natur, har givet hans Arbeide et stilistisk Værd, som det vilde have savnet ved et mere høitlavende Foredrag og ved frugtesløse Beskrivelser for at efterligne Saros pretiose Maneer i et langt mindre asslebet Sprog. Hvad her er sagt om Vedels Saro, og som tildeels ogsaa gelder om andre af hans Skrifter (f. Ex. „Om den danske Krønike at beskrive“), maa imidlertid ikke forstaaes saaledes, som om hans Stil var fri for alle Pletter, endlige for alle Ordfoininger og Udryk, som nu ere forældede og derfor anstodelige. Det Første kan ikke siges om nogen Skribent, og det Sidste er umuligt efter et Forløb af halvtredie hundrede Aar. Men at de førreste af de forældede Udryk forekomme os lave og latterlige, viser, at de ikke ere gaaet af Brug for deres egne Manglers Skyld, men af tilfældige Aarsager, hvorfor man endog har anbefalet hans Boger som et Skatkammer, hvorfra der kunde fremdrages mange gode gamle Ord til Berigelse af vort nuværende Skriftsprog. — Nogetær den samme Ros, som tilkommer Vedel for hans Oversættelse af

Saxo, tilkommer ogsaa hans Samtidige, den norske Præst Peder Claussen for hans Bearbeidelse af Snorro Sturlesens*) „Heimskringla.“ Dog maa man tilstaae, at det i sig selv ikke var fuldt saa vanskeligt med Snorros, som med Saros Original for Die at vedligeholde den Sprogreenhed og den paa een Gang jevne og værdige Tone, som klaerer et historisk Foredrag og passer saa vel med vort Modersmaals Charakter. I sin „Norges Beskrivelse“ viser Peder Claussen sig ligeledes som en for sin Tid udmærket Stilist. — Ogsaa Arild Hvitfeldts (d. 1609 som Rigskantsler) bekjendte Kroniker ere ikke blot en vigtig Kilde til historisk Kundskab, men anbefale sig ved et temmelig reent og godt Sprog og ved et Foredrag, som er frit for al Affectation, hvorimod det rigtignok lidet af nogen Torhed og en vel hyppig Tautologie i Forbindelser af eenstydige Ord.

Det vilde her være upasseligt at omtale endeele andre historiske eller opbyggelige Skrifter, som i sig selv ere mindre betydelige end de nævnte. Til sammen vidne de, ligesom hine, om en forstandig og frugtbar Benyttelse af Modersmaalet i saadanne Skrifslags, hvor det, uagter sin Mangel paa scientificke Udtryk og paa Precision i Saetningernes Bygning og Forbindelse, kunde anvendes med Held og lidt efter lidt uddanne sig til endnu flejerdigere Brug. — Saavidt om Periodens prosaiske Litteratur.

Vende vi os derimod til Digtelundens Betragtning, føle vi os langt mindre tilfredsstillede. I de fleste versificerede Arbeider synes Stoffet snarere at være valgt af christelige eller moraliske, end af æsthetiske Hensyn, og Behandlingen rober lige stor Mangel paa Begeistring og paa Smag. Sjeldent lokkedes endnu

*) Snorro var en af de rigeste og mægtigste Mænd paa Island; men hans træteliere og ørgjerrige Tænkemaade paadrog ham endnu Stridigheder og indvistede ham i farlige Anslag. Han blev 1241 myrdet af sine Fjender.

Mogen til at digte Romantser i Middelalderens folkelige Tone, og enkelte, tildeels oversatte, Elskovsviser, som ere ret behagelige ved deres Livlighed, samt et Par Skjemtedigte, som anbefale sig ved deres overgivne Munterhed, ere nogetær det Eneste, der viser en naturlig Lyst til poetisk Meddelelse. Til de bekjendteste Poeter fra den sidste Halvdel af det sextende Aarhundrede høre Peter Hegelund, som fra Hector gik over i den geistlige Stand og døde som Bislop, og Hieronymus Justesen, Sogneprest i Viborg, af hvilke der haves baade frit oversatte og originale dramatiske Arbeider med moralst Tendents og tildeels af bibelsk Indhold. Kong Frederik den anden fandt Behag i disse saabelsom i latinske Skuespil, der udførtes af Studenter eller Skoledisciple, og hans Opmuntring fremkalde dem for en Deel. Men nogle heldige satiriske Træk og komiske Indfald kunne ikke bøde paa deres smagløse Form og trættende Vidtløftighed. Mere anbefaler sig den samme Justesens moralst Bise om forskjellige Slags Mennesker i Sammenligning med Fugle, da den er skrevet med naturlig Lethed og underholdende ved sin afverlende Fuglecharakteristik. Et betydeligere værk af stor og varig poetisk Interesse tilegnede dog Litteraturen sig i denne Periode, nemlig den Københavnske Borger Herman Weigeres localiserede Oversættelse af Neineke Føs (1555), hvilken er gjort efter en plattydsk Bearbeidelse af det gamle Gymne. Dette morsomme Digt om Nørvens Mænd, der indeholder en treffende Satire paa Verdens Gang, og hvor Dyrenes Charakterer ere særdeles vel vedligeholdte, udmærker sig tillige ved sin ypperlige episke Udførelse. Det vandt strax det samme Bifald, som det siden har bevaret, hvor almindelige end de moralst Lærdommene og Bemærkninger over Livet ere blevne, som de ældre Udgivere, og Herman Weigere efter dem, ikke undlodde at udpege og fortolke for Læserne i vidtløftige Commentarer. Ja den gammeldags Troskyldighed og naive Tone i Herman Weigeres Over-

ſættelſe paſſer ſaa godt med Digitets ſkølmeſte Alvor, at Mange endnu foretrække den for ſenere Omarbeidelſer.

8.

Det ſyttende Narhundrede indtil Souveraineteten.

Endnu i den ſtorſte Deel af det ſyttende Narhundrede var Litteraturens Charakteer næften den ſamme, ſom i Slutningen af det ſextende: det latinske Sprog dyrkedes paa det danske Beſtning, for ſaa vidt videnſkabelige Værker helſt affattedes i hūnt; danske Bogers Aantal tiltog imidlertid, men iſer i de ſamme Skriftſlags, ſom forhen, og de poetiſke Frembringelſer fortjene i det Hele mindre Opmerksomhed, end de proſaifke.

Overken ved Universitetet eller udenfor ſamme ſavnede Landet ſørde Mænd, ſom bare det til Aſre. Profesorerne Caspar Bartholin (f. 1585 d. 1629) og Ole Worm (f. 1588 d. 1654) havde ved utrætteligt Studium og paa vidtſtige Reifer erhvervet ſig en humaniſtisk Dannelse og en Mangfoldighed af Kundskaber, ſom gjorde dem til frugtbare Skribenter i forskellige Fag; iſer ſtaffede de ſig et agtet Navn i hele Europa ved deres Fortjenefter af Naturvidenskaberne og Lægekunſten. Ole Worm var ogsaa den Förſte, der ved ſine Samlinger og Skrifter hendrog Manges Opmerksomhed paa Fædrelandets Oldſager, og hans Bestrebrelſer i denne Retning fremmedes betydeligt ved den ſørde Hollænder Arngrim Jønſens (d. 1648) Arbeider. Longomontanus (d. 1647), Tycho Brahes Discipel og Ven, var en af ſin Tids ſtorſte Astronomer. Stephanus i Sorø (d. 1650) havde ſtore Fortjenefter af Danmarks Historie.*). Blandt Theologerne vare

Hans Povelsen Ræſen, der døde 1638 ſom Biskop i Sjæleland, og hans Eftermand Jesper Brochman (d. 1652) de navnkundigſte. Heller ikke var det dengang ualmindeligt, at rige og uafhængige Adelsmænd udmerklede ſig ved lerd Dannelse, ſaaſom Holger Nøsenkrants (d. 1642) o. fl. Men om end disſe Navne tilſtrekkeligt godtgjøre, at en ikke ringe Sum af Kundskaber var ſamlet i Danmark, ſaa kom den dog mere tilſyne i den for alle Europas Lærde og Statsmænd ſælleds latinske Litteratur, end den blev frugtbart for den danske. Da Modersmaalet endnu i mange Heneender var fattigt og dets Grammatik aldeles ikke var behandlet, derimod det rigere og dannede latinske Sprog blev ivrigt drevet ſaavel i Skolerne, ſom ved Universitetet, laae allerede heri en Grund til, at hūnt vanskeligt kunde afloſe dette*). Men man følte heller ikke nogen Trang dertil; thi Bidenskabelighed og heiere Cultur var endnu ikke udbredt i den Grad, at en Forfatter, medmindre han ſkrev om meget populære Gjenſtande, turde vente et tilſtrekkeligt Aantal Læſere blandt sine Landsmænd alene, hvorfor han ikke ſynderlig kunde ønske at henvende ſig til dem, men maatte ſøge ſit Publicum i en videre Kreds. Paa Dansk udgaves altsaa i Neglen blot ſaadanne Bøger, ſom vare beregnede paa Lægfolks Interesse og Fatteevne. Til disſes Tær vedblev man deels med Bibeloversættelſer, af hvilke den allerede nævnte Ræſens er den førſte, ſom var forfattet efter Grundtexten; deels udkom der et betydeligt Aantal Opbyggelſesſkrifter, blandt hvilke Jesper Brochmans Huuſpoſtil i lang Tid vedligeholdt ſin Undeſt og endnu i det attende

*) I Historien træffe vi idelig paa Phænomener, der ſtaae i ſaaband Bevælvirkning, at hvert iſer næften med ſamme Ret kan betragtes baade ſom Aarsag til det andet og ſom Folge deraf. Saaledes ogsaa her. Da det danske Sprog ikke var dyrket til videnſkabeligt Brug, blev det ikke benyttet dertil; men netop fordi det ikke benyttedes, dyrkedes det ikke heller.

*) Da Pontanus, ſjøndt han var udnevnt til dansk Historiograph og leverede nogle Arbeider i dette Fag, dog opholdt ſig i Udlændet, vedkommer han os mindre. Hollænderen Meursius levede derimod fra 1625 til ſin Død i Sorø ſom Professor i Historien.

Parhundrede oplevede en Mængde Oplag. Trykte Lærprædikener hørte til Dagens Orden. Det mangede heller ikke paa adskilige Anvisninger til Sundhedens Pleie, Husholdningens Indretning o. desl.; ja Prof. Simon Pauli (født i Nostock) udgav en *Flora Danica* eller dansk Urtebog, hvori han gjorde menig Mand bekjendt med Fædrelandets nyttige Planter. Af de historiske Arbeider kunne omtales den (iøvrigt temmelig upåslidelige) Kongelige Historiograph Lyschanders „Danske Kongers Slectebog“ og Presten P. J. Goldings Reformationsskrift. Til Danmarks og Norges geographiske og statistiske Beskrivelse gaves interessante Bidrag i Jens Wolfs „Danmarkis Riges Lof“ og Arent Verntsens „Danmarks og Norges fruchbare Hærlighed.“ En lerd Dame Birgitte Thott leverede ret heldige Oversættelser af nogle gode græske og latinske Skrifter, bl. a. Senecas. I de fleste af disse Arbeider er Fordraget upaaklageligt og naturligt, skjønt noget vidtloftigt. Hvad man derimod tidt savner i denne Periodes Litteratur, saavælv i dens lærde som i dens populære Skrifter, er selvstændig og omfattende Tænkning og et fordomsfræt Maisommement. Stedet for den Landsfrihed, som Reformationen havde lovet, var snart indtraadt et saa ængsteligt Hensyn til Kirkens symbolske Bøger, at Theologerne mest maatte øve deres Klogt paa at ordne, uddanne og anvende et overleveret System, eller paa at polemisere methodisk mod andre Religionspartier. Den indskrenkede Landsretning, som fulgte heraf, virkede ikke blot ind paa selve de theologiske og religiose Skrifter; men, da de Geistlige havde stor Indflydelse paa Ungdommens videnskabelige Dannelse og paa hele Litteraturens Charakteer og Tone, blev den ogsaa til Skade for denne i Uilmindelighed. En streng Bogcensur var ikke den eneste Folge af den stadige Ømhu for lutherisk Met-troenhed; men vistnok var den et trykkende Baand paa videnskabelig Frihed. Litterairhistorien nævner endel Skribenter, som

kom i Fortred for Ytringer, der nuomstunder synes uslyldige, især naar disse kunde udlegges til Kryptocalvinisme;*) og ikke mindre farligt var det at ytre politiske Meninger, som stred mod Magthavernes Interesse.**)

Ogsaa hvad Digtekunsten angaaer, kan man finde Spor nok af en borneret Syntsmaade, som ikke var gunstig for de poetiske Evners frie Udvikling. Det blev stedse almindeligere at agte den Poetiske høiest, som paa den haandgræbelige Maade arbeidede paa Gudfrugtighedens og Sædelighedens Fremme s: som enten ligefrem indeholdt religiose Opmuntringer og moralske Formaninger, eller dog fremstille bæcerende Eemplarer paa Dydens gode og Lastens skadelige Folger. Poetiske Beskæftigelser blev under andre Omstændigheder blot ansete for Leg og ørkelslos Tidsfordrib. I endel dramatiserede Arbeider er derfor den Hensigt at forbedre Sæderne isinefaldende; men Forfatternes eller Oversætternes Kunst og Smag fortjener intet bedre Lov end Hegelunds og Ju-siesens (s. § 7). I adskillige versificerede Kroniker om Fortidens eller Samtidens Tildragelser er en lignende Tendents umiskjendeligen forbunden med det Forært at insinuere historisk Kundskab ved Rimenes Hjælp; hvorimod et af Tildragelserne begejstret Sind er desto mindre at kjende. De samme Grundsetninger foranledigede endelig en stor Mængde vidtloftige bibelske og moralske Sange, blandt hvilke fun et Par satiriske ere affattede

*) Beskyldningen herfor benyttedes stundom blot som Haftub imod Forfattere, der af gansté andre Grunde havde valgt Mishag, f. Ex. imod Prof. Stubæus, som havde fornærmet Bislop Resen ved at dadde nogle Fejl i hans autoriserede Bibeloversættelse. Presten Aalborg mistede derimod sit Kalb, fordi han i en Forklaring af Johannis Abenbaring havde lært, at Hebninger muligvis kunde blive salige.

**) Saaledes blev Dr. Christopher Dyb vad sat i Fængsel paa Livstid, fordi han havde frevet for friit mod nogle af Adelens Anmaæsler.

i en livligere Tone og krydrede med naturlig Spøg. Andre Poeter leverede rimede Summarier over Biblen og maadelige Paraphraser af dens poetiske Bøger. Det Vørste er, at Stofets Behandling næsten aldrig vidner om Digteraan, eller Sprogsformen om Flid og Talent.

Med alt dette begyndte dog een heldig Forandring i denne Periode at foregaae med Digtekunsten, og een begavet Digter stiller sig mærkeligt fra de øvrige. Forandringen vedkommer Versificationen. I sin 1624 udgivne tydske Prosodie havde Opitz givet sine Landsmænd Anvisning til at bygge deres Vers med stadigt Hensyn til Stavesernes Betoning; og dette hans Princip, som var grundet i de gothiske Sprogs Natur, havde bundet almindeligt Bisald og frembragt en sand Forbehandling i den tydske Verskunst. Det anbefaledes dorfor ogsaa af danske Theoretikere og anvendtes efterhaanden af Poeterne.* — Den Digter, vi førstlæt maae omtale, og som af Mange ansees for den danske Poesies Fader, er Anders Arreboe (f. 1587 i Grøeskjøbing). Meget ung var han paa Grund af sine Tænster blevsen Slotspræst i Kjøbenhavn, og i en Alder af tredive År blev han kaldet til Bislop i Trondhjem. Men hans Lykke og maaelse hans eget Overmod slaffede ham Uvenner, og hans Uforsigthed gav dem Lejlighed til at anklage ham. Han blev 1622 paa en Herredag i Bergen domt fra sit Embede paa Grund af letfaerdig Opsorsel og overiske Ytringer. Året efter publicerede

* I de ældste tydske og danske Vers tog man Staveserne paa Slump; Mestersangerne havde lært at telle dem; Opitz lærite Knudsens (Aquilinius) Forsøg paa at reformere den danske Metrik ved at maale dem efter de gamle Sprogs Quantitetsregler. — Selve de gamle danske Prosodier er det iowrigt ikke Ullagen værdt at opregne, med Undtagelse af Rectoren i Slagelse Hans Mikkelsen Ravn's *Rhythmologia danica*, udg. 1649.

han sin Oversættelse af Davids Psalter, i hvis Fortale han ytrede Anger over den Forargelse, han havde afsætteskommet, og om nogen Tid benaadedes han igjen med et Præstekald i Bordingborg, hvor han døde 1637. Foruden de omtalte Psalmer udgav han adskillige mindre poetiske Arbeider i Tidens Smag; men hvad der især har grundet hans Berømmelse, er et Verf, som først udkom efter hans Død, nemlig hans *Heraemerion*, en Eftersigning af den franske Digter Bartas's Digt om Verdens Skabelse. Den første Bog er skrevet i en Art rimede Hexametre, de andre i alexandrinske Vers, og Versificationen viser tydeligt (hvaad hans Psalmer endnu ikke viser), at han kendte og fulgte de af Opitz opstilte Negler. Digtet indeholder tillige langt flere enkelte Skønheder, end der findes hos hans Forfængere og Samtidige, især endel heldige Trekk af frisk og livfuld Naturskildring; det bør dorfor agtes som et ualmindeligt Phænomen i en saa upoetisk Tidsalder, men lidet dog altfor meget af dens almindelige Mangler til heest, eller dog i noget større Afsnit, at kunne tilfredsstille en renset Smag. Heller ikke vise kede Arreboes Fortrin synnerlig paa de nærmeste Digtere. Man kan i det Høieste rose Oversætteren Søren Terkelsen for et ret godt Greb paa det Techniske af Kunsten; men mange af de Viser, som findes i hans bekjendteste Arbeide: „Assiree Sjungechor,” forekomme os nuomstunder smagløse, skjont de i hans Tid være yndede.

Sørge vi til Slutning, om der da slet ingen Bøger udkom, hvori Phantasien kunde finde inere Stof og Mæring, tor vi vel ikke svare Nei; men vi maae henvise til en Classe af Skrifter, som man i vor Poesies Historie kun lidet pleier at tage Hensyn til, nemlig til de gammeldags Romaner og Eventyr, som nu omstunder blot tjene Almuen til Morskabsloesning. De ere næsten alle Oversættelser, og adskillige være allerede trykte i det

sertende Aarhundrede;*) men deres Antal tiltog betydeligt i det syttende, f. Ex. ved Historierne om den trojanske Krig og om Alexander den store, Romanerne Melusina, Fortunatus o. fl., de fabelagtige Fortællinger om Joseph, Pilatus, Jerusalems Skomager o. dsl. Uagtet en heel Deel Urimeligheder er Fremstillingen i mange af dem tilstrækende nok.

9.

Om Litteraturen fra Souverainetetens Indførelse til Aarhundredets Ende.

Revolutionen af 1660 var i sig selv neppe til Foredel for Litteraturen. Enevoldsmagten med de Indretninger, som knytede sig til den, vænnede Undsaatterne til stor Passivitet i deres borgelige Ansliggender og kunde for saa vidt hverken i Almindelighed hæve deres Selvfolelse eller stemme dem til den Frihed i Grandstninger, til den Selvstændighed i Domme, overhovedet til den fleersidige Udvikling og livligere Brug af Landsevnerne, som savnedes hos mange af den forrige Periodes Skribenter. Utringsfriheden vedblev at være meget indskrænket; blandt Undet beviser Professor Nolds Uffledigelse (1667) formedelst nogle Sætninger i en logisk Lærebog**) og Oluf Rosenkrants Domfældelse formedelst hans 1680 udgivne *Apologia nobilitatis danicæ*, hvor farligt det var at skrive i en anden Land,

end-Negjeringens. Da Hoffet, der ikke længer havde nogen Modvægt i en uafhængig Adel, fil stor: e Indflydelse, end forhen, paa den almindelige Tone, som efter for en Deel afsprægede sig i Litteraturen, havde det ogsaa været ønskeligt, om det mindre havde hylset den tydskle Smag, som den Tid ikke var den bedste; men nu bidrog dets Bisfal*) i Forbindelse med gammel Vane endnu mere til at give den danske Stil de samme Feil, som skæmmede den tydskle, nemlig et temmelig pedantisk Tilsnit i hele Foredraget og et noget broget Udseende paa Grund af latinske og franske Ord og Talemaader, som tidt indblandedes i den uden Nødvendighed. Ja, Mange fandt saa stort Behag i disse Barbarismer, at de gjorde dem ret isinefaldende ved ikke blot at bevare de fremmede Gasusendelser o. s. v., men endog de latinske Bogstaver midt imellem de danske.

Dog have vi i disse Bemærkninger betragtet Periodens Litteratur alene fra dens Skyggeside, ved hvilken det vilde være ubbilligt at dvæle længer, end fornødent. Det er unegteligt, at den, uagtet den neppe frembragte en eneste Skribent, der udmaerkede sig ved et smukt og smagfuldt dansk Foredrag, alligevel i visse Henseender gjorde kendelige Fremstridt, og at Adskilligt kom til større Udvikling, som forhen knap havde viist sig i sin første Begyndelse.

Hvad der strax maa tildrage sig vor Opmærksomhed, er Sprogets grammatiske Behandling. Kunde Æde Lærdes Ulyst til Modersmalets Brug for en Deel være begrundet i dets Ubestemthed i Former og Bendinger, saa see vi nu adskillige patriotiske Mænd bestreftigede med at rydde denne Hindring af Beien for tilkommende Skribenter. Den første trykte danske Grammatik, der dog, ligesom nogle ældre haandskrevne Arbeider

*) Især Ridderromaner (lgn. § 5). Disse, hvis egentlige Fædreland Frankrig var, behandlede gjerne trende Sagnfredse: 1) om gothiske, frankiske og burgundiske Helte fra Folkevandringens Tidsalder, 2) om Carl den store og hans tolv Jevninger, 3) om Kong Arthur og Ridderne ved det runde Bord.

**) Hans værste Ørde var, at han havde blandt propositiones probabiles, quas plerique veras existimant, anført: eligi quam nasci meliores principes. Jovrigt var han især agtet for sin hebraiske Sproggrundstab.

*) Frederik den tredies tydskle Dronning, Sophia Amalia, havde endog gjort sit Modersmaal til Høfsprog.

af samme Slags, er forfattet paa Latin, nemlig *Erik Pontopidans*,^{*)} udkom 1668. Men meget større og mangfoldigere Fortjenester af Modersmaalet har Peder Syv.^{**) Sigesom han i sine Samlinger af danske Ordsprog og i sin meget forøgede Udgave af de Bedelske Kæmpeviser, hvilken udbredtes ved mange Oplag, har opbevaret os vigtige Sprogskatte og poetiske Frembringelser af usforgengelig Verdie, saaledes viste han ogsaa som en flittig og tænksom Sprogråndsker og en for sin Tid afgjærdig Kunstdommer i sine „Betenkninger over det cimbriske Sprøg“ (1663) og „Den danske Sprøgkunst eller Grammatica“ (1685). Ogsaa Prästen Henrik Gerner, bekjendt af sin Patriotisme under Kjøbenhavns Beleiring, levede nogle Årbeider i det samme Fag. Endelig udkom den tidligere afdøde Søren Povelsens vidtfligste danske Prosodie, som ligeledes indeholder endel grammatiske Undersøgelser, først Syv og Gerner arbeidede tillige efter bedste Håb paa at rense Sprøget fra de mange fremmede Ord, som havde faaet og altid i større Antal sit Indpas i danske Skrifter.}

En anden videnkabelig Syssel, som med Tiden blev til Fordeel for Modersmaalets Litteratur, var det flittigere Studium af Danmarks Oldsager og de gamle islandiske Skrifter. Det er at tale om dets umiddelbare Frugter, kan fremme Smagen for det Nationale, levere passeligt Stof til poetiske Bearbeidelser og lede til den naturligste Retning i Sprøgets Behandling. Af dem, der befordrede Kundskaben om Nordens Antiquiteter, bør især nævnes: den yngre Otto Sperling, der udgav mange didhørende Afhandlinger, den yngre Professor Thomas Bartholin, især bekjendt af sit *Skrift de causis contemtae a*

^{*)} Han døde som Bisshop i Trondhjem.

^{**) Sogn 1631, død 1702. Var en Tid Rector, siden Präst.}

Danis adhuc gentilibus mortis, og President Peter Neesen, den første Udgiver af Snorros Edda, Voluspa og adskillige gamle Lovbøger. Æslenderen Torsfaus gjorde ved sine grundige kritiske Arbeider Epoche i den nordiske Historieforskning.^{*)}

Betrakte vi overhovedet Lærdommens Tilstand, finde vi vel, at Universitetet, hvor den især havde sit Stede, under Christian den femtes Regjering tabte Noget af den Glæds, det tidligere havde besiddet og endnu besad under Frederik den tredie; dog savnede det aldrig berømte Navne. De ved deres latinske Skrifter navnkundigste Bidenslæbsmænd var: Thomas Bartholin den ældre (f. 1611 d. 1680), Steno (f. 1631 d. 1686), Ole Borch (f. 1626 d. 1690) og Ole Rømer (f. 1644 d. 1710). Den Förste, som i sin Ungdom havde studeret ved mange fremmede Universiteter, derpaa en Tid lang var Professor ved det Kjøbenhavnske, senere deels privatiserede deels var ansat som Assessor i Høiesteret, har i sine overordentlig talrige Skrifter lagt udbredte Kundskaber for Dagen, beriget flere Bidenslæber, men især erhvervet sig uudelige Fortjenester af Lægekunsten. Steno, som efter at være gaaet over til den katholske Religion tilbragte Nesten af sit Liv i Udlændet, var en berømt Anatom. Prof. Borch var paa een Gang udmarket som Chemiker og som Philolog. Rømer, der i nogen Tid havde haft en hæderlig Ansettelse i Frankrig, men kom tilbage til sit Fædreland og først blev Professor i Mathematik, siden Politimester i Kjøbenhavn, indlagde sig fortrinlig Ere ved sine astronomiske Jagttagelser og Beregninger.

Det kan altsaa siges til Periodens Unbefaling, at den ved Undersøgelser om Modersmaalet, ved Grandslninger i Fædrelands-

^{*)} Da imidlertid Sperling og Torsfaus levede ind i det attende Narhundrede, høre adskillige af deres Skrifter ikke egentlig med til denne Periodes.

dets Oldsager og overhovedet ved grundig Lærdoms Pleie, flere Stykker forberedede en Sprogdannelsse og en Landscultur, som kunde understøtte bedre og mere forskjelligartede danske Skrifters Udarbeidelse og Virksomhed; men det er tillige sandt, at den danske Litteratur endnu for det Meste bestod af Prædikener og andre Opbyggelsesskrifter, som ved Indhold og Form ere lidet tiltrækende for en mere dannet Eftertid. Ja Smagen for historiske og statistiske Arbeider, der i nogen Maade kunde børre Statens yngre, endlige dens bestaaende Forhold, synes endog at være afstagen under den nye Regjeringsform. Medens man af de omtalte opbyggelige Skrifter (de talrige Ligpredikener medregnede) vel kan optælle flere hundrede i Tidsrummet fra 1660 til 1700, turde „Frederik den andens Krønike,“ som blev udgiven af Nejen, være den eneste trykte historiske Bog, som det er værdt at omtale. Lægger man her til et Par ubetydelige Beskrivelser over Reiser eller fremmede Lande, en halv Snees Negnebøger og Sømandsbøger, nogle saa Hjelpebidder til at lære Sprog, et Par Oversættelser af latinske Autorer, endelig en enkelt Anvisning til Havedyrkning, Bogholderie v. desl., i Alt neppe meer end tredive eller fyrtrette Småskrifter, har man et summarisk Begreb om den prosaiske Litteratur og tillige om det Misforhold, som herslede mellem dens forskjellige Grene. Maaske hør det dog tilfoies, at man i denne Periode først fil regelmæssigt udgivne Noviser; men de indeholdt blot de nødtørftigste Efterretninger om Tildragelserne.

Det staaer tilbage, at kaste et Blik paa Tidens Digttere. Efter hvad der er udvillet i det Foregaaende, vil Ingen endnu vente hos dem at finde en saa reen Smag og et saadant Herredomme over Sproget, at selv de bedste skulde kunne udholde nogen streng Kritik eller taekkes vore Dages Lesere. Evende fortiene imidlertid fortrinlig Opmærksomhed.

Anders Bording (f. 1619 d. 1677) var en velstude-

ret Mand. Han fil først seent en offentlig Ansættelse som Recitor Theologie i Nibe; men da den ikke passede for ham, frasagde han sig den efter og levede til sin Død af en kongelig Pension, der var ham tilstaat for at udgive en versificeret Avis („Den danske Mercurius“). Han havde Talent til Sprogets Behandling, skrev en Mængde Lejlighedsdigte med stor Lethed og behagede især sine Samtidige ved muntert Lune og lyttige Indsald. Men hans Bidløftighed bliver tidt trættende, idet kun Mimene og Versene synes at medbringe og udføre de langstrakte Tanker; ligesom ogsaa hans pedantiske Anvendelse af Mythologien og en affecteret Hyrdetone, der hørte til Tidsalderens poetiske Moder, ikke sjeldent forekomme os latterlige.

Thomas Kingo (f. 1634 d. 1703) vandt saa stor Gunst hos Christian den femte, at han fra Præst blev bestykket til Bisrop i Fyen, gjort til Doctor i Theologien, optagen i Adelsstanden og benaadt med en anselig Mant. Omendshjondt han maaske mest opnaaede dette ved sine Digte om Kongens Sejvindinger, saa har han dog en langt bedre begrundet Adkomst til vor Beundring ved sine Arbeider i den aandelige Poesie, nemlig „Aandeligt Sjungechor, første og anden Part,“ samt endeel Bidrag til den af ham udgivne „Kirkepsalmebog.“*) Her røres vi unegtelig i mange deilige Stropher og enkelte hele Sange ved en af senere Psalmedigtere uovergaaet Hjertelighed, og milde og andægtige Foleser kaldes tidt til Live ved de klareste Billeder

*) Den bekjendte Kingoske Psalmebog, som saa ofte er oplagt og saa lang Tid har været brugt i vore Kirker, er dog ikke ganse den samme, som Kingo selv havde samlet. Da denne var udgiven uden at have passert Censur og i nogle Punkter mishagede de københavnske Theologer, blev ikke den autoriseret, men en af det theologiske Facultet besørget Æmarbejdelse, som blot gaaer under Kingos Navn, fordi hans tidligere Arbeide lagdes til Grund for den, og han selv forestod dens Trykning saamt i en vis Tid havde Indtagerne af dens Salg.

og reneste Toner; men desto værre forstyrres de velgjørende Indtryk atter ofte af selsomme og lave Billeder, af unaturlige og plumper Vendinger, af skurrende og ilde forvælde Ord, og svækkes næsten altid ved en Mængde matte Stropher, der følge paa de gode. Med al Unerkjendelse af hans sjeldne Åland og Talent, maae vi derfor tilstaae, at en religiøs Digter, der saa ofte kun stiger for at falde, og hos hvem ikke sjeldent det Hovtravende og Platte afverser saa umiddelbart, som hos Kingo, i sine allerfleste Psalmer er foreldet for Læsere, der have tiltegnet sig en renere Smag for den poetiske Form. De af hans Poezies, som vi her ikke have nævnet, ere i sig selv ubetydeligere og dele alle hans Tidsalders Feil. Det kan til Slutning bemærkes, at hans personlige Charakter neppe i alle Puncter har stemt overens med hans poetiske; thi han omtales som en vel myndig og noget nærig Mand.

10.

Holberg.

Hidtil havde Ingen gjort Epoche i den danske Litteratur; men i Begyndelsen af det attende Aarhundrede fremtraadte en Forfatter, som haade hævede sig højt over alle de tidligere og i mange Maader blev et Mønster for de sildigere; som i sine farlige Skrifter ikke blot virkede overordentligt til sin Samtids Oplysning og æsthetiske Dannelses, men ogsaa levnede Eftertiden en rig Kilde til Morslab og Belæring; som bedre end nogen Aanden forstod at skrive efter sine Landsmænds Smag, men tillige selv bidrog saa Meget til dens Retning, at Nationens Tænksmaade endnu bører mangfoldige Spor af hans Indflydelse. Denne Forfatter er Ludvig Holberg. Han var født i Bergen 1684. Skjønt han først havde været bestemt til den militaire Stand, blev han dog efter sit Ønske sat til Studeringer og 1702 dimitteret til Kjøbenhavns Universitet. Vel maatte han,

da han var uformuende, om kort vende tilbage til Norge og conditionere hos en Preest paa Landet; men under et nyt Ophold i Kjøbenhavn tog han baade theologisk Attestats og lagde sig flittigt efter levende Sprog, navnlig Engelsk, Fransk og Italiensk. Af Træng antog han igjen en Huuslærerpost; dog bragte hans Lyst til at see fremmede Lande ham snart til at opgive den og med de faa Penge, han kunde gjøre Udveie til, at seile til Holland. Han kom tilbage Aaret efter, ernærede sig nogen Tid i Christianssand som Spragsmester, men begav sig efter udenlands, saasnart Omstændighederne tillodde det, nemlig til England, hvor han tilbragte to Aar, for det Meste i Oxford. Medens han her erhvervede sit Ophold ved at undervise Studenter i Sprog og Musik, i hvilken Kunst han havde bragt det temmelig vidt, fortsatte han tillige selv sine Studeringer med Iver, benyttede sig stadigt af de rigt forsynede Bibliotheker og samlede især Materialier til historiske Arbeider. Efter sin Hjemkomst fra denne anden og meget lærlige Udenlandsreise prøvede han ogsaa strax paa at gjøre sine erhvervede Kundskaber frugtbare og holdt til den Ende private Forelesninger ved Universitetet; da de imidlertid ikke gave ham tilstrækkelige Indtægter, saae han sig nødt til paa Ny at søge sit Brød som Informator, i hvilken Egenslab han blandt Andet ledsgagede et ungts Menneske til Dresden. Først fra 1710, da han havde erholdt en Plads paa Borchs Collegium, funde han udelukkende opofse sig til egne Studier, og det endda en Tidlang under trange Kaar. Han begyndte sin Skribentbane 1711 med en Introduction til de europæiske Rigers Historie, og udarbeidede i de næste Aar et Manuscript om Christian den fjerdes og Frederik den tredies Bedrifter, hvilket han dedicerede og overrakte Kong Frederik den fjerde. Herved banede han sig Vej til en Ansættelse som Professor extraordinaris ved Universitetet, dog uden Gage, og var kort efter saa heldig, understøttet af et Stipendium at kunne tiltræde en fjerde

Udenlandsreise, paa hvilken han besøgte Holland, Frankrig og Italien. Efter at være kommen hjem, udgav han sin *Natur- og Folke-Net*, og opnåede endelig 1718 et virkelig Professorat.*). Paa sine Evner som Satiriker havde han hidtil blot givet Prover i nogle pseudonyme latinske Stridsskrifter mod den belfjendte Jurist og Historiker Andreas Hojer; men fra 1719 begyndte han under Navnet Hans Mikkelsen den Nælde af Arbeider i den komiske Poesie, hvorved han vandt sin allerførste Berømmelse**). Fra højt Åar indtil 1728 udkom nemlig Peder Paars, de fire Skjemtedigte, Metamorphosis og de fleste af hans Comedier. Rigtignok vare disse Frembringelser i deres Myhed anstodelige for Adskillige, deels fordi de syntes at stride mod den Gravitet, man forlangte af en Mand i Holbergs Stilling, deels fordi de revsede Tidsalderens Skjedesynder; dog kunde enkelte af hans Colleger eller de af Satiren Nammedes Utilfredshed ikke forhindre alle upartiske Læseres eenstemmige Bisald. I samme Tidserum udgav han iovrigt sit latinske Brev fra Holger Danske til Burman***) og det første af de tre Epistolæ ad virum perillustrem, som indeholde hans Autobiographie. For sin Helsbreds Skyld havde han 1725 foretaget sig den femte og sidste af sine Udenlandsreiser og opholdt sig en Winter i Paris. — Med 1728 kan man begynde en ny Periode i Holbergs Virksomhed som Skribent. I dette

*). Han blev først Professor Metaphysices, dernæst Prof. Eloquentiae, omfieder Prof. Historiarum et Geographiae. Han var også i sildigere Dage Universitetets Døvætor.

**). Som Commentator til nogle af de samme Arbeider optrædte han derimod under Navnet Just Justesen.

***). Burman, philologisk Professor i Leyden, havde i et Skrift yttet sig til Fornærmetse mod den danske Nation. Holberg signer ham dersor med den Burman, en led og vanlæbt udenlandsk Kæmpc, som i en gammel Folkevisse strider uheldigt mod Holger Danske, og sig selv med denne sidste.

Nar indtraf den store Ildebrand i København, som drog megen Glendighed efter sig og havde til Folge, at de danske Skuespil, som havde bestaaet siden 1722, blev standsede. Da Frederik den fjerde døde fort efter, og den alvorlige og pietistiske Tone, som under hans Efterfølger, Christian den sjette (1730—46) udbredte sig fra Hoffet, ikke var gunstig for den holbergske Poezie, bidroge disse Omstændigheder formodentlig til, at han i lang Tid især berigede Litteraturen med historiske, statistiske og populære philosophiske Skrifter, hvortil han desuden i sin modne Alder ikke følte mindre Lyst og Duelighed, end til Udarbejdelsen af Bittighedsverker. De vigtigste af hine prosaiske Skrifter vare: Danmarks og Norges Beskrivelse, Danmarks Historie, Almindelig Kirkehistorie, Berømmelige Mænds og Heltes sammenlignede Historier, Helthers sammenlignede Historier, Den jødiske Historie, Moralske Tanker. Af poetiske Arbeider udgav han i hele Perioden kun et Par, men iblandt dem rigtignok et meget betydeligt, nemlig Niels Klins underjordiske Reise (udkom paa Latin 1741). — Som Olding, efter at Frederik den femte havde besteget Thronen, og den danske Skueplads igjen var blevet aabnet, viste han sig endelig paa Ny som Theaterdigter, og nogle af hans senere Skuespil vidne endnu om megen Andslivlighed, hvorimod hans moralske Fabler have flere Kjende-mærker paa en aldrende Forfatter. Det sidste af hans raisonnerende Arbeider er de fem Bind Epistler. Efter at have ved sine Skrifter haade vundet Rigdom og Anseelse, var han 1747 blevet ophojet i den friherlige Stand, og hans Godser i Sjælland oprettede til et Baronie, hvilket han derpaa legerede til Søge Akademie. Han døde ugift den 27de Januar 1754.

Hans personlige Charakter blev forskelligt bedømt af hans Samtidige. Nogle ansaae ham for menneskessindst, fordi han næsten ligefra sin Ungdom førte et stille Liv og var meget tilba-

geholdende i sin Omgang med Fremmede. Men hinct havde sin Grund deels i hans Tilbørlighed til Studeringer, deels i hans svage Hælbred, og dette var Folgen af en tidlig erhvervet Verdenesklogslab og Forsigtighed. Mod sine nærmere Bekjendtere og dem, der havde vundet hans Agtelse, viste han sig omgængelig og oprigtig, og, endskjent han ofte havde en mørk Mine, var han dog tilbørlig til Skjent i sine Samtaler saavel som i sine Skrifter. Man beskyldte ham ogsaa for Karrighed. Bistnok var den Sparsomhed, hvortil hans trange Kaar i tidlige Dage havde nødt ham, siden bleven ham til Vane, saa meget meer, som han fandt en farvelig Levemaade tjenligst for sit Besbefindende; dog gik den ikke til nogen isinefaldende Yderlighed, og selv i sine slette Omstændigheder havde han altid holdt paa et anständigt Udvortes og klædet sig net og efter Tidernes Mode. Man bebreide ham endelig, at han var opfarende af Charakteer og bitter i sine Ytringer; han kunde, med sin hektiske Constitution, let komme i Harne ved Modsigelse eller endog ved en ringe Forstyrrelse, og skaandede da Ingen. Imidlertid gik hans Hestighed snart over, og han var overhovedet langt fra al Henvigerrighed. Saal Meget om de betydeligste af de Charakteerfejl, hans Samtidige med meer eller mindre Grund have forekastet ham; de ere ikke i Stand til at svekke vor Beundring for de ypperlige Landsevner, den hældne Flid, de mangfoldige Kundskaber og den oprigtige, men sindige Sandhedskjærighed, hvormom hans Skrifter vidne.

Da disse Skrifter ere saa forskjellige af Art og Indhold, kunne de ikke tilstrækkeligt charakteriseres under Et; dog ere visse Fortrin egne for dem alle, de poetiske saavel som de prosaiske. Stoffet er altid opfattet fra en Side, hvorfra det er beskjueligt for den sunde Menneskeforstand o: Forfatteren betragter baade abstrakte Sætninger og Personer og Facta fra Livets og Erfaringens Standpunkt og viser dem saaledes, som de derfra

have taget sig ud for ham. Dette er den første Vætingelse for al populair Fremstilling; thi Læsere, som ikke ere videnkabeligt dannede, kunne kun opfatte de Tanker og forstaae de Skildringer, som knyttes til gængse Begreber og Forestillinger. Fremdeles synes alle Holbergs Arbeider at være udførte i den roligste Sindsstemning; han er altid Herre over sin Phantasie, sine Følelser og sine Lidenskaber. Dette giver ikke blot hans poetiske Værker den behørig Objectivitet, men skaffer ogsaa de prosaiske det Skin af Upartiskhed, hvorved de virke desto sikkere. Da den sindige Tone kan maaske regnes med blandt de Egenskaber, der især anbefalede hans Skrifter ved at stemme saa godt overeens med Nationens almindelige Tænkemaade. Da han viser sig saa lidet betagen af de Gjenstande, han behandler, er han naturligvis ogsaa fri for al Sentimentalitet og Enthusiasme, som de Danske ere tilbørlige til at ansee for Affectation, og kan derfor overalt uden Brud paa sine Arbeiders Grundcharakteer finde passelig Plads til mange vittige Indsald og allehaande Ytringer af et muntern Lune, hvorved selv de Læsere tilskolkes, der ikke ere dannede nok til at lokkes af Arbeidernes Totalitet. Endelig afsætter den naturlige Fevnhed sig ogsaa i hans Foredrags lyse Orden og passelige Udførelighed, ja endog i de enkelte Sætningers simple Bygning og Forbindelse, hvorved hans Stil, uagtet Sprogets Mangel paa Neenhed og Correcthed, bliver scerdeles let og behagelig. — Ved at berøre disse Egenskaber have vi antydet de vigtigste Marsager til Holbergs store Indflydelse; thi det er deels dem, som enhver Folkestribent mest trænger til, deels dem, der harmonere bedst med vor Nationalcharakteer. Men hvorledes han benyttede sine Evner til at udbrede Kundskaber og Oplysning, og hvorledes han forfriskede sine Landsmænds aandelige Liv ved de rigeste Productioner i den komiske Poesie, vil bedst vise sig ved at kaste et førstilt Blik paa de forskjellige Glasser af hans Skrifter. Vi tale først om de poetiske.

Livet havde i Holbergs Dage ikke taget noget højt Sving i Danmark, men henfled for de Fleste velbehageligt i sine Omgivelser. Blirket, indskrænket til disse, taber snart den rigtige Maalestof for Tingene, og allehaende Smaalighed viser sig da uforbeholdent som Spidsborgerlighed, Pedanterie, Forsengelighed og under mange andre Former, som give en opmærksom Digter rigt Stof til komiske Skildringer. En Mand med Holbergs lyse Forstand, hvis Synskreds var udvidet ved Læsning og Reiser, kunde ikke Andet end se al denne Forkeerthed og Taabelighed i det rette Lys, og han fremstilte den med saa megen Sandhed, men tillige med saa megen Phantasie, Lune og Wittighed, at Enhver gjenkendte Virkeligheden, men fandt den idealiseret til en Gjenstand for Morslab og Latter. Af de Arbeider, der saaledes aabnede et friere Blik paa Livet og rensede Smagen ved at spøge med hine Daarskaber, hvilke ellers trivedes desto fridigere, jo mindre Tidsalderen var moden for høiere Interesser, som af sig selv kunde quæle dem, er det især Peder Paars, Comœdierne og Niels Klim, der have vedligeholdt deres Andest og forsvarer deres Plads som classiske Frembringelser.

I højt heroist-komiske Poem, hvor Holberg underkaster nogle snurrige eller jevne Hverdagspersoner og Forhold fra sin egen Tid og sit eget Land det samme Slags episke Behandling, som forhørsliger de homeriske og virgilianske Heroer og deres Bevædrister, vedligeholder den sindrige Opfindelse og Anordning af det Hele, de velanlagte latterlige Situationer, de ypperligt tegnede, ogsaa i deres Taler med megen komisk Kraft udførte Charakterer, de mange sunde Sententser, satiriske Indfald og vittige Illusioner til bekjendte Poeters Arbeider, en afverlende, men uafbrudt Interesse. Men hvad der især giver Digter dets eiendomsmæsige Præg, er dets aldrig forstyrrede ironiske Alvorlighed. Med den ørbareste og oprigtigste Mine ledfager Forfatteren sin

Helt gjennem hans ikke meget heroiske Fata, anvender det traditionelle mythologiske Maskinerie for at fremme dem, er ufortryden i at prise hans Dyder, omhyggelig i at forklare hans vanfælige Omstændigheder, forsvare hans Fremferd og sætte Farve paa de Handlinger, der i sig selv ere lidet glimrende. Den bestandige og mangfoldige Contrast mellem Gjenstandene og deres Behandling er desto mere piquant, jo mere den paa hvert enkelt Sted synes at fremkomme af sig selv og at være Forfatteren ubevist. Selv Versemalet understøtter Digts morsomme Indtryk ved sin parodiske Gravitet.

Holbergs Comœdier, af hvilke nogle i enhver Henseende høre ham selv til, andre skyldes den første Idee eller visse Enkelheder til fremmede forbillede, udmarkede sig ved deres beundringsværdige Rigdom paa Charakterer. De fremstille ikke blot komiske Personer af de forskelligste Artter, men ogsaa mange ypperlige Nuancer af dem, der henhøre til den samme Art; de tegne dem med saa megen psychologisk Grundighed, at det kan tilfredsstille vor Menneskelundskab, og tillige med et saa heldigt Valg af latterlige Træk, at det maa underholde vor Phantasie. Med andre Ord: Charaktererne ere i al deres Mangfoldighed paa een Gang sande og morsomme. Mange af dem ere tillige aldeles originales, uden noget poetisk forbillede grebne ud af Livet og bearbeidede til deres komiske Brug. Endelig strækker den correcte Skildring sig ogsaa til hele Dictionen; thi Udtrykkene ere altid saare vel valgte med Hensyn til de Talendes Sæder, Danselne og borgerlige Stilling, og bidrage saaledes til en bestemt Forestilling om deres Personlighed. Hvor meget Holberg end søger at oplive Dialogen ved Wittigheder og pudsigte Indfald, er det derfor dog sjeldent at treffen Repliker, der ers piquante paa det Charakteristiske Bekostning.— Hvad Stykkernes Handling og Intriguer angaaer, da er denne for det Meste mindre anlagt paa at have selvstændig Interesse eller spende Optiværksomheden ved en funsksigt over den danske litteratur.

Livet havde i Holbergs Dage ikke taget noget højt Sving i Danmark, men henslod for de Fleste velbehageligt i snevre Omgivelser. Blikket, indskrænket til disse, taber snart den rigtige Maalestok for Tingene, og allehaande Smaalighed viser sig da uforbeholdent som Spidsborgerlighed, Pedanterie, Forfængelighed og under mange andre Former, som give en opmærksom Digter rigt Stof til komiske Skildringer. En Mand med Holbergs lyse Forstand, hvis Synskreds var udvidet ved Læsning og Reiser, kunde ikke Undet end see al denne Forkeerhed og Taabelighed i det rette Lys, og han fremførte den med saa megen Sandhed, men tillige med saa megen Phantasie, Lune og Vittighed, at Enhver gjenkendte Virkeligheden, men fandt den idealiseret til en Gjenstand for Morslab og Latter. Af de Arbeider, der saaledes aabnede et friere Blik paa Livet og rensede Smagen ved at spøge med hine Daarslaber, hvilke ellers trivedes desto fridigere, jo mindre Tidsalderen var moden for højere Intereser, som af sig selv kunde qvæle dem, er det især Peder Paars, Commoedierne og Niels Klitm, der have vedligeholdt deres Undest og forsvaret deres Plads som clasifise Frembringelser.

I højt heroisk-komiske Poem, hvor Holberg underkaster nogle snurrige eller jevne Hverdagspersoner og Forhold fra sin egen Tid og sit eget Land det samme Slags episke Behandling, som forherliger de homeriske og virgilianske Hervoer og deres Bevægelsesdrifter, vedligeholder den sindrige Opfindelse og Anordning af det Hele, de velanlagte latterlige Situationer, de ypperligt tegnede, ogsaa i deres Taler med megen komisk Kraft udførte Charakterer, de mange sunde Sentenser, satiriske Indfald og vittige Allusioner til bekjendte Poeters Arbeider, en afverlende, men uafbrudt Interesse. Men hvad der især giver Digitet dets eiendomsmæssige Præg, er dets aldrig forstyrrede ironiske Alvorlighed. Med den ørbareste og oprigtigste Mine ledsgarer Forfatteren sin

Helt gjennem hans ikke meget heroiske Fata, anvender det traditionelle mythologiske Maskinerie for at fremme dem, er ufortes den i at præse hans Dyder, omhyggelig i at forlære hans vanfælige Omstændigheder, forsvare hans Fremfaerd og sætte Farve paa de Handlinger, der i sig selv ere lidet glimrende. Den bestandige og mangfoldige Contrast mellem Gjenstandene og deres Behandling er desto mere piquant, jo mere den paa hvert enkelt Sted synes at fremkomme af sig selv og at være Forfatteren ubevidst. Selv Versemålet understøtter Digitets morsomme Indtryk ved sin parodiske Gravitet.

Holbergs Commoedier, af hvilke nogle i enhver Henseende høre ham selv til, andre skyde den første Idee eller visse Enkeltheder til fremmede forbilleder, udmaerkte sig ved deres beundringsværdige Rigdom paa Charakterer. De fremstille ikke blot komiske Personer af de forskjelligste Artter, men ogsaa mange ypperlige Nuancer af dem, der henhøre til den samme Art; de tegne dem med saa megen psychologisk Grundighed, at det kan tilfredsstille vor Menneskelundskab, og tillige med et saa heldigt Valg af latterlige Træk, at det maa underholde vor Phantasie. Med andre Ord: Charaktererne ere i al deres Mangfoldighed paa en Gang sande og morsomme. Mange af dem ere tillige aldeles originale, uden noget poetisk Forbillede grebne ud af Livet og bearbeidede til deres komiske Brug. Endelig strækker den correcte Skildring sig ogsaa til hele Dictionen; thi Udtrykkene ere altid saare vel valgte med Hensyn til de Talendes Sæder, Danselser og borgerlige Stilling, og bidrage saaledes til en bestemt Forestilling om deres Personlighed. Hvor meget Holberg end søger at oplive Dialogen ved Vittigheder og pudsigte Indfald, er det derfor dog sjeldent at treffen Repliker, der ers piquante paa det Charakteristiske Bekostning.— Hvad Stykkernes Handling og Intriguer angaaer, da er denne for det Meste mindre anlagt paa at have selvstændig Interesse eller spende Opmærksomheden ved en funsksigt over den danske litteratur.

stig Sammensætning og overraskende Verelvirkning af de udvortes Forhold og Motiver; hvorimod Digteren viser sit Mesterskab ved at knytte den saaledes til Charaktererne, at den baade faaer sit poetiske Liv ved disse og bidrager fortreffeligt til at stille dem selv i det fuldeste Lys. Dog lader han det heller ikke mangle paa det Slags komiske Situationer, der frembringes ved Misforstaaelser, Feiltagelser og deslige Kunstre, som især gjøre Effect paa Skuepladsen; han viser tvertimod megen Opfindelsesevne i at variere dem, og søger overhovedet saa vel for sine dramatiske Arbeiders Lystighed, at man snarere kan beskyde nogle af dem for Overgivenhed, end for Terhed. Ja, da han som Theaterdigter ikke turde undlade at tage Hensyn til sine forskjellige Tilskueres forskjellige Dannelsestrin, maa man indgæmme, at han af og til har indflettet Scener, der mest ere beregnede paa at more ved Loier, og kun ere lidet motiverede i Sammenhaengen. — Hvad der endelig gjør Holbergs Comoedier fortrinligt tiltrækende for os, er deres Localitet. Det livagtige Malerie, de skjønke os af hans Tids Sæder, sætter os i Stand til mange fornødne Sammenligninger med vores egne Dage, og trods alle de Forandringer, der ere foregaaede i vores Anskuelser, Levemaade og Sprog, føle vi os alligevel langt mere hjemme mellem hans Personer, end mellem de fleste fremmede Comoedieskriberes, og kunne langt bedre forstaae de skildrede Forhold, selv om de ere forståede, fordi vi dog i Livet have mødt saa mange Levninger eller Spor af de samme. — Det laae maaskee i Holbergs egen, men i al Hald laae det i den Generations Natur, som han fremstille, at hans Skuespil ikke vel kunde smykkes med Skildringer af de ideelle Leengsler og Bestrebesser, der ellers, ligesaavel som den rene Forstandighed, træde i en smuk Modsaetning til Hverdagsslivets komiske Smaalsigheder og titd gjøre dramatiske Frembringelser mere afverkende og tiltrækende. Maar derfor bl. A. alle Kjærligbedsforhold blot pleie at benyttes af ham til bequemt

Motiv for en Intrigue, uden selv at give Stof til skjonne poetiske Fremstillinger, er dette saa langt fra at burde dadles, at det Modsatte meget mere vilde have stemmet hans Arbeider ved en unaturlig Indblanding af det, der ikke hørte hjemme i hans Gjenstandes Krebs. — Det vi altsaa beundre Holbergs dramatiske Arbeider som højst udforte Charakteermalerier, der ikke have mindre poetisk Sandhed end komisk Kraft, maa dog vor Beundring for hans Genie stige endnu høiere, naar vi betragte de seeregne Banskeligheder, han havde at overvinde. Ingen Førganger i Modermaalet havde banet ham Veien; og vil man sige, at fremmede Monstre gjorde ham samme Tjeneste, da overseer man, at disse i det Mindste ikke kunde lære ham at give sine Frembringelser det nationale Præg, som han gav dem baade ved Valget af Charakterer og Forhold og ved Holdningen af den hele Composition. Ligesaa lidt kunde de bibringe ham det Greb paa Sproget og den Tact for det komiske Udtryk, hvorfedt han saa at sige maatte skabe en ny Stil. Og foruden de Banskeligheder, der vare grundede i Sagens egen Natur, havde han ogsaa dem at kæmpe imod, der vare grundede i megtige Fordomme. Mange ansaae al Beskjæftigelse med Theatret for uanstændig og især en Bidenskabsmand uwordig; Andre udlagde alle satiriske Troek til personlige Fornærmelser; efter Andre dadlede al Originalitet som Uregelmæssighed, al Naturlighed som Platthed, al Lystighed som Øvelagtighed.¹ Det uundgaaelige Hensyn til disse Misforstaaelser og falske Anskuelser afnødede ham ikke blot adskillige Forsvarsstrikter for sine Skuespil, hvori han mere maatte anbefale dem fra den moraliske, end fra den esthetiske Side; men det kunde heller ikke Andet end paalægge ham endel trykkende Baand under Udarbejdelsen. Dette mærkes imidlertid saa lidet, at Alt synes udkastet og udført med den største Frihed.

Den philosophiske Roman Niels Klim er maaskee det

dybsindigste af alle Holbergs Værker. I en Fortælling, der er rig paa Phantasie og Lune, fremdrages næsten alle menneskelige Forhold, de aandelige saavel som de verdslige, for Betragtningen, afsorte det falske Skin, som Indbildung og Vane have laant dem, og den fatteligste Wiisdom meddeles i den vittigste Indklaedning. Satiren gaaer her i det Store, idet den saa at sige stiller hele det cultiverede Europas Liv i et latterligt Lys ved at blotte de meest rodfoestede, meest udbredte og meest folgerige religiose, moralske og politiske Bildfarelser og Daarligheder. Ved sine frie Anskuelser staar Bogen i en saa skarp Modsatning til den Aand, der herskede her til Lands, dengang den udkom, at det synes ene at kunne tilskrives dens uskyldige Form og spøgende Tone, at ikke Censuren efter Pietisternes Onske forhindrede dens Indflydelse ved at supprimere den. Den er et classisk Monster paa en livlig, klar og tiltrækende Bearbejdelse af philosophiske Sandheder.

Saa vidt om de betydeligste af Holbergs poetiske Arbeider. Den Nlos, man maa tillægge dem, at de gjore Sindet lettere, ikke blot ved den Forfristning, enhver uskyldig Morstlab forslaffer, men ogsaa ved den sunde Livsphilosophie, som ligger til Grund for dem og som de meddele, kan for en Deel ogsaa tillægges hans prosaistiske Skrifter. De ere affattede paa en bezagelig Maade og aande den samme Fordomsfrihed og Muntherhed, som hine. Imidlertid folger det af de Gjenstandes Natur, som de behandle, at de ikke alle kunne være saa lærerige for os, som de var for hans Samtidige. Dette gjelder ikke blot, hvilket Enhver indseer, om hans statistiske Arbeider o. dsl.; men, da naturligvis mangehaande Undersogelser nuomstunder ere forte videre, end de paa hans Tid kunde føres, maae ogsaa adskillige af hans Raisonnements være forældede eller angaae Spørgsmaal, der ikke længer have samme Bigtighed. De af hans prosaistiske Arbeider, som turde have tabt mindst i Interesse, ere de histo-

riske. Navnlig forslaffer hans Danmarks-Historie, som gaaer til Frederik den tredies Død, skjondt den, hvad de ældre Tider angaaer, er lidet kritisk, baade Leg og Verd en underholdende Lesning ved den udførlige, tydelige og livlige Fortælling, og Helte- og Heltinde-Historierne, hvori han følger Plutarchs Monster, ere saare interessante ved Stof og Foredrag, og de tilspuede Sammenligninger mellem Personerne høist findrige. Heller ikke vil hans Auto biographie, der er skrevet med megen Oprigtighed, og hvori mange vigtige Betragtninger ere indflettede, nogensinde tabe sit Verd; og om end de danske Epistler, ligesom de moralske Tanker, for en Deel dreie sig om theologiske Meninger, der nu voelle mindre Deeltagelse, saa sysselsetter de sig dog ogsaa med saa mange andre Gjenstande, at selv den idelige Afverling mellem metaphysiske, moralske, politiske, historiske, linguistiske, æsthetiske, satiriske og sjælensomme Materier vanskeligt tillader Læseren at trættes, især da den originale og lunefulde Fremstilling, den lette og flydende Stil og de mange indstrøede Anekdoter ubrede Liv og Interesse over Meget, som i sig selv skulde synes ufrugtbart og tort.

Men, kunde disse og flere af Holbergs prosaistiske Arbeider leses af os med Nutte og Forståelse, saa er det dog indlysende, at de maae have haft dobbelt Verd for hans Samtidige, der deels savnede det øvrige Forraad af gode danske Skrifter, som vi besidde, deels trængte til at børres og oplyses om Meget, som nu er givet med den almindelige Dannelse. Holberg var i Almindelighed forsigtig i sine Ytringer om Religion saavel som om Politik, men arbeidede dog ufortrødent paa at fremme selvstændig Prøvelse af de religiose Sandheder, at udrydde den Overtro, som kunde have skadelige praktiske Folger, og fremfor Alt at anbefale gjenfødig Tolerance. Den moralske Synsmaade, han slæffede Indgang eller besættede hos Mangfoldige, var Pietister-

dybsindigste af alle Holbergs Værker. I en Fortælling, der er rig paa Phantasie og Lune, fremdrages næsten alle menneskelige Forhold, de aandelige saavel som de verdslige, for Betragtningen, afsorte det falske Skin, som Indbildung og Vane have laant dem, og den fatteligste Wiisdom meddeles i den viktigste Indklaedning. Satiren gaaer her i det Store, idet den saa at sige stiller hele det cultiverede Europas Liv i et latterligt Lys ved at blotte de meest rodfæstede, meest udbredte og meest folgerige religiose, moralske og politiske Bildfarelser og Daarhgheder. Ved sine frie Anskuelser staarer Bogen i en saa skarp Modsatning til den Aand, der herskede her til Lands, dengang den udkom, at det synes ene at kunne tilskrives dens uskyldige Form og spøgende Tone, at ikke Censuren efter Pietisternes Onske forhindrede dens Indflydelse ved at supprimere den. Den er et classiske Monstret paa en livlig, klar og tiltrækende Bearbeidelse af philosophiske Sandheder.

Saa vidt om de betydeligste af Holbergs poetiske Arbeider. Den Nos, man maa tillægge dem, at de gjøre Sindet lettere, ikke blot ved den Forfristning, enhver uskyldig Morstak forslaffer, men ogsaa ved den funde Livsphilosophie, som ligger til Grund for dem og som de meddele, kan for en Deel ogsaa tillægges hans prosaiske Skrifter. De ere affattede paa en behagelig Maade og aande den samme Fordomsfrihed og Muntheed, som hine. Imidlertid følger det af de Gjenstandes Natur, som de behandle, at de ikke alle kunne være saa lærerige for os, som de var for hans Samtidige. Dette gjelder ikke blot, hvilket Enhver indseer, om hans statistiske Arbeider o. dsl.; men, da naturligtvis mangehaande Undersøgelser nuomstunder ere forte videre, end de paa hans Tid kunde føres, maae ogsaa adskillige af hans Raisonnements være forældede eller angaae Spørgsmaal, der ikke længer have samme Vigthed. De af hans prosaiske Arbeider, som turde have tabt mindst i Interesse, ere de histo-

riske. Navnlig forslaffer hans Danmarks-Historie, som gaaer til Frederik den tredies Død, skjondt den, hvad de ældre Elter angaaer, er lidet kritisk, baade Læg og Eerd en underholdende Læsning ved den udførliche, tydelige og livlige Fortælling, og Hælte- og Hæltinde-Historierne, hvori han folger Plutarchs Monster, ere saare interessante ved Stof og Foredrag, og de tilspuede Sammenligninger mellem Personerne høist findrighe. Heller ikke vil hans Autobiographie, der er streven med megen Oprigtighed, og hvori mange vigtige Betragtninger ere indslettede, nogensinde tabe sit Eerd; og om end de danske Epistler, ligesom de moralske Tanker, for en Deel dreie sig om theologiske Meninger, der nu vække mindre Deeltagelse, saa sysselsette de sig dog ogsaa med saa mange andre Gjenstande, at selv den idelige Afvexling mellem metaphysiske, moralske, politiske, historiske, linguistiske, æsthetiske, satiriske og slæmmt-somme Materier vanskeligt tillader Læseren at trættes, især da den originale og lunefulde Fremstilling, den lette og flydende Stil og de mange indstroede Anekdotter udbrede Liv og Interesse over Meget, som i sig selv skulde synes ufrugtbart og tort.

Men, kunne disse og flere af Holbergs prosaiske Arbeider læses af os med Nutte og Fornsielle, saa er det dog indlysende, at de maae have haft dobbelt Eerd for hans Samtidige, der deels savnede det øvrige Forraad af gode danske Skrifter, som vi besidde, deels trængte til at bælteres og oplyses om Meget, som nu er givet med den almindelige Dammelse. Holberg var i Almindelighed forsiktig i sine Uttringer om Religion saavel som om Politik, men arbeidede dog ufortredent paa at fremme selvstændig Provælse af de religiose Sandheder, at udrydde den Overtro, som kunde have skadelige praktiske Folger, og fremfor Alt at anbefale gjensidig Tolerance. Den moralske Synsmaade, han slæffede Indgang eller befæstede hos Mangfoldige, var Pietister-

dybsindigste af alle Holbergs Værker. I en Fortælling, der er rig paa Phantasie og Lune, fremdrages næsten alle menneskelige Forhold, de aandelige saavelsom de verdslige, for Betragtningen, afsorte det falske Skin, som Indbildung og Vane have laant dem, og den fatteligste Wiisdom meddeles i den vittigste Indklaedning. Satiren gaaer her i det Store, idet den saa at sige stiller hele det cultiverede Europas Liv i et latterligt Lys ved at blotte de meest rodfæstede, meest udbredte og meest folgerige religiose, moraliske og politiske Vildefarelser og Daarligheder. Ved sine frie Anskuelser staer Bogen i en saa skarp Modsatning til den Aand, der herskede her til Lands, dengang den udkom, at det synes ene at kunne tilskrives dens uskyldige Form og spøgende Tone, at ikke Gensuren efter Pietisternes Onske forhindrede dens Indflydelse ved at supprimere den. Den er et klassisk Mønster paa en livlig, klar og tiltrækende Bearbeidelse af philosophiske Sandheder.

Saa vidt om de betydeligste af Holbergs poetiske Arbeider. Den Nøs, man maa tillægge dem, at de gjøre Sindet lettere, ikke blot ved den Forfriskning, enhver uskyldig Moralskab forskaffer, men ogsaa ved den sunde Livsphilosophie, som ligger til Grund for dem og som de meddele, kan for en Deel ogsaa tillægges hans prosaiske Skrifter. De ere affattede paa en behagelig Maade og aande den samme Fordomsfrihed og Muntheed, som hine. Imidlertid folger det af de Gjenstandes Natur, som de behandle, at de ikke alle kunne være saa lærerige for os, som de vare for hans Samtidige. Dette gjelder ikke blot, hvilket Enhver indseer, om hans statistiske Arbeider o. dsl.; men, da naturligvis mangehaande Undersøgeller nuomstunder ere forte videre, end de paa hans Tid kunde føres, maae ogsaa adskillige af hans Maisonnements være forældede eller angaae Spørgsmaal, der ikke længer have samme Vigtsighed. De af hans prosaiske Arbeider, som turde have taat mindst i Interesse, ere de histo-

riske. Navnlig forskaffer hans Danmarks-Historie, som gaaer til Frederik den tredies Død, skjent den, hvad de ældre Tider angaaer, er lidet kritisk, baade Læg og Verd en underholdende Læsning ved den udførlige, tydelige og livlige Fortælling, og Helte- og Heltinge-Historierne, hvori han folger Plutarchs Mønster, ere saare interessante ved Stof og Foredrag, og de tilfoede Sammenligninger mellem Personerne hoist sindrige. Heller ikke vil hans Autobiographie, der er skrevet med megen Oprigtighed, og hvori mange vigtige Betragtninger ere indflekkede, nogensinde tabe sit Verd; og om end de danske Epistler, ligesom de moralske Tanker, for en Deel dreie sig om theologiske Menninger, der nu vække mindre Deeltagelse, saa sysselsætte de sig dog ogsaa med saa mange andre Gjenstande, at selv den idelige Afveveling mellem metaphysiske, moraliske, politiske, historiske, linguistiske, æsthetiske, satiriske og skjemsomme Materier vanskeligt tillader Læseren at trættes, især da den originale og lunefulde Fremstilling, den lette og flydende Stil og de mange indstrøede Anledoter udbrede Liv og Interesse over Meget, som i sig selv skulde synes ufrugbart og tort.

Men, kunne disse og flere af Holbergs prosaiske Arbeider læses af os med Nutte og Fornsielse, saa er det dog indlysende, at de maae have havt dobbelt Verd for hans Samtidige, der deels savnede det øvrige Forraad af gode danske Skrifter, som vi besiddé, deels trængte til at belæres og oplyses om Meget, som nu er givet med den almindelige Dammelse. Holberg var i Almindelighed forsiktig i sine Uttringer om Religion saavelsom om Politik, men arbeidede dog ufortrodent paa at fremme selvstændig Prøvelse af de religiose Sandheder, at udrydde den Overtro, som kunde have skadelige praktiske Folger, og fremfor Alt at anbefale gjensidig Tolerance. Den moralske Synsmaade, han slæffede Indgang eller befæstede hos Mangfoldige, var Pietister-

nes meget ulig, men havde Medhold i Fornuftens og den menneskelige Natur. Ved hyppige Betragtninger over Livets Forhold, de menneskelige Charakterers og Idrcetters sande Værd, befordrede han langt sundere Anskuelser end de, der dengang var almindelige. Überegnelt er det endelig, hvad han middelbart virkede for Oplysningen ved den Mægtighed og Klarhed, der altid udmerkede hans egne Maisonnements; thi derved og ved den Forkjærighed, hvormed han tidt viste Forskjellen mellem Skinnet og Virkeligheden, bibragte han sine talrige Lovsere Smag paa Selvtenning og gjorde dem mistroiske mod alle Fordomme, som ikke kunde forsvares med Grunde. Legge vi denne Indflydelse til den, han som Digter udøvede paa sine Landsmænds Stemning og Landsdammelse ved at hæve dem ud over det daglige Livs indskräckede Synsmaade og løse dem frit at spøge med dets smaalige Syssler, tør vi vel paa staae, at han har væsentlige Fortjenester af Culturen. Og disses Betydning vorer endnu mere, naar man tillige betragter den Skat af forskjellige positive Kundskaber, som hans Skrifter meddelede, og ved hvilke den opivede Forstand og Phantasie fil det nødvendige Stof til at øve sig paa. Holberg var Statistiker saavel som Poet, Historiker saavel som Philosoph, Landokonom saavel som Moralist, og udbredte i alle disse Fag en frugtbar Videnskab; ja for at gjøre Litteraturen praktisk, undlod han heller ikke at ytre sig om saadanne specielle Materier, som netop for Dieblæket sysselsatte den almindelige Opmærksomhed. Man har Smaastrifter af ham i Anledning af de Divilsmaal og Stridigheder, som Københavns Ildebrand foraarstagede, om det ofindiske Compagnies passeligste Forhold, om Dvaegsygen o. dsl., hvilke Skrifter i sin Tid blev modtagne med Tak. I saa ulige Mænninger benyttede han sine sjeldne Indsigter, og kunde, da han laae for Døden, med god Samvittighed sige, „at han sin hele Levetid havde streebt at være

en nyttig Borger; at han derfor gjerne vilde dø, da han mørkede, at hans Landskrofster ikke længer vilde staae ham bi.“

11.

Om den øvrige Litteratur under Frederik den fjerdes og Christian den sjetties Regjering.

Vi saae allerede i Holbergs forskjellige Skribentvirksomhed Indflydelsen af den ulige Land, som herslede i Frederik den fjerdes og Christian den sjetties Regjering. Den samme er kendetegnet nok, naar vi befragte Litteraturen i det Hele.

Man har neppe uden Grund flaget over, at Lærdom og Bidenskabelighed aftog, Universitetet forfaldt og især visse Fag, f. Ex. Medicinen,* i hvi Grad forsømtes under Frederik den fjerde. Heller ikke udmerkede nogen prosaisk Forfatter sig saaledes ved danske Skrifter, at han senklist fortjener at omtales. Derimod stod det bedre til med Poesien, og Begyndelsen af det atende Aarhundrede har adskillige Digtere at opvise, der ikke ganske bør fordunkles af Holbergs Berømmelse. Den navnligdigste af hans Samtidige og tillige hans nærmeste Forgænger Tøger Neenberg (f. 1656 d. 1742 som Landsdommer i Tysland) var et opvakt Hoved, hvis jevne Munterhed i flydende Vers vilde tilfredsstille os endnu, dersom han mindre delte alle de ældre Poeters Skjødesynd ved en vis selvbehagelig Snaskomhed; men vi give os nødig Tid til at læse paa hele Sider, hvad vi ofte have fundet piquantere fremsat i ligesaa mange Linier. Imidlertid var han den correcteste Digter af alle indtil hans Tid. Tørgen Sorterup (d. 1722 som Landsbypræst) fortjener især Opmærksomhed ved sine „Heltesange om Frederik den fjerdes Seirbindinger.“ Skjøndt hverken alle Sangene ere

* Jacob Winslev, sin Tids første Anatomi, levede i Paris, hvor han var traadt over til den katolske Kirke.

lige skjonne, eller de hele saa poetiske som enkelte Stropher, maa man dog indrymme, at han med ikke upassende Modificationer havde tilsgnet sig den gamle Kæmpevisetone, og at en ualmindelig Phantasie overrasker Læseren i mange lufifulde Billeder og dristige Bendinger. Derimod minder et hyppigt Fald til den platteste Prosa rigtignok igjen om Tidsalderens sædvanlige Mangel paa Smag. Den lærdø Philolog Christian Falster (f. 1690 d. 1752 som Rector i Nibe) er mest bekjendt af sine Satirer. Mangle de end en stor Deel af den uskyldige Spøgstone og Wittighed i overraskende Bendinger, hvorved de nuomstunder snarest kunde more, saa bevise alligevel de mangfoldige Oplag, de i sin Tid oplevede, at de var vel skrevne og trefsende. Fremdeles kan hans Oversættelse af Ovids Klagebreve, sit gammeldags Tilsnit uagtet, endnu læses med et Slags Velbehag formedes det ualmindelig rene Sprog og Stilens melancholske Hjertelighed og skjonne Alvor. — Foruden disse blomstrede der i Frederik den fjerdes Dage et stort Aantal mindre betydelige Poeter, som især slaffede sig Publicums Bifald ved Skjent og Lune. Døsto værre var deres Skjent ikke altid af det fineste Slags, og deres lufifulde Indfald gjerne udspundne med trætende Bidtsloftighed.

Underledes saae det ud under Christian den sjettes Regjering. At den ikke kunde være gunstig for de samme Retninger af Digt-kunsten, er naturligt, og den naive Bispediger Ambrosius Stub (d. 1758), en gammel Student, som for det Meste maatte leve af Maadsensbrod paa adskillige fyenske Herregårde, blev med sit lystige Bid, sin lette og simple Versification og hele sit skjonne lyriske Talent, i sin Levetid næsten uændset udenfor sin Omgangskreds. Men heller ikke den alvorligere Poesie vilde ret trives. Holsberg og Andre prøvede uden Held ved udsatte Premier at fremkalde gode poetiske Bearbeidelser af moralske og religiøse Emner; og hvor lidet Smagen var besværet, kan vi. N.

skjønnes af, at Wadskjær ved sin ilde anbragte Lærdom og sin oftest søgte og uegte Wittighed vandt saadan Anseelse, at han endnu 1752 opnaaede at blive Professor Poëseos ved Kjøbenhavns Universitet. Kun den fromme Bislop Brorson (f. 1694 d. 1764) leverede Psalmer, som man ikke kan frakjende inderlig Folelse og adskillige digteriske Steder, hvorvel de ere alifor lange og undertiden temmelig platte. Maar man derimod ogsaa har skildret Christian den sjettes Tid som ligesaa ufrugtbar for Videnskaberne, som Frederik den fjerdes, er Skildringen noget eensidig. Bel hindrede Pietismen og den strenge Dogcensur paa flere Maader Landens frie Virksomhed; men Kongen og nogle af hans mest formaadende Minister satte alligevel Priis paa lærdø Mænd, og understøttede gjerne visse Arter af videnskabelige Anstalter og Foretagender. Universitetet blev opbjulpet ved hans nye Fundats og forsynet med mange duelige Lærere; navnlig kom det juridiske Studium først da paa Fode. Videnskabernes Selskab stiftedes til de historiske, mathematiske og physiske Discipliners Fremme, og visste den Patriotisme at udgive sine Skrifter paa Dansk. Kort efter opstod ogsaa Selskabet „til det danske Sprogs og Historiens Forbedring,” som udgav det danske Magazin.*) Foruden Holsberg, der med saa meget Held stræbte at popularisere Videnskaberne og gjøre den praktiske Philosophies og det historiske Studiums Resultater tilgængelige og interessante for et større Publicum, fandtes der i det Mindste et Par andre Forfattere, hvis Skrifter i Modersmaalet enten ved Indhold eller Form havde Krab paa fortinlig Opmaerkomhed. Hans Gram, hans Tevnaldrende og Collega ved Universitetet, tillige langelig Historiograph og Geheimearchivar (f. 1685 d. 1748), besad ikke alene stor philologisk Cruditon, men ogsaa en sjeldent Indsigts i Nordens Historie, og le-

* Dette Selskab var oprettet af den nedenfor nævnte Langebæk.

verede de grundligste kritiske Afhandlinger i dette Fag, for ikke at tale om hans forbedrede Udgaver af Andres Arbeider; kun er det Skade, at hans danske Stil er langt fra den Steenhed og Særlighed, hvormed han udtrykte sig paa Latin. Om Jacob Langebæk (f. 1710 d. 1775), Grams Yndling og hans Eftermand ved Geheimearchivet, hvis Forfatterperiode i det Mindste begyndte i Christian den sjettes Regjeringstid, kan man med større Ret sige, at han baade gjorde sig fortjent af Fædrelandets Historie og af dets Sprog; thi idet han oplyste hin ud ved de flittigste og omhyggeligste Samlinger, skrev han dette langt renere end Gram, og var tillige i nogle Aar virksom ved Forarbeiderne til den store danske Ordbog, som Videnslabernes Selskab allerede dengang havde foresat sig at udgive. Begge disse Maend arbejdede dog mere for de Lærde, end for Almenheden. Men en Skribent, som i visse Maader og ikke uden Held traadte i Holbergs Fodspor, var Magister Fr. Chr. Gilschow (f. 1725 d. 1750). Han var et tenkligt Hoved og vel bekjendt med de bedste fremmede Forfattere, og da han hyldede og forsvarede den Grundsetning, at Videnslæberne især burde foredrages i Modersmalet, behandlede han ogsaa selv adskillige philosophiske Emner i danske Skrifter og i en fattelig Stil. Af hans Arbeider kunne især nævnes: Philosophiske Breve og Forsøg til en Fruentimmerphilosophie. Imidlertid forhindrede hans tidlige Død ham fra at virke saa Mægtigt for Litteraturen, som hans Ungdomsproducter gave Udsigt til.* — Det er med Hensyn til saadanne Forfattere og de ovenfor nævnte videnskabelige Anstalter langt fra, at man ubetinget kan negte Videnskabelighed.

*) Skjønt ogsaa Erik Pontoppidan efter sin Alder og paa Grund af endel moraliske og religiose Skrifter kunde omtales her, ville vi dog hellere henvøre ham til den næste Periode, i hvilken han unægtelig udgav sine vigtigste danske Bøger.

dens Fremgang eller paastaae, at Holberg var den Eneste, der berigede Modersmalets prosaiske Litteratur. Lysten til at læse og udgive danske Skrifter tiltog endog saaledes, at Holberg selv, som 1729 i sin Danmarks og Norges Stat havde gjort opmærksom paa deres ringe Aantal, tyve Aar efter i en ny Udgave fandt sig befriet til at klage over deres altfor store Mengde. Dog tilstaae vi, at Klagen noksom rober, at de i det Hele ikke vare saa gode, som de vare talrige.

12.

Frederik den femtes Dage.

Først fra Midten af forrige Aarhundrede, en Tid, da Danmark i mange Henseender folte sig lykkeligt under Frederik den femtes milde Regjering og gjorde mærkelig Fremgang i Oplysning og Cultur, udviklede ogsaa Modersmalet og dets Litteratur sig paa en ret ivinefaldende Maade og tildeels i nye Retninger. Vel vare, som nylig er anmeldet, Studeringerne allerede oplivede i Christian den sjettes Dage, philologisk Lærdom havde ikke været ualmindelig, og Fædrelandets Historie var blevsen bearbeidet med fortrinlig Ærer; men for speculativ Philosophie, Naturkyndighed, Politik og Statsøkonomie havde den videnskabelige Litteratur baaret desto farre Frugter. Vel havde allerede Trangen været følt til at udbrede de forskellige Videnslæbers Resultater ved Hjælp af en fattelig og underholdende Fremstilling, og Holberg havde ved sit glimrende Grempel meddeelt Flere af sine Samtidige Lyst til i danske Skrifter at virke for en videre Kreds, end de Lærdes; men Faa havde dog hørt Gaver dertil, saa at det læsende Publicum endnu var langt fra at finde et tilstrækkeligt Forraad af passende Landsføde. Vel var den systematiske Stivhed, pedantiske Widtløftighed og udanske Skrivemaade allerede hyppigt gjort til Gjenstand for Spot eller Dadel; Holberg havde viist Sprogets Brugbarhed for adskillige Arter af det populære

Foredrag og godt gjort dets Styrke i den komiske Stil, og Elschow havde ikke blot stræbt at afhjelpe dets Mangel paa scientifiske Venoevnelser og abstrakte Udtryk, men overhovedet, skjønt ikke altid med lige Held, arbeidet paa at rense det for mange almindelig optagne latinske eller franske Ord; men med alt det var det endnu fattigt og ubehjelpligt i Stiilarter, hvor det maatte fornegte en humoristisk Charakter: thi det var lettere at vrage den gammeldags Tone, de forældede Vendinger og hyppige Barbarismer, end at erstatte dem uden derved at falde i det Affectionerede eller Uforstaaelige. Vel havde endelig den paa saa mange Maader fortjente Holberg endnu i Frederik den fjerdes Tid sevet classiske Arbeider i den saakaldte lavere Poesie; men den højere var næsten ubekjendt, naar man undtager Psalmedigningen, og om denne end stundom var Spor af en andægtig Begeistring, saa var den i det Mindste aldrig Spor af en dannet Smag. Hvad der kom til at udmaerkede Litteraturen i Frederik den femtes Periode i Sammenligning med den foregaaende, var den fleersvige Beskjæftigelse med Bidenslaberne, deres mangfoldigere Bearbejdelse i populære Skrifter, disses bedre Form og behageligere Foredrag, Modersmaalets Nenselse, Berigelse og rigtigere Brug, endelig tydelige Spor af en mere kæsen Smag og de første vellykkede Forsøg i den højere Digttekunst. Denne Litteraturens Forøgelse og Forskjønnelse kunde vistnok ikke have fundet Sted uden de Forarbeider, som i det Foregaaende ere omtalte, heller ikke uden betydelig Indflydelse af fremmede Monstre, allermindst uden et heldigt Sammensløb af ualmindelige Talenter; men det er dog umiskjendeligt, at selve Regierungens Interesse for Bidenslab og Kunst og dens Foranstaltninger til deres Fremme satte mange af de Kæster i Bevægelse, ved hvilke Fremgangen blev iværksat. Universitetet, forsynet med gode Lærere, fortsatte ikke blot sin Virksomhed, men udvidede den, i det Mindste med Hensyn til de matematiske og physiske Discipliner; ligeledes

vedbleve de tidlige stiftede Selskaber, understøttede ved kongelig Gavmildhed, at arbeide i det historiske Fag, det ene udelukkende, det andet i Forbindelse med Jordbeskrivelse, Naturhistorie og flere Bidenslaber. Men disse ældre Anstalter forsøgedes med vigtige nye. Akademiet i Sorø, gjenoprettet 1747, skulde bibringe de Studerende den almindelige Dannelse, der passede sig for Livets højere Stillinger, og de i disse mest anvendelige Kundskaber og Færdigheder. Dertil hørte bl. A. et Bekjendtslab med fremmede Sprog og Litteraturer, som maatte blive til Gavn for vor egen, og en fortrinlig Øvelse i Modersmaalet, som ikke kunde Andet end fremme dets Cultur. Og Virkningen af disse Bestemmelser og af Akademiets hele Organisation blev desto større, fordi det lykkedes at ansette til Lærere et stort Antal Bidenslabemand, der netop forbant en levende Kjærlighed til Fædrelandets Sprog med gode Kundskaber og en ved classisk Læsning dannet Smag. Et nyt lerd Selslab (Det norske Bidenslabers Selslab) blev stiftet i Trondhjem, og Selskabet til de sjønne Bidenslabers Forfremmelse i Kjøbenhavn (1759). Det første leverede, især ved Bisshop Gunnarus's (f. 1718 d. 1773) Bestrebelser, i Begyndelsen mange Bidrag til den norske Naturhistorie m.m.; det sidste, der baade udgav Arbeider af sine egne Medlemmer og kronede Præisstrifter af Andre, indlagde sig store Fortjenester ved sin Omhu for Sprogets Elegants og for en correct Form. At de lange standede offentlige Skuespil igjen begyndte og et kongeligt Theater indrettedes under Frederik den femte, er forhen omtalt.*). Heller ikke kunde det blive uden Indflydelse paa Smagen, at Klopstock og flere geniale Fremmede droges til Danmark. Som Midler til at befordre de saakaldte almeennyttige Bidenslaber bør endnu nævnes Anlæget af en botanisk Have, et Naturaltheater og et Hospital, samt økonomiske Skrifters og adskillige naturhistoriske

*.) Ligeledes oprettedes et Maler- og Billedhugger-Akademie.

Pragtverkers*) Udgivelse paa offentlig Bekostning. Endelig foranstaltetes der videnskabelige Reiser baade til Island og Arabien. Alt dette i et Tidssrum af en Snees Åar fremskyndede en litterair og æsthetisk Udvikling, som under andre Omstændigheder formodentlig vilde have vijst sig meget langsommere og ufuldkommere. Uagtet de samme Anstalter, som blomstrede under Frederik den femtes Regering, ogsaa blevne fortalte og pleiede efter hans Død, og uagtet mange af de Skribenter, som prydede hans Tidsalder, overlevede ham lengere eller kortere, vor denne Tidsalder derfor alligevel omtales først som en Overgangsperiode, hvori Sproget først antog den Farve, det siden har bevaret, hvor meget det end for Resten har vundet i Rigdom og Boielighed, og hvor overhovedet den nyere danske Litteratur kan siges at have begyndt.

Af de navnkundige Forfattere, Perioden arvede fra den foregaaende, ere Holberg, som dog allerede var en Olding, og Langebek tilstrækkeligt omhandlede. En tredie, der tillige med Holberg, men endnu meer i Decenniet efter hans Død, forsynede Litteraturen med mange brugbare Arbeider af almindelig Interesse, var Erik Pontoppidan. Han var født i Aarhus 1698, havde i yngre Åar beslægt geistlige Embeder i Holsten og det Slesvigiske, forflyttedes siden til Danmark, blev Højspærest, Professor i Theologien, og i Frederik den femtes Tid Bisshop i Bergen og om sider Provansler ved Kjøbenhavns Universitet, i hvilken Post han døde 1764. Med utrettelig Flid leverede han nyttige Skrifter om adskillige Materier, som bare lidet eller intet bearbeidede. Hans Værk om de Danskes Bedrifter udenlands var vel forfattet paa Latin, og hans danske Kirkehistorie paa Tydse; men nogle af hans Bøger i Modersmalet, hvilket han

desuden havde bedre i sin Magt end det Tydse, vare ligesaa betydelige og løftes med megen Begjærlighed, f. Ex. hans Norges naturlige Historie, *Origines Hafnienses*, en danske Atlas.*)

Ogsaa hans statsøkonomiske, saavel som flere af hans theologiske eller gudelige Skrifter, vandt Bisald. Hans ofte oplagte Forklaring over Luthers Catechismus var almindeligt indført til Brug ved Ungdommens Undervisning.

Blandt de talrige yngre Forfattere, som først fremtode under Frederik den femte, ere Kraft, Sneedorff, Guldborg og Schytte de, der med Føje ansees for at have de største Fortjenester af Sprogets Cultur.

Jens Kraft (f. i Norge 1720, d. 1765) var mathematisl Professor i Sorøe. Foruden vigtige Værker i sit Hovedfag (f. Ex. Forelesninger over Mechanik o. s. v.) leverede han baade grundige philosophiske Afhandlinger og en Mække af philosophiske Haandbøger, de første, der vare udarbeidede i Modersmalet. For et større Publicum stred han sin Bog om de vilde Folks Indretninger, Skikke og Meninger og sine kritiske Breve til Videnskabernes Fremvært og Smagens Forbedring. Ogsaa nogle af hans Lejlighedstaler gjorde Lykke. Synes den tenksomme Forfatter til alle disse Arbeider end ikke at bevege sig i Sproget med synnerlig Frihed og Lethed, rober end hans Stil ved en vis Haardhed den Unstrenghelse, det kostede ham at strive reent og synligt, og opnaaes selv disse Fortrin stundom ufuldkommert og ikke uden Anstød mod den grammatiske Correcthed: saa ere Manglerne dog snarere egnede til at vise de Vankeligheder, han havde at overvinde for at udtrykke sig med Bestemthed og uden de sædvanlige Bar-

*) f. Ex. *Flora Danica*, hvis første Hefter udgaves af Deeder, en Tydster, dengang Professor i Botanik ved Kjøbenhavns Universitet. Forfat af D. f. Müller, Bahl og Horneman.

*) Fortsat af Hans de Hofman (d. 1793 som Conferentsraad) ogsaa bekjendt af andre statistiske og økonomiske Arbeider.

barismen i det sidet øvede Modersmaal, end til at svække vor Agtelse for hans egen Dygtighed.

Jens Schielderup Sneedorff (f. 1724 d. 1764), som ligeledes en Tid lang var Professor i Sorø, nemlig i Jura og Politik, men senere blev Informator hos Arbeprinds Frederik, havde især dannet sig efter franske Monstre, men havde Smag nok til at holde sin Efterstigning indenfor de Grænder, at den levnede hans Måisonnements og Fremstilling deres eindommelige Præg. Han stred Sproget med samme Neenhed som Kraft; men da han tillige udmarkede sig ved et smukkere og livligere Foredrag, vel ogsaa lagde mere an paa at gjøre Materierne tiltrækende ved selve Indskædningens Pyntelighed, omtales han gjerne som den første classiske Stilist, vor Litteratur har at opvise. Hans vigtigste Skrifter ere: *Om den borgelige Regjering*, *Breve* — mest af politisk og moralisk Indhold — og *Den patriotiske Tilskuer*, et Ugeblad, hvori mange forskellige Gjenstande afhandles efter Tidens Tarb, i en klar og net Stil og stundom med et ret behageligt Lune.

Ogsaa Guldberg (f. 1731 d. 1808) og Schytte (f. 1726 d. 1774) vare ansatte som Professorer i Sorø og udgave i denne Stilling de første af deres Arbeider. Da de imidlertid vandt først Berømmelse i den næste Periode, ville vi her blot nævne dem som Mænd, der allerede havde givet Prover paa, hvad den prosaiske Litteratur i sin nye og bedre Skikkelse kunde vente sig af dem.

Hør neppe nogen af de øvrige Forfattere et ligesaa stort Krav paa Ros ved sine Skrifters stilistiske Charakter, saa er dog en omhyggelig Behandling af Sproget ejendelig hos mange flere, og deres Fortjenester af den fædrelandske Litteratur betydelige. Til saadan agtede Forfattere, der begyndte deres Skribentbane i Frederik den femtes Tid, hører den af adskillige nationalekonomiske og opbyggelige Skrifter befjende Frederik

Lütken (f. 1698 d. 1784),^{*)} den grundige Jurist og Lovhistoriker Kofod Ancher (f. 1710 d. 1788),^{**)} den forstandige og fine Kritiker Adolph Gottschard Carstens (f. 1713 d. 1795),^{***)} den flittige og skarpsindige, af Nordens gamle Historie høit fortjente Gerhard Schøning (f. 1722 d. 1780),^{†)} ligeledes den sindrige Tyge Nothe og den vidberømte Suhm, som i det følgende ville blive udførligere omtalte. Medens Modersmalet af disse og andre blev saa vel benyttet i mange læserige Værker, havde endelig ogsaa dets Grammatik en skarpsindig, skjønt mindre smagsfuld, Bearbeider i Jens Høysgaard (f. 1698 d. 1773 som Klokker ved Trinitatis Kirke). Da vi iowrigt, jo mere Skribenternes Antal tiltager, maae være strengere i Valget af dem, om hvilke vi handle førstilt, og jo mere den egentlige Nationallitteratur giver os Stof nok til Betragtning, maae forbigaas saadanne, som vel have Fortjenester af deres forstjellige Bidenskabsfag, men dog ikke virkede synderlig ind paa den almindelige Mandssretning, Smag og Tænkemaade eller paa Sprogets Uddannelse: kunne vi ikke opholde os ved at navngive flere, men maae indskrenke os til den Bemærkning, at deres Ar-

^{*)} Han var Ssofficer, men blev siden ansat ved Translationen paa Presunds Toldkammer. Skrev bl. A. Økonomiske Tanker og hellige Opmuntringer.

^{**)} Bar Professor ved Københavns Universitet. Nogle af hans vigtigste Arbeider ville blive nævnte i det følgende.

^{***)} Han døde som Geheimeraad og Directeur i det tydste Cancellie. Goruden et Par Afhandlinger, som angaae det Techniske i Poesien, gjorde han sig ogsaa fortjent af den danske Digttekunst ved sit personlige Forhold til flere Digttere og ved de Raab og Bemærkninger, hvormed han veilede dem. Som historisk Forfatter har han leveret adskillige Bidrag til at oplyse Fædrelandets Historie i Midt- delsaderen.

^{†)} Bar en Tid Rector i Trondhjem, blev siden Professor i Sorø og til sidst Geheimarchivar. Om nogle af hans Arbeider i det følgende.

beider tilsammantagne tydeligt vise, med hvor stor Iver Bidenskaberne, navnlig de historiske, økonomiske og naturhistoriske, dyrkedes og udbredtes. Som Tegn paa den Tilvaert, den danske Litteratur i det Hele erholdt, og paa den vorende Interesse for samme, fortjener det maaske ogsaa at anføres, at foruden de ærde Tidender, som fortsatte fra en ældre Periode, i det første Decennium af Frederik den senestes Regjering tre nye kritiske Blad opstode, af hvilke endog de to — det ene forfattet paa Tydsk, det andet paa Fransk — havde til Hensigt at gjøre Fremmede belysende med Bidenskabelighedens heldige Fremskridt i Danmark.

Med Hensyn til Periodens Poesie have vi allerede nævnet nogle Omstændigheder, som befordrede dens Oplivelse og Forædling, nemlig Gjenoprettelsen af en dansk Skueplads, Klopstocks Ophold i Danmark og Stiftelsen af Selskabet for de skjonne Bidenskaber. Hvad Skuepladsen angaaer, maa man vel beklage, at ingen Forfatter traadte heldigt i Holbergs Spor, og at den især forsynedes med Oversættelser; da der imidlertid blandt disse varer adskillige af gode franske Stykker, bidroge de baade til Sprogets Uddannelse og gjorde Publicum bekjent med finere poetiske Skildringer, i det Mindste med Skildringer af et finere Liv, end det hidtil havde haft Lejlighed til at betragte. Klopstock interesserede sig rigtignok kun lidet for den danske Litteratur og virkede neppe ved personlig Omgang synderligt paa nogen eneste dansk Digter; men den Ære, der vistes ham af Regjeringen, maatte vække fortrinlig Opmærksomhed paa hans Arbeider og gjøre disse og hans østhetiske Grundsetninger til Gjenstand for ivrigere Drøftelse, end der ellers vilde være blevet dem til Deel. Vi treffe derfor fort efter hans Indkaldelse ikke blot theoretiske Klopstockianere, som benudrede det Dristige og Store i hans Frembringelser, hans Tankers Höihed, Foredragets Kraft og Verdighed, og Antikklopstockianere, som især anledte over hans dunkle og forskuede Stil

og hans Forkastelse af Minnet, heller ikke blot Eftersigninger og Parodier af det, der kunde kaldes den klopstockske Maneer; men et Par riimfrie Digte af Normanden Peder Christoffer Steensen (f. 1723 d. 1776 som Landsbypræst), navnlig hans choriamiske Ode ved hans Søsters Bryllup, bære ikke mindre Spor af Klopstocks forståndige Studium, end de vidne om sjeldne Unlæg, en frisk Indbildningskraft og varm Felelse, i Forbindelse med ædel og naturlig Smag. Et Digt, der udmaerkede sig ved saa klare og skjonne Billeder, saa passelige Udtryk, fort sagt en saa ægte poetisk Dictlon, som hin Ode, var endnu et Særsyn i vor Litteratur; dog vandt Christian Brauman Tullin (f. 1728 i Christiania, d. 1765) faa Aar efter en langt større Navnkundighed ved sit beskrivende Digt Maidagen, der ligesaa meget anbefalede sig ved ualmindelig Concision i Tanker og Udtryk, et mandigt Sprog og velslingende Versification, som ved sine livfulde Naturstildringer. Forfatteren havde under sit Ophold ved Universitetet, hvor han studerede Theologie,*) tillige lagt sig efter levende Sprog og især fundet Smag i adskillige billedrige og sententiose engelske Digtene. Indflydelsen af disse er umiskjendelig i flere af hans Arbeider, der, ligesom Maidagen, ere holdte i en langt ædtere og høitideligere Tone, end den hidtil almindelige, ere rige paa skjonne og vel udtrykte Tanker, og navnlig ved rhetoriske Fortrin have givet deres Forfatter Adkomst til at anses for en heldig Reformatør af vor alvorlige Poesie. De to berømteste af de omtalte Arbeider, Læredigene „om Sofarten“ og „Skabningens Uppelighed,“ varer Priiskrifter, fremkalstede og behønnede af Selskabet for de skjonne Bidenskaber; og

*) Sin theologiske Cramen benyttede han dog ikke siden, da han blev Cier og Bestyrer af en Fabrik i Christiania. Hermed forbandt han et Toldinspectorat, og var ligeledes i nogle Aar før sin Død Vice-Raadmand.

hvor gavnligt dette Selskab i sin Nyhed virkede paa Modersmalet og paa Smagen, vise ogsaa endel poetiske Stykker af andre Forfattere, som indrykkedes i dets Skrifter („Forsøg i de skjonne og nyttige Videnskaber“). Det er sandt, at deres Anlæg og Udførelse af og til synes vel skoleret, og at vort Øre stødes af enkelte senere forkastede Udtryk, stive Wendinger eller grammatiske og metriske Krigtheder, som Sprogets Politur gjør det let for vore Samtidige at undgaae, men som dengang endnu havde tilstrækkeligt Forvar i Sprogbrugen eller ansaas for vedtagne og lovlige Friheder; men saa Meget er dog ogsaa vist, at naar man i ældre alvorlige Digte i det Høieste treffer skjonne Enkeltheder, medens de i deres Heelhed ere langt fra at behage, saa finder et modsat Forhold Sted i de bedre Digte fra Slutningen af Frederik den femtes Periode, hvilke netop i det Hele kunne læses med Behag og fun ved enkelte Pletter minde om, at de tilhøre den reformede Poesies tidligste Dage. En anden Sag er det, at adskillige af de Tanker og Følelser, de uttale, ikke just høre med til Kredsen af dem, der især interessere og sysselsette vor Samtid. Denne Egenskab dele de med de mest classiske Digte i alle Litteraturer, saafremt de ei længer ere nye; men det rober en eensidig Tænkemaade og siden Mandshøiethed, at forkaste eller ringeagte Alt, hvad der ikke bærer det eensformige Præg af et vist aandeligt Standpunkt og en bestemt æsthetisk Synsmaade.

13.

Om Litteraturens Gang fra Christian den syvendes Thronbestigelse til Aarhundredets Slutning.

Det var naturligt, at Litteraturen, som havde taget et nyt Sving i Frederik den femtes Tid, ogsaa siden vedblev sin Fremgang; thi efter deres Alder kunde mange af de allerede bekjendte Forfattere endnu længe fortætte deres litteraire Virksomhed, og

der maatte altid modnes flere Frugter af de Foranstaltninger, som varer trufne til Børdommens og Smagens Fremme. Derhos blev det lettere og lettere at skrive i Modersmalet, jo heldigere det var hegyndt at uddannes i forskellige Stilarter, og danske Bogers Afscæning blev mere sandsynlig, da en almindeligere Oplysning forøgede Læsernes Antal. Men Aarhundredets sidste Trediedeel har ei blot de tidligere fremtraadte Skribenter og saadanne blandt de yngre at opvise, som aldrig mangle, hvor Kundskabsmassen giver tilstrækkeligt Stof, Sproget er brugbart til dets Behandling, og Arbeidet ikke savner Opmuntring: der fremstiude endel andre, som, rigt begavede af Naturen, ikke noiedes med at tilegne sig den Indsigt og Dannelsse, Tidsalderen uden stor Vanskelighed tilbod dem, og at udbrede den ved de Midler, Modersmalet saa at sige af sig selv gav dem i Hænde, men som i deres Skrifter afprægede en ualmindelig Originalitet, og deels skjenkede Eftertanken, Følelsen eller Phantasien frisk Næring, deels lagde et sjeldent Herredommme over Sproget for Dagen og efterlode det rigere paa Ord, bestemtere i deres Anvendelse og Forme, overhovedet smidigere til Tankernes nsiagtige Udtryk og til Bedligholdelsen af denne eller hin stilistiske Charakteer. Litteraturen i det Hele eller visse af dens Grens skynde især disse Skribenter en frodig Baetz; dog havde ogsaa mange Negjeringsforanstaltninger og andre Omstændigheder merkelig Indflydelse paa dens Netning og Gang. Vi ville først give nogle Træk af dens almindelige Historie, og siden dvoe lidt længere ved enkelte Fag og Forfattere.

I de første Aar af Christian den syvendes Negjering forandrede den videnskabelige Litteratur Intet af sin Charakteer, men vedblev især at beriges i det historiske, naturhistoriske og økonomiske Fag, i hvilket sidste endel Afhandlinger fremkalstes af en til at forbedre Bondernes Kaar nedsat kongelig Commission og af det 1769 stiftede Landhuusholdningselskab. I Digtkunsten

gjorde Ewald Epoche ved sine tidligste lyriske og dramatiske Arbeider, og Selskabet for de skjonne Videnskaber prydede ikke blot sine Samlinger med flere værdifulde poetiske Stykker, men udstalte ogsaa sin Omsorg til den rhetoriske Prosa, idet det beklommede nogle Lovtaler. Dette var saa meget passeligere, som Weltalenheden, uagtet den havde vundet ved enkelte sørøiske Festaler, dog i det Hele stod paa et lavt Trin, og Prædikanterne, der paa Grund af Statens Forfatning næsten ene havde nogen Anledning til at dyrke den, endnu i Allmindelighed vare langt fra at tilfredsstille de billigste Fordringer. En sand Binding var det endelig for Litteraturen, den prosaiske saavel som den poetiske, at Jacob Baden. (f. 1735 d. 1804), dengang Rektor i Helsingør, siden Professor Eloquentiae ved Kjøbenhavns Universitet, begyndte sin kritiske Journal, i hvilken han ved forstandige og velfrevne Recensioner virkede betydeligt til Smagens og Sprogets Forbedring og maaßkee gavnede ligesaa meget, som ved sine bekendte Arbeider i den latinske Philologie, sine Oversættelser af classiske Forfattere og sin fortjenstlige danske Grammatik. Et Par andre kritiske Tidsskrifter, der opstode ved Siden af de uafbrudt fortsatte „lærde Tidender,” havde kortere Varighed.

I midlertid var Litteraturens Udvikling endnu bestandig beraadset ved de Skranker, som en i Christian den femtes danske Lov forordnet og siden ved mange kongelige Rescripter skærpet Bogcensur opstillede for en alsidig Drøftelse især af theologiske, philosophiske og politiske Materier. Det denne Censur skulde værne om Kirkens og Statens No, børsvede den dem tillige mange Frugter af Kundskab, Eftertanke og Erfaring, hvilke vilde have bidraget til at forfriske og forædle baade det religiøse og det borgerlige Liv, og unddrog især de Gjenstande fra en fri og fuldstændig Undersøgelse, som netop syntes at maatte have den natureligste Interesse for Alle. Struensee, som indsaae dette,

og troede at kunne regne paa oplyste Skribenters Anbefaling af de Forandringer, han vilde foretage i Statens Indretninger og bestaaende Forhold, udvirkede Censurens Ophævelse ved Rescriptet af 14de September 1770, og slaffede ligeledes alle fremmede Bøger Lov til at indsøres i Landet. Disse nye- og liberale Bestemmelser, hidtil uden Exempel under en souverain Regjering, foranledigede en stor Mængde Skrifter, som ellers aldrig skulde have seet Lyset. Det er sandt, at de fleste vare ubetydelige og ofte ubetenkligt affattede, at uvidende Projectmagere titl narrede Læserne for deres Tid og Penge, at mange Pasquianter misbrugte Friheden til Injurier og andre Krenkelser af de borgerlige Love, og at dette Uvesen ikke engang ophørte, da Struensee, skuffet i sine Forhaabninger og øgget ved endeel Skandalstrifter baade mod ham og Regjeringen, ved et andet Rescript af 7de October 1771 fuldendte indskerpet, at Forfatterne dog naturligvis skulde staae til Ansvar for deres Utringer; men det er ogsaa sandt, at ikke saa vigtige Gjenstande blev droftede med en onkselig og forhen ukjendt Frimodighed (f. Ex. Bondesagen, Undervisningsvesenets Tilstand, Indflydelsen af Lotterier, Monopoler m. m.) og at der i det Mindste udkom enkelte større og lærige Skrifter,*) som upåtvivlig vilde have blevet supprimerede af en forsiktig Censor. Jovrigt var Struenses Ministerium for fortværtigt, til at Trykfreiheitens endnu før hans Fald kunde bære mange modne Frugter. Ligesaa lidt kom de Forandringer i Stand ved Universitetet, til hvilke Bislop Gunnerus efter hans Opfordring havde udklaæret Planen, og som vilde have bidraget meget til sand Videnskabeligheds Fremme og, som Følge deraf, til Litteraturens Berigelse.

Under det saakaldte Guldbergske Ministerium blev Cen-

*) F. Ex. af den duelige Cameralist og Statsøkonom Chr. Martfelt, siden ansat i Økonomic- og Commerce-Collegiet. d. 1790.

suren rigtignok ikke gjenindført; men allerede 1773 blev Politimesteren i Kjøbenhavn (og i Provindserne andre Øvrighedsperfoner) bemyndiget til, saafremt noget Upassende publiceredes, at dictere Bedkommende en Mult, hvilken uden videre Appel slusle betales eller affsones med Fængsel paa Vand og Brød.*). Her ved utsattes Forsatterne for megen Vilkaarliged og affstrukledes fra at ytre sig frit. Dertil kom der inden 1784 mange vigtige Originalværker; men det var enten saadanne, som ikke behandlede Statens og Kirkens Anliggender, eller saadanne, hvis Indhold ikke var i Strid med Magthaverernes Unskuelser. I saa Hald havde Kerdom og Videnskabelighed endog en ligesaa virksom som moeglig Beskytter i Guldborg, hvis priselige og hos en Skribent af hans egne Fortjenester naturlige Midkærhed for Mordersmalet ogsaa gav sig tilkjende i adskillige offentlige Foranstaltninger, f. Ex. i den Forordning for de lærde Skoler, som udkom 1775 og først indførte en stadig og hensigtsmæssig Undervisning i Dansk. Derfor sparede Regjeringen heller ikke nu Bekostninger paa at understøtte Naturvidenskaberne eller den gamle nordiske Histories Oplysning, og Litteraturen vedblev overhovedet i disse Fag at høre de rigeste Frugter. Ogsaa den fædrelandsle Lovkynighed vandt bestandig i grundig Behandling, og det medicinske Studium blomstrede. Blandt Theologerne fremstod der ikke blot Falere med større Skjønsomhed og bedre Smag, men adskillige Skribenter begyndte at fremsette de religiose Sandheder paa en fatteligere Maade og mere at arbeide paa en praktisk Christendoms, end paa nedarvede Systemers Udbredelse. Fremdeles vedligeholdt flere gode Digtere Kunstens forbedrende Indflydelse paa Gemytterne, og den periodiske Litteratur savnede ikke

*) Man har ogsaa Exempel paa, at Boger bleve forbudte, før de udkom. Det var Tilselbet med en anmeldt Oversættelse af Gøthes bekjendte Roman "Leiden des jungen Werthers."

Skrifter, der paa een Gang vare beregneude paa Forstandens Oplysning og behagelig Underholdning. Men uforbeholdne Klager over Misbrug eller Onsler om Forbedringer i de bestaaende Indretninger, upartiske Drøftelser af Regjeringens Principer og Forretninger, overhovedet frisindede statsøkonomiske eller politiske Arbeider, saavel som alle Ytringer, der kunde synes at stride mod Kirkens Dogmer, saaledes som de vare opfattede i de symboliske Boger, vare næsten forsvundne af Litteraturen, skjont det hed sig, at Trykkesfriheden ikke var ophævet.

Alle ere enige om, at Kronprindsens umiddelbare Deeltagelse i Regjeringen (fra Aaret 1784) ogsaa blev velgjørende for Pressen; thi hvorvel de hemmende Bestemmelser, som skyldtes det Guldbergske Ministerium, ikke strax tilbagekaldtes, var dog Tilliden til hans populære Tankemaade saa stor, at man ikke synnerlig frygtede for, at Politimesteren eller andre Bedkommende vilde gjøre deres Myndighed gjeldende mod frittalende Skribenter. Ultsa uddidde Litteraturen paa My sine Grændser og greb raskeste ind i Livet ved at behandle forskellige af de Gjenstande, som laae patriotiske Borgere paa Hjerte. Man streb efter med Frimodighed og tildeels med større Indsigt og Sindighed, end i Trykkesfrihedenes første Dage, om Bondernes Kaar, om Neformér i Undervisningen, om Liturgiens Forbedring, om Handelens og Fabrikernes Tilstand, om Finantsvesen, Afgifter o. s. v.; en del gavnlige Sandheder sattes i Omlob, mange Misbrug affløredes, og Frygt for Publiciteten forebyggede flere. Selv Ytringer, der kunde straffes som ulovlige, lod Regjeringen, i Bevidsthed om sine Grundsetninger Rigtighed og i Tillid til deres almindelige Ånerkendelse, undertiden uanfagede, og lagde for det Meste hverken Hindringer i Veien for politiske eller theologiske Matriciers frie Drøftelse.*). Da endelig i Aaret 1790 et Lov-

*) Af bekjendte Forsatteres Arbeider var P. A. Heibergs Bise "Over

bud udtrykkelig ophævede Bestemmelserne fra 1773 og henviste alle Trykkesfrihedssager til de almindelige Domstole, maa man indromme, at den danske Presse i det sidste Decennium af forrige Aarhundrede havde de onskelige Vilkaar. Derfor vandt ogsaa Folkeoplysningen betydeligt ved mange talentfulde Skribenters Bestræbesser, som gjorde Deres til at udbrede Kjærighed for Ret og Sandhed og til at belympe allehaande Fordomme med Forstandens Baaben. Det var især i periodiske Skrifter, man sogte at virke paa Publicum og stadtigt at holde dets Interesse baagen; navnlig skaffede Maanedsskriftet „Minerva,“ som 1785 var begyndt af Pram og Rahbek, og hvortil næsten alle de bedste Hoveder og navnkundigste Forfattere leverede Bidrag, mange vigtige Sandheder almindelig Erkjendelse. De periodiske Skriflers Antal forøgedes tillige ved Oprættelsen af flere litteraire Samfund, som i denne Form publicerede deres Medlemmers Arbeider, idet de deels tilsigtede enkelte Bidenskabers Fremgang, f. Ex. det 1790 stiftede „Naturhistorie-Selskab,“ deels havde det almindeligere Øiemed at give Litteraturen en udvidet eller gavnligere Indflydelse, f. Ex. Selskabet „for Sandhed“ og „det skandinaviske Litteraturselskab“, hvilket sidste (Stiftet 1797) fil den længste Varighed og først for faa Aar siden har ophort at udgive sine Skrifter, der indeholde en stor Slat af interessante Afhandlinger^{*)}. Man har paastaaet om den altid vorende periodiske Litteratur, at den var Skyld i, at man henimod Aarhundredets Slutning sjeldnere saae store Værker udgivne, som inde-

Mand i Byen om Indtoget taler,“ paa Grund af den Linie „Der dener hænger man paa Idioter,“ og Niegels's anonyme Piece „Gulemarker,“ formedest nogle sharpe Bemærkninger om Landets Bestyrrelse, de eneste, som mulcteredes efter Politimesterens Kjendelse.

^{*)} Det havde fra først af tillige den Hensigt at virke til en aandelig Forening mellem hele Nordens Lærde, men præstrede i denne Henseende Lidet eller Intet.

holdt Frugterne af dyb Grundskning og grundige Studier, at nemlig Lyft til at virke paa et blandet Publicum lokkede Mænslige til en glimrende Overfladiskhed eller afdrog dem fra saadanne videnskabelige Undersøgelser, der savnede Interesse for Mængden. Paastanden er neppe ganske ugrundet; men det er tillige upaatvisteligt, at den almindelige Cultur vandt mere, end Lærdommen tabte. At endelig de nye Ideer, som gjorde sig gjeldende i den franske Revolution og begeistrede saa mange Samtidige i alle Lande, heller ikke hos os kunde blive uden Indflydelse paa Decenniets litteraire Charakter, er naturligt. De opvakte eller nærede hos mange Skribenter en agtværdig Iver for Menneskenes fællesskabs Rettigheder, for at forbedre deres borgerlige Tillstand, befrie dem fra Overtroens Skrækkbilleder, give dem Midler i Hænde til et bequemmere Liv og flere Mydelser, i det Mindste opdrage Efterkommerne til en klogere og lykkeligere Slægt, end den nærværende; men de forledede ogsaa enkelte til paa en ubekenk som Maade at rokke Mængdens religiose Tro eller i Utide at svekle dens Tillid til en velsindet Regjering. Folsets Sindighed og Tilbørlighed til den behagelige No, som det havde været vant til i en lang Række af Fredsaar, gjorde det sagtens lidet stemt til nogen farlig Ringeagt for det historisk Overlevende eller modtageligt for phantastiske Forestillinger om en gylde Fremtid, hvor Forstanden ene skulde herske; men Trykkesfrihedens formeentlige Misbrug foransledigede alligevel Regjeringen til at slutte Aarhundredet med den bekjendte Forordning af 27 Sept. 1799, som bl. Al. forbød al Anonymitet, fastsatte livsværig Censur for engang domfældte Forfattere, i flere Henseender indskrankede Begrebet om det Tilladelige og overhovedet indførte et nyt Straffesystem for Presseforseelser. Til de Skribenter, som strax følte Virkningerne af denne Forordning, hørte den alerede forhen nævnte Translateur P. Al. Heiberg og Studenten Malte Conrad Bruun. Hun (f. 1758), der i det

Følgende vil blive omtalt som dramatisk Forfatter, var en Mand af ligesaa fast Charakter som skarp Forstand, gennemtrængt af Hæd til al Uret og Undertrykelse og udrustet med vidende Vigtighed til at tugte den; men hverken var hans Synsmaade fri for eensidige Fordomme mod visse Stænder og Nationer (Aldel og Sydske), eller hans Satire for overdrevne Bitterhed og uedle Angreb paa Personer. Som politisk Ørdfører i Klubbier, Flyveskrifter og Smaaafhandlinger havde han flere Gange for sin endelige Landsforviisning givet Domstolene at bestille, men tillige erhvervet sig et ikke ubetydeligt Tilhæng i Publicum, som med Utilfredshed saae ham forlade Landet. Han gik til Frankrig, hvor hans Sprogkundskaber i Napoleons Tid forskaffede ham en Ansættelse under Ministeriet for de udenlandske Anliggender. Af hans satiriske Arbeider kunne nævnes: „Nigsdalersdens Hændelser“ og „Sprograndsfning.“*) M. C. Bruun (f. 1775 d. 1826) var ligeledes en ikke ubegavet Diger, hvis levende Phantasie og Styrke i det poetiske Udtryk især lagde sig for Dagen i et Par udmarkede Øder. Men større Navnkundighed forskaffede han sig ved sine Flyveskrifter, som robede, at han med ungdommelig Barme havde tilegnet sig den franske Revolutions baade religiose og politiske Grund sætninger, og som i nogle Åar paaddroge ham den ene fiskalske Action efter den anden. Det Skrift, som især bidrog til hans sidste Dom og Forviisning, var „Kristokraternes Katechismus.“ Ogsaa han gik til Paris, hvor han blev en frugtbart fransk Forfatter og som Geograph erhvervede et i hele Europa berømt Navn. Som politisk Journalist glimrede han vel ved sine Talenter under de forskellige Dynastier, men viste siden Fasthed i sine Principer.

*) Trykt i Qvaratskriftet „For Sandhed.“

14.

Om de vigtigste prosaiske Forfattere i dette Tidsrum.

Der var neppe nogen Videnskab, som ikke i den sidste Trediedeel af det attende Aarhundrede blev behandlet i gode Skrifter af danske Forfattere; men mange af disse Skrifter bidroge Lidet eller Intet til Nationalitteraturens Verigelse, enten man nu herved vil forstaae Indbegrebet af saadanne litteraire Frembringelser, hvori Nationens eiendommelige Landsretning afpræger sig, og Sproget udvikler sin særeigne Charakter, eller af saadanne, som fortrinligt egne sig til at virke paa den almindelige Cultur, Tænkemaade og Smag. Der gives nemlig ikke faa for Mænd af Faget interessante og lærorige Bøger, som i den Grad skynde deres Værd og Betydning til det af Sprogformen Uafhængige i Indholdet, at de nogetær ville gjøre samme Indtryk, enten de læses i dette eller højt Tungemaal; og andre, om de end vinde eller tabe betydeligt ved det Sprogs usige Beqvemhed, hvori de affattes, forudsætte dog saa specielle Forkundskaber eller Studier, at de aldrig kunne faae Interesse for den læsende Allmænenhed. Til begge Classer henhørte, som sagt, mange af de Arbeider, som udkom, og have for saa vidt ikke den samme Vigtighed i den danske Litteraturs, som i Lærdommens eller de enkelte Videnskabers Historie. De og deres Forfattere ville derfor i det Følgende blive forbigaade eller kun løselig berørte, medens vi skulle dyve lidt længere ved dem, som enten bidroge betydeligt til den dogmatiske, oratoriske eller historiske Prosa's Uddannelse, eller skaffede det større Publicum en nyttig og underholdende Læsning.

Theologien viste sig baade i læerde og populære Skrifter i en Skikkelse, der forandrede sig meget med Tiderne. Den gammeldags Skriftfortolkning og de gammeldags Systemer, saas velsom de gammeldags Prædikener og andre Opbyggelsesbøger, fortrængtes lidt efter lidt af andre, der vare lempede efter den

fremstridende Oplysning og bedre Smags Fordringer; men denne Forandring var dog ikke i Stand til at forsonne Alle med Christendommen, og dens Modstandere, som ytrede sig meer og meer uforbeholdent, overførte om sider den samme religiose Kamp i den danske Litteratur, som var fort og førtes i den tydste. To Forfattere, som vare fremstaede i den Guldbergske Periode, men levede langt ind i vores Aarhundrede, vare at betræfte som Religionens bedste Talsmænd: Balle og Bastholm. Nicolaus Edinger Balle (f. 1744 d. 1816), der som theologisk Candidat havde fortsat sine Studier i Leipzig og Göttingen, og, efter i kort Tid at have været Præst, var blevet ansat som Professor ved Kjøbenhavns Universitet, vandt allerede i dette Embede baade ved lærde Arbeider og ved sine „Gudelige Taler“ den Agtelse, han siden som Biskop i Sjælland i en lang Rockle af Aar bevarede og forøgede; og henimod Aarhundredets Slutning, da den christelige Religion paa forskellige Maader blev angrebet, var han ligesaa utrættelig som sindig i Bibelens Førsvar, forhindrede efter Ebne Domstolenes Mellemkomst, men sogte i hensigtsmæssige Smaastrifter at oplyse Modstandernes Wildfarelser og levere Lægfolk en opbyggelig og belærende Læsning. Men langt større og mangfoldigere Fortjenester af Litteraturen havde dog Christian Bastholm (f. 1740 d. 1819), som efter at have været Præst ved den tydste Menighed i Smyrna, 1771 kom tilbage til Kjøbenhavn og blev Præst i Citadellet, senere forflyttedes til andre Kald og 1782 blev kongelig Confessionarius. Denne Forfatteres talrige Skrifter vare blandt de mest læste og slæftede uberegnelig meget Gavn ved den religiose Oplysning, de udbredte i en vid Kreds. De slæftede sig denne Indflydelse baade ved et Indhold, der næsten altid havde Krav paa almindelig Interesse, og ved et let og lyst, skjøndt stundom vel ordrigt, Foredrag; og, idet de i religiose Sandheders Behandling forenede Verhodighed for Nabenvaringen med den

Forstandighed, som Tidsalderen satte Priis paa, maatte de taleles Mange, der folste Trang til at støtte deres Overbevisning paa tydelige Slutninger. Pre dikemaaden her til Lands skylder Bastholm Meget; thi ikke blot viste han sig i flere Samlinger af sine „Aandelige Taler“ sym een af de første Pre dikanter, man kunde tillægge Weltalenhed, men ved sin „Geistlige Talekunst“ (1775) afhjælp han tillige et for de Studerende og unge Prester hidtil føleligt Savn af theoretisk Beleddning. De betydeligste af hans øvrige Værker fra forrige Aarhundrede ere: Den jødiske Historie (1777—82), de til forskellige Tider udgivne og med hensigtsmæssige Anmærkninger forsynede Oversættelser af det nye Testamente, udvalgte Stykker af det gamle Testamente og alle Jesu Taler, Philosophie for Ullerde (1787), Philosophiske Breve over Sjælens Tilstand efter Legemets Død (1790), Den Hensigt, som den christelige Religions Stifter havde med sine Bestræbelser for Verden (1793), Wiisdoms- og Lyksaligheds-Lære (1794). Ogsaa Guldberg, der i sin Ungdom havde strevet theologiske Lærebøger, leverede, da Statsforretninger ille længer optog hans Tid, nogle værdifulde Arbeider i Faget, bl. a. sin med Anmærkninger ledsgagede Oversættelse af det nye Testamente (1794). Blandt de yngre Forfattere, i hvis Frembringelser der ofte herskede en ganske anden Slag og Tone, tildroge især Malthe Møller, en Mand, der hvertiden savnede Kundskaber eller Talent, og Decanus Otto Horrebow sig Opmærksomhed ved deres Angreb paa Christendommen.

En passelig Overgang fra Periodens theologiske til dens philosophiske Skribenter forslaffer den christelige Tænker Tyge Rothe os. Han var født 1731, havde i sin Ungdom taget theologisk Attestats og senere reist udenlands. Han blev derpaa Informator hos Arbeprinds Frederik, og tjente fra 1761

til 1773 i forskellige Statsembeder. Fra den Tid indtil sin Død i Året 1795 havde han ingen offentlig Ansættelse, men benyttede sit Øftum til at udarbeide mange grundige Skrifter om philosophiske, historiske og landøkonomiske Materier. Disse Skrifter robe en varm Interesse for Menneskehedens og Borgeresamfundets vigtigste Anliggender, en meget omfattende Læsning og ualmindelig Skarpsindighed. Nogle, der var beregnede paa at lede Samtidens offentlige Mening om Gjenstande, hvis Drosstelse nuomstunder er mindre forneden, kunne her forbrigaas; men den Nække af Hovedværker, hvori han visste Christendommens Virkning paa Folkenes Tilstand i Europa (2 Dele, 1774—75) og derved foranledigedes til at give en Udsigt over det frankiske Monarchie og Carl den store (1776), betragte Hierarchiet og Pavemagten (2 Dele, 1778—79) samt Europas Lehnsvæsen (1783), har noget nærmere det samme Verdi endnu, som i sin Ørhed. Med philosophisk Land og historisk Verdom skjælner han mellem det Væsentlige og Uvæsentlige i Religionens Virkninger, godtgjør dens velsdædige Indflydelse paa det hele Menneskeliv, og finder i Verdens Begivenheder Udviklingen af et guddommeligt Forsyns Plan. Af hans øvrige Arbeider bør nævnes: Nordens Statsforfatning før og i Lehnsiden (1781—82), Philosophies Ideer til Kundskab om vor Art (1788—89) og Naturen betragtet efter Bonnets Maade (4 Dele, 1794—96). Det er Skade, at Mothe, idet han lagde Bind paa et originalt og fyndigt Foredrag, forfaldt til saa mange Sørheder i Ordformer og Constructioner, til saa mange søgte Vendinger, overhovedet til en saa knudret og dunkel Stil, at denne Omstændighed paa mange Steder gjør Læsningen af hans Bøger tung og trættende: de have derfor aldrig været saa almindelig kjendte, som de ved deres Tankefyldte og ved de Ideer, der ligge til Grund for dem, kunde fortjene. Af de øvrige

Skribenter, som behandlede philosophiske Materier, skrev Prof. Gamborg bl. A. en Bog „om Forskjellen paa Dyd og gode Handlinger,” som anbefalede sig ved lys Tænkning og tydelig Fremstilling, og den for tidlig afdøde Pageinformator Chr. Horneman indslagde sig Fortjeneste ved at foredragte den kanstiske Philosophie med en ualmindelig Klarhed og i en livlig Stil.*.) Mere interessant for det større Publicum var imidlertid Præsten Laurids Smiths (f. 1754 d. 1794) „Forsøg til en fuldstændig Lærebygning om Dyrenes Natur og Menneskenes Pligter imod Dyrene.“ Forfatteren, der var en yndet Prædikant, viste sig i dette og flere Arbeider tillige som en behagelig dogmatisk Skribent og kan regnes med blandt dem, der have havt bedst Greb paa at skrive populært. Johannes Boye (f. 1756 d. 1830), som en Tidsang var Rector i Nakskov og siden i Frederiks, vandt især Berømmelse ved „Statens Ven,” et aandrigt og smagfuldt Værk, hvori han fremstiller Lyksalighed som det eneste Maal for alle vores Bestræbelser, men Dyden som uadskillelig fra denne, og undersøger, hvorvidt og hvorledes Statssamfundet kan bidrage til den eftertragtede Lyksaligheds Fremme. Hans Ven Birckner (f. 1756 d. 1798), Præst i Korsør, mest berkjendt af sin Bog „om Trykkefriheden og dens Love“ (1797), udmarkede sig i dette og andre Arbeider over vigtige Gjenstandsde**) saavel ved Sandhedskjærlighed og Frimodighed, som ved Skarpsindighed og Talent, og forstod at give sit Foredrag al den Bestemthed, men tillige al den Kraft og Klarhed, hvorved det funde gjøre det rette Indtryk paa Læseren.

Alligevel dyrkedes de philosophiske Studier ingenlunde med samme Æver og Fremgang, som de historiske, og Litteraturen har langt færre Værker af Betydenhed at opvise i hvert Fag end

*.) Hans efterladte Skrifter udg. 1795.

**) Samlede Skrifter, 4 D. 1798—1800.

i dette. Det var især den ældre nordiske Historie, som oplystes ved en stor Mængde lærde og grundige Arbeider. Om de Fortjenester, som Langebek, der endnu levede i Periodens første Decennium, havde indlagt sig og vedblev at indlægge sig ved sine Samlinger af gamle Documenter, have vi talet i det Foregaaende. *Scriptores rerum Danicarum medii ævi*, hvoraf han før sin Død fuldt udgivet tre Tomer,^{*)} er både ved Textens Noagtighed og de tilføjede Unmærknings et hæderligt Mindesmerke om hans Flid og Dygtighed, og hans efterladte talrige Excerpter samt deels fuldendte, deels ufuldendte Værker i Manuscript have ydet Andre en vigtig Hjælp i Bearbejdelsen af Fædrelandets Historie. Schøning (f. § 12) leveede bl. A. tre Døle af sit Hovedværk „Norges Niges Historie“^{**)} og begyndte sin Udgave paa Islandsk, Dansk og Latin af Snorros Heimskringla.^{***)} Men allermeest virkede dog den Tredie, som samtidigen med disse og næsten til Narhundredets Slutning hverken sparede Penge-eller egen Flid for at fremme Kundskaben om Danmarks og overhovedet om Nordens Fortid: Kammerherre Peter Frederik Suhm (f. 1728 d. 1798). I sin Ungdom havde han betraadt den juridiske Embedsbane, men blev ved sit Egteskab med en rig norsk Kjøbmandsdatter sat i Stand til udelukkende at opopre sit Liv til Studeringer. Da siden hans eneste Søn døde i en ung Alder, kunde han saa meget meer benytte sin betydelige Fortue til Videnskabernes Tarr, anvendte derfor aarlig fire til fem tusinde Nigsdaler paa at berige sit prægtige Bibliothek, hvilket han aabnede til offentligt Brug, og lod mange gode Skrifter

^{*)} 1772—74. De næste udgaves af Suhm, den ottende i Aaret 1834 af Engelstoft og Werlauff.

^{**) De gaae til Aaret 995.}

^{***)} Fortætslen overdroges Skule Thorslacius, men fuldendtes først 1818 af Børge Thorslacius og Werlauff, som besorgede det 4de og 5te Bind.

trykke paa sin Bekostning. Endskjøndt Historien var hans Undlingsfag, var den dog ingenlunde hans eneste Studium, og af hans Skrifter henhøre ikke faa til den saakaldte skjønne Litteratur; *) imidlertid have hans overbeviede Fortjenester som Historiker næsten fordunklet de øvrige. Medens hans Ven Schøning især arbeidede den norske, arbeidede Suhm især i den danske Historie og udgav Efter anden den Næcke af grundlærende Skrifter, hvori han vilde samle og ordne Alt, hvad der kunde bidrage til dens fuldstændige Oplysning ligesra de ældste Dage indtil den oldenborgske Stammes Thronbestigelse: Om det nordiske Folks Oprindelse, Om Odin og den hedenske Gudeære, Historie om de fra Norden udvandrede Folk, Critisk Historie af Danmark i den, hedenske Tid, Historie af Danmark.^{**)} Foruden disse vindstærke Hovedværker i Quart, som dog efter deces Hensigt mere ere at betrakte som et rigt Magazin, end som en udarbeidet Historie, leverede han ogsaa mange ypperlige Afhandlinger, Charakteristiker af Tidsalderne og Mennesker, og andre Smaastrifter, i hvilke man undertiden ligesaa meget kan beundre Materiernes findrighe Opfattelse, den nette Disposition og klare Fremstilling, som Forfatterens udbredte Kundskaber og skarpe Blik. De findes i „P. F. Suhms samlede Skrifter“ 1788—99 (16 Døle). Af andre lærde Forfattere, som bidroge til at oplyse det gamle Nordens Tilstand og Begivenheder, ville vi endnu nævne Islanderne John Erichsen (f. 1728, en Tidlang Prof. Jur. i Sorø, d. 1787 som Deputeret i Rentekammeret), Skule Thorslacius

^{*)} Navnlig behagede hans nordiske Fortællinger, skjøndt de være langt fra at give noget reent Billeb af de sildrede Tider, ved den ønde Tænkemaade, der lagde sig for Dagen i dem, samt ved et jevnt og godt Sprog.

^{**) Af dem udgav han selv kun de sex første Tomer; de følgende otte blev senere udgivne efter hans Manuscripter, som gift til Aar 1400.}

Mector ved Kjøbenhavns latinske Skole, f. 1741 d. 1803), og Grim Johnsen Thorkelin (f. 1750, d. 1829 som Conferentsraad og Geheimearchivar), hvilke behandlede de nordiske Antiquiteter i mange flittige og grundige Skrifter, men mest paa Latin, og Sandvig (f. 1752 d. 1786), især bekjendt ved sin Oversættelse af Sæmunds*) Edda og sine Udgaver af gamle danske Sange. Rofod Anchør vil blive omtalt blandt de juridiske Skribenter. Alle disse Mænd vandt imidlertid deres velfortjente Berommelse mere som historiske Samlere eller kritiske Historiegrandstere, end som Historieskribtere. Metop deres betydeligste Arbeider ville neppe tiltrække mange Læsere, da det hverken stemmede overeens med deres Hensigt at unddrage sig for nok saa trættende Undersøgelser, naar de blot kunde lede til noget Resultat om Tildragelsernes sande Sammenhæng, eller at forbigaae nok saa ubetydelige Facta, naar de blot bidroge til Efterretningernes Fuldstændighed; da det overhovedet mere var dem om at gjøre, at sammenbringe og omhyggeligen at drøfte det muligst rige Stof, end at udtagte det Almeneinteressante og ved en kunstmæssig Composition og i en livlig Stil bearbeide det til underholdende og lærerig Læsning for et større Publicum. Med andre Ord: de virkede mere til den historiske Kundslabs Grundighed, end til dens almindelige Udbredelse, og leverede snarere Forarbeider til behagelige historiske Fortællinger og Skildringer, end disse selv. Dog, vende vi os til den anden Classe af historiske Forfattere, nemlig til dem, der bestemte deres Skrifter til

*) Presten Sæmund Sigfusson (d. 1133) anses for Samler af den ældre — poetiske — Edda. Af denne begyndte den arnemagnæanske Commission i nærværende Tidssrum en kritisk og fuldstændig Udgave, hvoraf 1ste Bind udkom 1787, men det 2de ikke før 1818 og det tredje 1828. (De to sidste Dele ere besørget af Professor Finn Magnussen, som ogsaa har tilføjet et vidtløftigt og lærd mythologisk Lexikon o. s. v.).

Almenelesning for det dannede Publicum, treffe vi ogsaa der paa endel heldige Frembringelser. Bastholms og T. Nothes hidhørende Bøger ere allerede nævnede; Ove Høegh-Guldberg derimod have vi ikke omtalt som Historieskriver, og dog er det som saadan, han især har et stort og fortjent Navn i Litetraturen. Hans desio værre ufuldendte „Verdens Historie“ udkom i Periodens Begyndelse (1768—72), da et godt Sprog endnu var et mindre almindeligt Fortrin, end det blev mod dens Slutning; men Guldberg var selv, og navnlig i dette Verk, iblandt dem, der bidroge allermeest til Modersmalets Forbedring og Uddannelse. Man har bemærket, at hans kjendelige Bestrebelse for at give det Hyndighed, Kraft, Bestemthed og Reenhed eller for at danne det efter antike græske og romerske Monstres undertiden har efterladt Spor af Torhed, Haardhed og Anstrengelse, uden at engang den efterstræbte Sprogsrigtighed og Sprogsrigtighed altid er opnaaet; men, skjondt denne Bemærkning er sand, maa man dog indromme, at saadanne Pletter ere langtfra at forstyrre den ødse og mandige Tone, som udmerker hans Foredrag. Flittige Forstudier, et forstandigt Blås paa Begivenhedernes Sammenhæng, Skjønsomhed i deres Valg og Forbindelse og den nysontalte Verdighed i Stilen gjøre hans Verk til en af vor Litteraturs varige Prydelsser. En yngre Forfatter, Frederik Sneedorff (f. 1761 d. 1792), Son af Jens Schelderup Sneedorff, vandt som Professor ved Kjøbenhavns Universitet almindeligt Bifald ved sine Forelesninger over Europa's Historie i de tre sidste Aarhundrede, over Danmarks Historie, samt over flere States, navnlig Fredelandets, Statistil.*)

*) Denne blev iøvrigt i Slutningen af forrige Aarhundrede behandlet flittigt og bedst af nuværende Etatsraad Fr. Thaarup (f. 1766), der fulgte Sneedorff som statistisk Professor ved Universitetet, og allerede dengang udgav mange Bøger i sit Fag.

Da han ved et ulykkeligt tilfælde var død paa en Udenlandsreise, blevé disse Forelæsninger tilligemed hans interessante Breve fra Tyskland, Schweiz, Frankrig og England udgivne i hans „samlede Skrifter“ (1794—98); og ere baade ved det velvalgte Indhold og ved Foredragets Klarhed og Naturlighed meget behagelige at læse. Samme Nos kan ikke tilslægges den overvættet frugtbare Skribent Niels Ditlev Niegels (f. 1755 d. 1802)*), hvis Sprog er ucorrect og undertiden utsydet, ligesom hans Fremstilling i det Hele ikke rober nogen god Smag og i mange Henseender bører Spor af Hast værk. Seer man imidlertid bort fra de stilistiske Mangler, ere nogle af hans Frembringelser interessante nok ved deres Frimodighed, men tabe dog betydeligt i Værd ved Skildringernes Gensidighed og Villkaarlighed. En bitter Tone, Had imod Adel og Geistlighed, Unsiagtighed i Efterretninger om Facta og Skjævhed i deres Bedømmelse have nedsat dem ligesaa meget i Kjenderes Øine, som deres dristige Tone i sin Tid behagede et ikke lidet Antal Læsere. De vigtigste ere: Fuldstændig Kirkehistorie (1781—86), Forsøg til femte Christians Historie (1792), Udkast til fjerde Friederichs Historie (1795—1800), Smaa historiske Skrifter (1796—98). Niegels havde iovrigt borgerlige Fortjenester ved offentligt at paatale adskillige Misbrug, men gjorde det gjerne med samme Lidenskabelighed, som kom til syne i hans videnskabelige Skrifter. Ved langt førre Arbeider have Ove Malling og Peder Topp Wandal erhvervet sig en hederlig Plads blandt vores historiske Forfattere. Den Forstes**) bekjendte Bog: Store og gode Handlinger af

*) Var en Tidlang Hovmester hos Dronning Juliane Maries Pager, men levede fra 1784 uden nogen offentlig Bestilling.

**) F. 1747 d. 1829 som Geheim-Statssminister, første Medlem af Universitetsdirectionen m. m. Medens han som Embedsmand opnåede disse Postier ved sin praktiske Dulighed, havde han ogsaa i Litera-

Danske, Norske og Holstenere udkom 1777 og blev indført til Brug i de lærde Skoler, fordi den baade syntes stillet til at virke gavnligt paa Nationalaanden og var et smukt Monstier paa god og simpel Stil. Man har med Rette sagt, at dens Ord ere tydelige Begrebers og ødle Følelsers naturlige Udtryk, valgte med Smag og veiede med Omhyggelighed. Den Anden*) begyndte 1783—94 at udgive „de paa Færgerspriis ved Mindestene hædrede Mænds Levnetsbeskrivesser,“ hvilke ere fortalte i et let og flydende Sprog, men blevé afbrudte ved Forfatterens Død. Dr. Gustav Ludvig Badens og Prof. Niels Mørups litteraire Virksomhed falder for største Del i de næste Perioder.

Om den juridiske Litteratur kunne vi rettest tilføje et Par Ord i Forbindelse med det, der er sagt om den historiske; thi den vandt mindre ved nogen philosophisk Behandling af Retsvidenskaben, end ved de Oplysninger, Fædrelandets Lovgivning erholdt af Undersøgelserne om dens Kilder og Historie.**) Den ovenfor nævnte Erichsen havde, medens han var Professor i Sorø, været den første, der i sine Forelæsninger tog Hensyn paa vores gamle Love; men Kofoed Anch. (f. § 12) leverede 1769—72 i sin „danske Lovhistorie“ et saa grundigt og endog for Videnskabsmænd af forskellige Fag interessant Værk, at det med Føie kan omtales blandt Litteraturens vigtige Frembringelser. Ogsaa ved mange andre lærde Afhandlinger eller større Skrifter samt ved sin kritiske Udgave af den jyske Lov Qmgl.

turen Fortjenester ved flere Arbeider, end det nævnte. I sin Ungdom prøvede han sig ikke uden Held i den lyriske Poetie, skrev bl. A. nogle meget yndede Selstabssange, og som Taler udmarkede han sig ved Smagfuldhed.

**) F. 1737 d. 1794 som Underbibliothekar ved det Kongelige Haandsbibliothek. Var en stor Litterator.

***) Anders Sande Ørsted fremtraadte først 1798 som Forfatter.

§ 2) gavnede K. Ancher paa een Gang den danske Lovkynighed, Historieforskning og Sproggrandskning meer, end nogen anden af de samtidige Forfattere. Disses reent juridiske Skrifter kunne forbigaes som lidet betyldende i den hele Litteratur og lidet tiltrækende for den læsende Allmænhed. Derimod havde Statsvidenskaberne en saare talentfuld Docent i Andreas Schytte (f. 1726 d. 1777), Professor i Statsret og Politik ved Akademiet i Sorø. Forst henimod Slutningen af sit Liv udgav han sine berømte Arbeider: *Staternes indvortes Negjering* (1773—76) og *Staternes udvortes Negjering* (1774—75); de ere derfor Frugter af en moden Tænkning, men tillige affattede i et saa correct Sprog og en saa skydende og livlig Stil, at deres Forfatter altid vil regnes med blandt vores klassiske Prosaister.

Vi have i det Foregaaende nogle Gange berort, at Naturvidenskaberne siden Frederik den femtes Dage vedbleve at nyde megen Opmuntring og af Mange dyrkedes med Flid.*¹⁾ Men Fleertallet af de Skribenter, som gave sig af med at undersøge

*¹⁾ Derom vidne de talrige Skrifter, hvormed Zoologien, Botanien og Mineralogien, skjont den sidste i ringere Grad, berigedes af Bisshop Gunnerus (f. § 12), den norske Præst H. Strom (f. 1726 d. 1797), Conferentsraad O. J. Müller (f. 1730 d. 1784), Prof. siden Overberghauptmand M. E. Brünnich (f. 1737 d. 1827), Prof. Med. Confr. C. F. Rottbøll (f. 1727 d. 1797), Gehéimer. Holmskold (f. 1732 d. 1793), Prof. Bot., siden Deputeret i Rentekammeret, Stiftamtmand o. s. v. Deder (f. 1728 d. 1791), Prof. Bot. M. Wahl (f. 1749 d. 1804), den grønlandske Missionair, siden Præst og Bisshop O. Fabricius (f. 1744 d. 1822), Professor ved den af ham selv 1770 oprettede Veterinairskole paa Christianshavn P. C. Abildgaard (f. 1740 d. 1801), Prof. Bot. og siden ligeledes Forstander for Veterinairskolen, Statsraad E. Viborg (f. 1759 d. 1822), Assessor i Commerce-Collegiet C. G. Rafn (f. 1769 d. 1808) o. fl. Af de øvrige Naturvidenskaber havde især Astronomien en berømt Lærer i Prof. Thomas Bugge (f. 1740 d. 1815).

og beskrive forskellige Naturgenstande eller at udville de almindelige Naturlove, leverede enten Afhandlinger over saa specielle Materier, at de blot kunde interessere de Indviede, og derhos i en saa streng scientific Form, at de blot varer forståelige for disse, eller Lærebøger, der ligeledes varer beregnede paa deres Tarv, som vilde gjøre et grundigt Studium af de behandlede Videnskaber. Andre Læsere, der ønskede en behagelig Oversigt af sammes Indhold, for saa vidt det bequemt lod sig knytte til de Kundslaber, en almindelig Dannelsel medførte, eller skjonne Skildringer, almeeninteressante Betragtninger o. s. v., kunde i saa af alle disse efter Systemer indrettede Arbeider finde Noget af det, de søgte. Blandt de Enkelte, som streeve paa en mere populair Maade, fortjener fun den flittige Esaias Fleischer (f. 1732 d. 1804) at nævnes. Han havde været Hører ved en latinse Skole, Regimentsqvarteermester, Forstinspekteur, Umtmand, men privatiserede endel Aar for sin Død. Hans mangehaande Videns og utrættelige Gavnelyst gjorde ham til en frugbar Forfatter over forskelligartede, men især naturhistoriske og økonomiske Gjenstande, og hans Hovedværk: „Forsøg til en Naturhistorie“ (1786—1804. 10 Dele i 26 Bind), som i en jævnlig og tydelig Stil afhandler endel flere Ting — henhørende til Geologie, Astronomie o. s. v. — end Titlen lader formode, var ikke ilde skiflet til at forskaffe de Lærestyrke en nyttig og behagelig Læsning, skjont Vidløftigheden af og til var noget trættende og de hovedsaglig indflettese opbyggelige Betragtninger ei altid syntes anbragte passeligt eller anstillede med Smag.

Det var iovrigt at vente af Tidsalderens praktiske Næring, at ikke Faa vilde anvende deres Naturkynighed til Nutte for det borgerlige Liv; heller ikke var Fleischer den eneste af de naturhistoriske Forfattere, som tillige arbeidede i det landøkonomiske Fag. Men, ligesom vor Plan forbryder os at omtale, hvad der præsteredes i dette, maae vi ogsaa forbigaes de talrige Skrifter,

som fremmede et andet med Naturvidenslabernes noie forbundet Studium, nemlig Lægekunstens. Det dyrkedes med Iver baade ved Universitetet og ved det 1785 oprettede chirurgiske Akademie; Mand som Professorerne Mathias Sartorff (f. 1740 d. 1800), Henrik Callisen (f. 1740 d. 1824), Frederik Ludvig Bang (f. 1747 d. 1820) o. fl. inddlagde sig varige Fortjenester og erhvervede sig et agtet Navn ved litteraire Arbeider i Faget; men Johan Clemens Tode (f. 1736 d. 1806) var nogetær den eneste, som ogsaa leverede medicinske Skrifter af den Art, at de passeligen kunne nøvnes i en kort Oversigt af den danske Litteratur. Tydsk af Fødsel var han i sin Ungdom kommen til Danmark, hvor han studerede med saa ualmindelige Evner og saa stor Flid, at han blev en udmarket Lærer ved Universitetet; tillige tilegnede han sig Sproget saa godt, at han kunde benytte det i endel lunefulde og underholdende Arbeider og behage som Digter. Hvad vi her ville gjøre opmærksom paa, er de periodiske Skrifter, han 1778 begyndte under Navnet „Sundhedstidende,” og hvori han meddelede mange medicinske Maad og almeeamytige Kundskaber saa fatteligt og tillige i en saa morsom Indkledning, krydret med saa megen Wittighed og blandet med saa megen Skjemt, at dette Ugeblad under forskellige Titler lønge vedligeholdt Publicums Yndest.

15.

Fortsættelse.

Modskillige af de Forfattere, som hidtil ere omtalte, gavé Materierne Interesse ved en paædelig og smuk Behandling, som robede enten medfødt eller ved Studium erhvervet Fremstillingsgave og Herredomme over Sproget: det var ligesaa meget ved Formen, som ved Indholdet, at nogle af deres Bøger bleve clasifikse i Litteraturen. En endnu større Nolle spillede dog Formen i de Weltalenhedsarbeider, som, indrettede efter frå-

ste Mønstre, for en stor Deel vare beregnete paa at skaffe Tilhørere og Læsere østhetisk Nydelse. Det var navi lig Tilføldet i de saakaldte Lovtaler. Man har bebreidet hele dette Genre, at det fordærvede den naturlige Smag ved at gjøre stilistisk Kunst til Hovedsagen og snarere at jage efter Effect ved prægtige Ord, glimrende Antitheser, fine Wendinger, sindrige Overgange og numerose Perioder, end ved sanddrue Skildringer og simple Udtryk af Føleller; man har sagt, at selve Vencebuelsen forledede til eensidig Fremstilling, for at ikke Virkeligheden og de Lovpristes menneskelige Skrobeligheder skulle gjøre Afbræt i den dem tiltænkte Forherligelse. At disse Feil kloeb ved mange Lovtaler, er vist; thi der hører større Talent til at vække Kjærlighed eller Beundring for en Mand, uden at fordosle hans Feil eller overdrive hans Fortjenester, end til paa Sandhedens Bekostning at afmale ham som et Ideal af Fuldkommenheder. Maar imidlertid virkelig store Mand gjøres til Gjenstand for Lovtalerne, vil den begavede Forfatter vel vide at fremkalde og vedligeholde en Interesse for sin Helt, som er temmelig uafhængig af det Velbehag, hvormed man lytter til almindelige Tanker, indklædte i velsligende Ord og afrundede Sætninger, og som kan bestaae med Et kjendelsen af hans Svagheder og en upartist Burdering af hans Daad. Enkelte af Periodens bekjendteste Lovtaler have unægtelig Voerd som historiske Mindestrifter; og, maa man end indrymme, at de tildeels ere udstyrede med større oratorisk Pomp, end Modersmalets Mand kan tilraade og en reen Smag bifalde, saa bidroge de dog ogsaa ved Sprogets omhyggelige Behandling særdeles meget til at aabne Diet for dets Rigdom, Boielighed og Bellyd. Allerede i Året 1769 vandt C. F. Jacobi^{*)} og Præsten Bogelius (f. 1741 d. 1787)

^{*)} f. 1739, d. som Conferentsraad 1810. Var en tid Lecteur hos Christian den syvende, iovrigt Assessor i Høiesterset, Theaterdirecteur m. m. Samlede Skrifter udg. 1817.

den første af Selskabet for de skjonne Videnskaber udsatte Priis for en Lovtale over Erkebislop Absalon, og begge skrevet siden flere lignende, Vogelius over Knud den store, Jacobi over nylig afhøde Videnskabsmænd, f. Gr. over den som smagfuld Latinſe Digt:r og som kjender af Fædrelandets Historie og Litteratur bekjendte Geheimeraad Lürdorph. Af yngre Forfattere behagede især C. F. Diethman (f. 1765 d. 1806) i sine som Lærer ved Socadetademiet holdte Taler ved et skjont og blomstrende Foredrag, ligesom Malling, Abildgaard (f. § 14) og Digteren Thomas Thaarup (f. § 16) ogsaa ved Velkunghed forøgede det Krab, de havde paa et hæderligt Navn i Litteraturen; men det vilde blive for vidstofstigt, enkeltvist at opregne disses og Andres hidrørende Arbeider. De aftryktes gjerne i meget løste Tidsskrifter og bidroge saaledes desto mere til at udbrede Smagen for et ædelt Sprog og en høiere prosaisk Stil. Hvad den geistlige Talekunst angaaer, i hvilken Baſtholm havde gjort Epoche, da manglende det ikke siden paa Preddikanter, som kunde tilfredsstille dannede Tilhørere, og adskillige udgivne Preddikesamlinger viste hændelig Fremgang i et velordnet, jvnt og tækkeligt Foredrag. Kun Jøhan Nordahl Bruns (f. 1745 d. 1816) „hellige Taler“ udmerkede sig mere ved Originalitet, Friskhed og Barme, end ved en gjennemtækt Plan og omhyggelig Udarbejdelse. De bare Præget af det samme naturlige, men ved intet grundigt Studium uddannede, oratoriske Talent, som allerede robede sig i denne fyrige Normands poetiske Ungdomsarbeider (f. § 16), og som, i Forbindelse med et smukt og mandigt Udvortes samt et kraftfuldt og behageligt Organ, i en lang Nøkle af Åar, medens han var Præst og senere Bisop i Bergen, forskaffede ham en talrig Kreds af Beundrere.

Joh. Nord. Brun var een af de flere Forfattere, som næsten med lige Føje kunde omtales i Prosaifternes og Poeternes Classe. Det Samme gjelder om en anden Normand, men som

spillede en noget større Rolle i Litteraturen: Christen Henriksen Pram (f. 1756 d. 1821). Han var fra sit ottende År opdragen i Danmark, blev Student 1772 og kom snart i Forbindelse med adskillige af den Tids mest agtede Videnskabsmænd og Digttere. Denne Omgang og egen Drift gave hans Studier en friere Netning, og han beskjæftigede sig en Tidlang især med Læsning af græske og latinſe Clasifikere, Esthetik og Poesie. Men da han ved nogle poetiske Frembringelser havde vundet Geheimraad Carstens's (f. § 12) Bevaagenhed og paa hans Anbefaling erholdt en Ansettelse i Økonomie- og Commerce-Collegiet, fastede han sig i sin nye Stilling med ualmindelig Æver over cameralistiske Arbeider, statistiske Beregninger og statsøkonomiske Undersogelser, uden dog nogensinde at tage sin Kjærlighed for Digtekunsten. Hans sjeldne Landsbevægelighed og utrettelige Arbeidsomhed gjorde det muligt, at han med samme levende Interesse kunde give sig af med de forskjelligste Embedsforretninger og litteraire Sysler og blive en frugtbar og heldig Skribent i meget ulige Fag. Medens han derfor fortsatte sin Bane som virksom Embedsmand, redigerede han tillige en Handels- og Industrie-Tidende, skrev vidstofstige Priisafhandlinger om en Nationaldragt, om en Hoistole i Norge o. s. v., var med sin Ven Nahbel, og i nogle År alene, Udgiver af Maanedskriftet „Minerva,“ leverede selv mangfoldige Bidrag til samme saavelsom til andre periodiske Skrifter, og frembragte endelig alle sine bekjendteste lyriske, dramatiske og episke Arbeider (f. § 16). I det nye Aarhundrede var han mindre frugtbar som Digt, men ikke mindre flittig som Statistiker og Statsøkonom. Da Commerce-Collegiet, hvor han var bleven Deputeret, ophævedes 1816, fil han et ønskeligt Otium; men hans slette Formuesomstændigheder foranledigede ham til at søge et Toldforvalter-Embede paa St. Thomas, hvor han døde efter et Par Års Forløb. Hans personlige Charakter var efter Samtidiges Bidnes-

byrd høist elskværdig ved Oprigtighed, Hjertelighed, Forsonlighed, Uegennytthighed og en lige til Alderdommen umættelig Læreslyst, men tillige høist original ved en bestandig Omskiftelse af Meninger og en ustadiig Enthusiasme for det, der for Sieblirket forekom ham nyttigt eller skjønt. Hans Særhed og Inconsequents i Domme, Overdriveller i Nos og Dadel, og Hidsighed i at forfekte Paradoxer bragte ham idelig i Strid med sine bedste Venner, men hans Godmodighed kort efter til Fortrydelse. Af hans prosaiske Skrifter, med hvilke vi her have at gjøre, var vel en stor Deel af den Art, at de især havde temporair Interesse; heller ikke vare de statsøkonomiske frie for Gensidighed og en trættende Omstændelighed; men mange af hans Taler, Afhandlinger og muntre Smaafykker indeholde lyse og originale Tanker, aande varm Fædrelandskjærlighed og Begeistring for det Sande og Gode, og ece saa vel streevne, at de altid kunne læses med Behag. Har endelig Maanedskriften „Minerva“ stiftet uberegnetlig meget Gavn i Litteraturen, tilkommer naturligvis Noget af Nos sen enhver af dets Udgivere.

Ogsaa Werner Fr. Abrahamsen, Capitain i Sriville-ricorpset og Lærer ved de militaire Akademier (f. 1744 i Slesvig, d. 1812), var ikke mindre agtet som Digter end som Kunstdommer, Oldtidsforsker og Sprogkyndig. Idea at udgive mange store Bøger, virkede han Betydeligt i forskellige Mænninger ved sine Bidrag til de fleste periodiske Skrifter, der stode i nogen Anseelse. Her leverede han æsthetiske Kritikler, streevne med Smag og Grundiget, Udarbeidelser om Modersmalets rigtigere Behandling, antiquariske Undersøgelser og Oversættelser af islandiske Sagaer, der visste hans Fortrolighed med den nordiske Fortid, Afhandlinger, der skulle styrke Almeenaanden, philosophiske Betragtninger, patriotiske Sange eller andre smukke Smaadigte o. s. v. I nogle ferskelt udgivne Fortellinger sogte han tillige at gavne som Folkeskriftent. Til hans fortjensligste Ar-

beider høre endelig hans (paa Tydse streevne) Bearbeidelser af den danske Grammatik for Tydkere.

Længst maae vi dvele ved Knud Lyne Rahbek (f. 1760 i Kjøbenhavn, d. 1830), en Forfatter, der indtog en endnu hæderlige Plads blandt Danmarks Digttere, og derhos var een af dets ypperligste og frugtbareste Prosaister. Ikke blot i den sidste Deel af det attende Aarhundrede, men langt ind i det nittende, havde han større Indflydelse paa Litteraturen, end noegen af de forrige; thi ingen udtalte paa en skjønnere Maade den Overbevæsning, de Følelser eller Ønsker, som bevægede de bedste af Læserne, eller viste Tidsalderens litteraire, æsthetiske og politiske Mænninger i et fordeelagtigere Lys. Vi finde det passeligt at betragte hans Fortjenester af den prosaiske og poetiske Litteratur under Get. — En stille Opdragelse og duelige Lærere valte tidlig hans Læreslyst. Da han i sit tolvte Åar var bleven sat i Herlufsholms Skole, virkede de landlige Omgivelser velgjørende paa hans poetiske Stemning; men han gjorde tillige saa god Fremgang, især i philologiske Kundskaber, at han om tre Åar kunde med Udmærkelse dimitteres til Universitetet. Hans Fortjærlighed for de skjonne Videnskaber, navnlig den dramatiske Poesie og Skuespilkunsten, drog ham bort fra de saakaldte Brødfstudier, og i en meget ung Alder optraadte han allerede som Forfatter ved sine „Breve fra en gammel Skuespiller,” hvilke røbede langt større Ålandsmodenhed, end man skulde vente; ligeledes leverede han snart nogle ikke uheldige Skuespil i det sentimentale Genre, som man dengang yndede og som Rahbek aldrig tabte Smag for. Vel indskrænkedes hans Ungdoms æsthetiske Productivitet sig ikke ganske til det dramatiske Fag; men hans Interesse for dette var dog saa overbeviende, at han ogsaa paa en Udenlandsreise i Narene 1782—84 især bekjæftigede sig med Theatervæsenet. Kort efter sin Hjemkomst blev han imidlertid dragen ind i en større Virkefreds, idet

Pram tilbød ham at være Medudgiver af „Minerva.“ Herved aabnede sig en vid Mark for hans forskellige Forfattertalenter: han prydede ikke blot Tidsskriftet med mange æsthetiske og dramaturgiske Bidrag, men deltog med øgte Borgersind i de fædrelandske Forhandlinger, som syselsatte dets dygtigste Medarbeidere, og gav tillige fra 1794 i stadigt fortsatte historiske Artikler en meget løseværdig Oversigt af de politiske Begivenheder.*). Om trent paa samme Tid, som han begyndte Minerva, udkom fremdeles de første af hans digtede Fortællinger (Prosaistiske Forsøg. 8 Dele. 1785—1806). Han skildrede her i en reen, flydende og behagelig Stil baade Situationer og Charakterer med Liv og Sandhed, og fremfolkede ved simple Midler ømme og blide Følelser og den bemodige Sjelstemning, der var eiendommelig for hans egen Charakteer baade som Digter og Menneske. Vandt han ved disse Fortællinger Manges Hjerter, da bidrog „den danske Tilstuer“ et Ugeskrift, han begyndte 1791, endnu mere til at gjøre ham til en Yndlingskribent for hele den bedre og mere dannede Deel af Nationen. Baade dets Indhold og Tone var meget afværlende: snart behandledes Fædrelandets Unsliggender eller moralske Materier med Alvor og Barme, snart pristes borgerslige eller litteraire Fortjenester med Følesse og Beltalenhed, snart droges forglemte Stykker af Fortidens Poesie for Lyset eller udvistedes Skjønhederne i poetiske Værker eller meddeleltes Smaadigte af ynddede samtidige Forfattere, snart skildredes Sæderne med sharpe Træk, blottedes Branghed ved heldig Ironie, og revsedes Daarhisher i vittig Satire; men altid var Foredraget populært, Indkleðningen passelig og tilstrækende. Endelig var Rahbek ogsaa som Lyriker kjært for sin Samtid;**) thi

* Angivelsen af Rahbeks egne Bidrag indtil Aaret 1800 optager sex Blad i Registeret.

**) „Poetiske Forsøg.“ 2 D. 1794—1802.

Ingen skrev Viser og Selskabsange med større Lethed og Lune, og den elegiske Tone, som gaaer gjennem de fleste af hans øvrige Digte, fandt Gjenklang overalt. Lægge vi til de her nævnte Arbeider nogle førsiktigt udgivne dramaturgiske Skrifter, have vi sagtens berort de vigtigste blandt hans litteraire Præstationer til Periodens Slutning; men for ikke at adsplitte, hvad der hører sammen, ville vi med det Samme kaste et Blik paa de følgende. Som man kan see af det allerede Ulforte, udkom nogle af hans Fortællinger ogsaa i dette Aarhundrede, og enkelte lyriske Digte fra hans Haand havdes indtil hans Død; ligeledes fortsattes i lang Tid baade Minerva og Tilstueren og fornyedes igjen ester noget Afbrydelse, men rigtignok ikke med samme Held, som tidligere. Sin historiske Indsigt lagde han for Dagen i en „Haandbog i den europæiske Statshistorie“ (1803), og som dramatise Forfatter leverede han bl. A. i Aarene 1807—13 endeele nationale Dramer, der vandt Bisald paa Scenen („Samlede originale Skuespil 3 D. 1809—13“). Imidlertid forandrede mange Synsmaader sig lidt efter lidt, medens Rahbek holdt fast ved dem, han eengang havde tilegnet sig; derved formindskedes efterhaanden hans Indflydelse, og mod Enden af hans Liv var det umøg- teligt, at han ikke længer var den folkelige Kribent, han engang havde været, men i visse Maader stod udenfor den Tid, paa hvilken han vilde virke. I een Retning vedblev han dog bestandig at indlægge sig sande Fortjenester, nemlig som Litterator. Hvad han har præsteret som Udgiver og Commentator af Digtverker og som den danske Poesies Historieskriver, er i Hovedsagen følgende. Han har udgivet og for det Meste med biogra- phiske, litterairhistoriske og æsthetisk-kritiske Oplysninger ledsgaget *Samsæs* (1796), *Tullins* (1799), *Wessels* (1799 og 1801), *Brodrene Trojels* (1801), *Thaarups* (1822), *Prams* (1823—27) og flere samlede eller udvalgte poetiske Arbeider; han har bidraget meget til at fremme vor største Na- udsgift over den danske Litteratur.

tionalforfatters, Holbergs, Læsning og tilhørlige Studium, baade ved det 1804—14 udgivne Udgave af hans Skrifter (21 D.)^{*)} og ved sit Værk „om Ludvig Holberg som Lyrikspildiger“ (3 D. 1815—16); han har i Forening med Abrahamson og Nyerup besørget den nyeste og bedste Udgave af de danske Viser fra Middelalderen (1812—14), i hvilken femte Deel, som indeholder Melodier og Litterairmotiver, han tillige har leveret en Afhandling om deres Værd, Virkning og Eftersigning i sildigere Tider; han har i sin „danske Læsebog“ (1799—1804) givet en brugbar Exempelsamling af de bedste Skribenters Stil; han har endelig tilligemed Nyerup skænket dem, der interessere sig for vor ældre Poesie, et uundværligt Hjelpemiddel til dens Kundskab i „Bidrag til den danske Digttekunsts Historie“ (4 D. 1800—1808) med samme Fortsættelser: „Udsigt over den danske Digttekunst under Frederik den femte“ (1819) og første Deel af „Udsigt over den danske Digttekunst under Christian den syvende“ (1828). Anbefale Nahbeks Arbeider af denne Art sig end ikke ved Noagtighed i Textaftrykkene eller ved et grundigt og med Skarphed gjennemført Maisonnement i Dommene om Forfattere og Værker; lidet hans Kritik end ofte af en altfor vidtloftig Droftelse af Enkeltheder, altfor hyppige Citater, altfor mange stilistiske Omsvøb og altfor stor Skaansomhed mod det Middelmaadige: saa treffer man dog næsten altid paa en rig Slat af lærerige Notitser, Frugter af hans udbredte Læsning, og paa mange fine Bemærkninger, som robe en poetisk Sands og dannet Smag. Noget sammenhængende æsthetisk System eller fuldstændig Udvilting af denne Videnskab leverede han aldrig; men i alle de Afhandlinger og Skrifter, der sloge ind i samme, gif han ud fra saa almindelig kjendte psychologiske Phænomener og Erfaringer, at Fremstilling-

^{*)} Hans Udgave af Holbergs Comoedier, 6 D. 1824—27, støder sin heldne Correctheed især til A. E. Boyes Dmfsorg.

gen kunde blive aldeles populair. Hans lille Bog „om den danske Stil“ (1801) har især Værd ved de velvalgte Eksempler. Vi ville ikke trætte med at opregne flere af Nahbeks originale Skrifter, og vi forbrigaae hans overvættet talrige Oversættelser, saa meget hellere som de sidste sjeldent bare affattede med Omhu. Da han ikke var nogen god Økonom, maatte han nemlig tidt påtage sig saadanne Arbeider af Pengetrang, uden at have videre Interesse for dem. Han havde i Narene 1790—99 været Professor i Østhetik ved Københavns Universitet, men fratraadte dette Embede, for ikke som langlig Embedsmand at være genet i sine politiske Ytringer; og skjondt han senere efter overtog Posten med bedre Indtægter og ligeledes var blevsen Theaterdirektør, havde han dog, tildeels ved sin Godgjørenhed, paadraget sig en altid trykende Gjeld. Alligevel var hans private og huuslige Liv lykkeligt: hans for Venstebabne Hjerte havde knyttet sig til en talrig Omgangskreds af interessante Mennesker; en aandrig, dannet og elskværdig Kone forstjonne hans hjære landslige Hjem (Bakkehuset), og selv som Olding kunde han glæde sig ved den yngre Slægts Hengivenhed, der føste sig tilstrækken af hans behagelige Underholdning og fordringsløse Væsen. Sit Levnet har han selv beskrevet i sine „Grindringer“ (5 Dele 1824—29), som tillige indeholde mange Oplysninger om de Tider, han havde oplevet, og karakteristiske Træk af de mærkelige Personer, med hvilke han var kommen i Berørelse. — Naar man vurderer Nahbeks litteraire Fortjenester med Hensyn til den Indflydelse, han udøvede paa sin Samtid, navnlig i sin kraftfuldeste Forfatterperiode (1790—1800), blive de overordentlig betydelige og mangefidige. Sproget flød fra hans Pen med en beundringsværdig Lethed, reent, ødelt og vellydende, og antog en Munding og Elegants, som kunde tjene Andre til Eftersigning.*)

* Dette gælder dog ikke om alle hans Arbeider, og mindst om de sildigere, hvilken lange og hjelpesløse Perioder og tids gjenstagnede staende

Detto snarere kunde hans Skrifter finde Indgang hos hele det læsende Publicum i Daymark og Norge. De fremmede Oplysning, udbredte en frisindet Patriotisme, bestyrkede Afgørslen for reale Sæder, nærede Kjærlighed til Digtekunsten og dannede Smagen for dens Skønheder. Dersom man derimod bedømmer hans Frembringelser efter det Indtryk, de nu gjøre, da de almindelige Interesser ikke længere ere ganske de samme, adskillige Synsmaader ere forandrede, og Smagen tildeels har taget en anden Retning, ville rigtignok nogle af dem befindes mindre tilstrækende; men, ligesom ikke faa af hans Viser synges med Forhøjelighed, ville ogsaa andre af hans Digte altid indtage ved en simpel Skønhed, endel af hans Fortællinger behage ved det blide, men unaffectede Sværmerie, som aander igennem dem, og mange Stykker i Tilskueren underholde ved deres vittige Indkleddning eller treffende Skildring af Sæderne. Ogsaa endel Afhandlinger i Minerba kunne ikke Andet end vække Sympathie for det forgangne Aarhundredes bedste Tendenser, og saare mange af hans æsthetiske og dramaturgiske Bemærkninger maae beständig synes værdt at lægge paa Hjerte.

Det staer tilbage, at minde om de Forfattere, som indtil Enden af forrige Aarhundrede havde mest Fortjeneste af den danske Sproglære. Med Undtagelse af Jacob Baden (§. 13) er der neppe Nogen, hvem den blev mere skydig, end Abrahamson (§. v.), og selv Badens „Forelesninger over det danske Sprog eller råsonneret dansk Grammatica“ (1785 og oftere) vandt mange Beværtigelser i dennes udførlige og lærerige Bedommelse. Blandt de Øvrige, som arbeidede i samme Fag, var dog ogsaa den ovenfor nævnte Dichman, hvis „Forsøg til en dansk Sproglære“ (1800) indeholdt ikke saa Resultater af

Udtryk og Bendinger altfor ofte gjøre Foredraget mat og ubehagligt.

selvstændig Eftertanke. Ved en anden Art af Sproggrundskning glimrede Benjamin Georg Sporon (f. 1741 d. 1796 som Amtmand og Conferentsraad).*) Denne Mand af klassisk Danselæse, der tidligere havde gjort sig berkjendt ved flere skarpsindige og smagfulde Skrifter, udgav nemlig 1775—92 et saare interessant og nyttigt Arbeide "om eenstydige danske Ords Bemærkelse." Det bestaaer ikke af torre Definitioner, støttede paa etymologiske eller andre lærde Grunde; men Forfatteren udfinder Nuancerne i Ordernes Betydning ved i forskellige Forbindelser at prøve deres Passelighed efter Sproghugen. Derfor er enhver tænksom Læser i Stand til at følge med Undersøgelserne, men maag tillige beundre hans Talent til at vælge treffende Exemplarer, hans Sindrighed i at adskille og bestemme Begreberne og hans Vittighed i de moralske Betragtninger, som han paa en naturlig Maade ledes til at anstille over mange menneskelige Charakterer, Dyder, Laster og Daarsligheder. Sporons Behandlingsmaade af Synonymiken har saaledes funnet tjene dens senere Bearbeidere som Monstret paa en behagelig Methode.**)

Vi kunne slutte Oversigten over Periodens prosaiske Litteratur med den Notits, at Litterairhistorien selv erholdt et vigtigt Hjælpemiddel i Rectoren i Aarhus Jens Worms Forfatterlexikon (3. D. 1771—84), og at de samtidige litteraire Frembringelser anmeldtes og bedømtes i flere kritiske Tidskrifter, end det kunde ventes med Hensyn til det læsende Publicums Størrelse.

*) Han havde fra 1773 til 1784 været Informator hos Kronprinsen, vor nuværende Konge.

**) Sporons Arbeide er anden Gang udgivet med Tillæg af Rector L. Heiberg (1807) og indlemmet i P. E. Müllers „danske Synonymik“ (2. D. 1829).

Om Poesien i det samme Tidrum.

Blandt de Digtere, som blomstrede i de tidligere Åar af Christian den syvendes Regierung, kunne Ewald og Wessel med Føje betragtes som Koryphæer, og fortjene dorfør en udforsligere Omtnale.

Næppe har nogen dansk Digtet af Naturen været begavet med større poetiske Ansæg, end Ewald. Styrken af hans Indbildningskraft og Følelse viste sig ikke først i hans Skrifter, men i hans Liv, og drev ham som Dreng og Yingling til ualmindelige Foretagender for at give sine Phantasiebilleder Virkelighed og tilfredsstille sin Kjærlighed. Men da han endelig, fortvilet over den forgjeves Kamp med Omstændighederne, havde opgivet al Streben efter en saadan timelig Lykke, som kunde opfylde hans eadere Ønsker, og altfor ubertenført søgte Erstatning i sandselige Nydelsser, der i det Mindste for Diebliske dulmede hans Smærter eller fordrev hans Mismod, var dog hans hele Landsretning for ideel til at han kunde tage sig i disse; og paa den samme Tid, da han ved Udsævelser altid mere nedbrød sin Sundhed og berovede sig Udsigterne til blidere Kaar, tog hans bedre Natur sin Tilflugt til Digtetkunsten og lagde sig i al sin Dybde og Rigdom for Dagen i begejstrede Værker af usorgængelig Verdie. Hans romantiske Liv og interessante Personlighed have givet adskillige Biographer rigt Stof til Fortælling og Betragtninger; men i en Udsigt over hele den danske Litteraturhistorie maae vi indskrænke os til Følgende. Johannes Ewald blev født den 18de November 1743 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader var Præst ved Waisenhuset. Da han i sit ellevte Åar havde mistet denne, blev han skikket til den lærde Skole i Slesvig og sat i Kost hos Rectoren, af hvem han i sit femtende Åar med gode Kundslaber dimitteredes til Kjøbenhavns Universitet.

Allerede i sin Skolegang var han engang efter Lesningen af Robinson Crusoe undsloven i Haab om at opleve lignende Eventyr, og den barnlige Phantasie havde i flere Henseender vist sin overveiende Indflydelse paa hans Opførelse; men et Års Tid efter at han var blevet Student, bedaarede den ham paa en Maade, der havde noget langvarigere Følger. En lidenskabelig Forelskelse bragte ham nemlig til hemmelig at forlade sit Hjem, for i Syvaarskrigen, blandt Frederik den andens Træpper, at vinde Berommelse og Forfremmelse og saaledes at kunne fremstille sig for sin Eskede som en verdig Beiler. Hvor ung og lidet af Vært han end var, blev han hvervet; men da han mod Lovte blev stukken ind i et Infanteriregiment, deserterede han til den østrigske Armee, i hvilken han som Tambour og siden som Underofficer deltog i Felttogene 1759 og 1760. I dette Åar blev han løskaaet af sin Familie, der havde erfaret hans Opholdsted, kom tilbage til Kjøbenhavn, og fastede sig efter med saa stor Iver paa de afbrudte Studier, at han i sit nittende Åar blev theologisk Candidat med bedste Charakter. Hans Kjærlighed var imidlertid bleven uforandret, og det var endnu som for hans høieste Ønske at ægte sin Arentse. Men hun gjorde et andet Partie, og hans saa lange nærede, men fejlagte Haab gav Plads for det Mismod, vi ovenfor have omtalt, og for den Beslutning i Fremtiden at dele sig mellem poetiske Syuler og bedovende Livsnydelsser, ubekymret om Befordring paa den videnskabelige Bane, han havde betrædt. Hans følgende leveaar blevé sorgelige ved Sygdom og Armod; men det var dem, hvori han vandt sit Digtternavn. Han tilbragte dem ikke uafbrudt i Kjøbenhavn; thi da han idelig trængte til sin Moders Understøttelse, som vel var formuende, men ikke holdt af ham og heller ikke syntes, at han anvendte hendes Gaver paa den bedste Maade eller med behørig Sparsomhed, fandt hun det omsider højligst baade for hans Helse og Økonomie, at tinge ham i Kost hos

en Familie i Mungsted. Han var saa heldig at treffe velvillige Mennesker, som bidroge Deres til at lindre hans legemlige og sjæelige Lidelser, hvorfor dette Ophold (i Aarene 1773—75) endog blev ham kjært og gav ham Kraft til at udarbeide nogle af sine sjønneste Arbeider; men adskillige Udskeieleser visste tillige, hvad Magt hans Lidenslaber i visse Dieblikke vedbleve at udøve over ham, og i al sin Skrabelighed og Afhængighed fattede han bl. Al. det daarlige Forsæt at gifte sig, hvilket dog ikke blev iærsat. Langt bedrovligere var hans Tilstand i de næste Aar, da hans Opholdssted var blevet forsyttet til Søbækhuset i Nørheden af Helsingør; thi han savnede her i hoi Grad den Omhu og Pleie, han traengte til. Slutningen af sit Liv tilbragte han endelig igjen i Hovedstaden, hvor han fandt Trost i enkelte Venners Omgang og om sider erholdt en lidet aarlig Understøttelse af det Offentlige. Han døde den 17de Marts 1781. Hans Liv, hvor beklageligt det var i andre Henseender, havde dog paa flere Maader voret egnet til at udvile hans poetiske Evner og udruste ham med de for Digteren nødvendige Kundslaber og Erfaringer. Han kunde af sin egen Erindring hente sande og friske Træk til Skildringen af mange herlige Naturscener, forskjellige Menneskeslæsser, ualmindelige Situationer, mægtige Lidenslaber og Feleller; og endel af de Omverlinger, der havde forstyrret hans Welfærd, kunde i det Mindste blive frugtbare for hans Poesie. Heller ikke savnede han den videnskabelige Dannelse eller det Kjendskab til Kunstens Regler og til store Monstre, som kunde lede hans medfødte Genie i Bearbeidelsen af det samlede Stof. Det tidsligste Arbeide, hvorved han havde vakt Opmærksomhed, var en allegorisk Fortælling i classisk Prosa „Lykkens Tempel,” som blev indgivne til Selstabot for de sjønne Bidenslaber og trykt i dets Samlinger; men som Lyriker fremtraadte han først i Anledning af Frederik den femtes Død, og hans Sorgé-Cantater, i hvilke dyb Felelse uttalte sig med Meenhed og Adel i saare

melodiske Vers, funde ikke Andet end henribe alle Kjendere til Beundring. Den Berømmede, han saaledes havde vundet som lyrisk Digter, vedligeholdt og forsøgede han ligefil sin Død ikke blot ved mange i hans dramatiske Arbeider indstroede ypperlige Sange (s. Ex. „Kong Christian stod ved hoien Mast” og Nozmanzen om Liden Gunver), men ogsaa ved særskilt udgivne Stykker (s. Ex. „Mungsteds Lyksalighed” og Oden til Moltke), ja selv ved flere af de Leilighedsdigte, han maatte skrive af Trang, men i hvilke han aldrig gjorde sig skyldig i en sjædeslos Behandling eller forglemte Kunstens strenge Fordringer. Adskillige af hans efterladte Manuscripter vidne ved de foretagne Mettelser om den store Unstrenghed, det ofte har kostet ham, at bringe sine tanker og Feleller i en correct Form og harmoniske Vers; men hans Kjærlighed og Agtelse for sit poetiske Kald gav ham Udholdenhed til at overvinde Sprogets Modstand, saa at stundom netop de meismommeligt udarbeidede og affiledt Stropher have en saadan Lethed, Naturlighed og Munding, at man nosten skulde troe, at Ideernes Udtryk var opstaet umiddelbart med Ideerne selv. Og medens han saaledes efterhaanden skjekede Litteraturen en rig Skat af mindre Digte, i hvilke man ikke veed, om man især skal beundre Bankernes Rigdom og findrige Bendinger, eller de vemodige Felelers Inderlighed, eller Sprogets Fylde og Bellang, udarbeidede han tillige de større værker, hvorved han gav vor dramatiske Digtekunst et nyt og højere Swing. I „Adam og Eva” vorvede han efter Klopstocks Grempel at bearbeide et bibelsk Emne med poetisk Friheds; dog er det rigtignok mere de lyriske Elementer samt Dictionens henrivende Kraft og Værdighed, end den dramatiske Form, hvorved dette Arbeide anbefaler sig. I „Nolf Krage“ leverede han den første originale danske Tragoedie. Det bekjendte Stof er behandlet efter en Plan, der i det Hele er skillet til at vedligeholde Interessen; Charaktererne ere godt anlagte og tiltrækende ved deres Forskjellighed; mange Situationer

ere sjonne og rorende, saa at Stykket for saa vidt er en heldig poetiske Fremstilling af kongelig Edelmodighed og opofrende Heltetroslab i Kamp mod egoistisk Herskesyge og feigt Forrederie. Men man maa indromme, at det er skrevet i en noget sygt og hoitrovende Prosa, som Digteren ved altfor sorte og afbrudte Sætninger har strect at give Fynd, at Dialogen paa mange Steder er vel pathetisk til at være naturlig, og at den poetiske Sandhed ofte forstyrres af moderne Synsmaader og overspændte moraliske Følelser, som lægges til Grund for Personernes Ytringer og Handlinger, uden at høre hjemme i de skildrede Tider og uden at kunne smelte sammen med de historiske Træk. Var Nolf Krage desvagt et for sin Tid heldigt Forsøg paa et Sørgespiel, saa blev det dog i poetisk Værdie langt overgaet af Ewalds næste Frembringelse „Balders Død.“ Det halvt mythologiske Stof gav ham her passelig Anledning til at hæve den dramatiske Handling ved Dictionens højere Flugt og heitidelige Alvor og ved den glimrende Lyrik, hvormed Stykket paa en harmonisk Maade er gjemmemævet. Compositionen udmerker sig ved ødel Simpelhed, saa at Intet afdrager Opmærksomheden fra den tragiske baade med moralisk og fatalistisk Modvendighed sig udviklende Katastrofe, Intet forstyrrer det rene Indtryk af Charaktererne, der ere tegnede med stærke og sikkre Træk, og Intet svækker Virkningen af de friske Sjælemalerier, som skildre en ulykkelig og sovermerisk, en stolt og brændende, en om og qvindelig Kjærlighed med sande og levende Farver. I det fuldtonende Sprog og de numerose Vers udtales lidenskabelige eller milde Følelser sig med dobbelt Kraft og Varme. Syngestykket „Fiskerne“ var det sidste blandt Ewalds dramatiske Værker af det alvorlige Slags. Møgde hjællandske Fiskeres Mod og Menneskekjærlighed ved at redde en skibbruden Mand foranledigede det; men den Kunst, hvormed Emmet er bearbeidet til et smagfuldt afrundet og i al sin Simpelhed interessant Drama, viser den forståndige og modne

Digter. I de vlestegnede Charakterer, heldigt indflettede idylliske og erotiske Scener, livfulde Naturmalerier og deilige Sange gav han tillige denne idealiserede Skildring af danske Sefolk et mere nationalt Præg, end noget af sine øvrige Arbeider; og i intet af dem er Sprogformen fuldkommere. — Ogsaa i den komiske Digtekunst har Ewald vist sin Dygtighed og lagt det vittige Lune for Dagen, som efter hans Venners Udsagn ikke engang forlod ham under hans langvarige legemslige Lidelser, men jevnlig brod frem gjennem hans Sørgmodighed. „De brutale Klappere“ er et Leilighedsstykke, hvor han har ladet en sindrigt sammensat Gruppe af dumme Personer høre sine Tanker om Digtekunst og Theater med saa naivt Selvbehag og forsvere dem mod Smag og sund Forstand med saa ugeneret Plumphed, at man, i Stedet for at ærgre sig over Naaheden, maa lee over dens ubevidste Blottelse og gotte sig over den Selvfolelse og Tilfredshed, hvormed de ukaldede Dramaturger prostituere sig. Det betydeligste af Ewalds komiske Arbeider, „Harlequin Patriot,“ var ligeledes i visse Maader et Leilighedsstykke; thi det satiriserede over den patriotiske Skrivesyge, som Tryllefriheden i den struenseiske Periode havde foranlediget. Men om end derfor adskillige Illusjoner ere os mindre forstaelige, og omendskjondt den ved usuldendte Sætninger og afbrudte Repliker altfor sanderhakkede Dialog er trættende og paa sine Steder uklär, saa er denne Co-modie alligevel ved sin Correcthed i Anlæget og Charakterfilsdringen et stort Bevis paa Digterens grundige Kunst, og mange ligesaa komiske som fine Træk, ligesaa piquante som naturlige Situationer kunne aldrig mangle poetisk Virkning paa en damnet og opmærksom Læser eller Tilskuer.*)

Meget i Ewalds Poesie var imidlertid for usædvanligt, for

*) Baade Ewalds her omtalte og de fleste af hans øvrige Arbeider optoges i hans „samtlige Skrifter“ (4 D. 1780—91).

lidet overeensstemmende med Nationens almindelige Landsretning og for lidet lempet efter Mængdens Fatteevne, til at han, som i sin Tid Holberg, kunde blive en Yndlingsdigter for Alle. Hverken den smelstende eller den begejstrede Tone, som gif igjen nem de fleste af hans Digte, fandt tilstrækkelig Gjenklang hos Læsere, der bare vante til større Fevnhed og satte Priis paa poetiske Indtryk, som harmonerede bedre med en rolig, af ingen stærke Sjælsbevægelser forstyrret, Stemning. For at følge den friere Tankeflugt og forståae det billedrige Sprogs dristige Bendinger behøvedes der desuden en mere øvet Phantasie og mere Willighed til at fordybe sig i poetiske Forestillinger, end man funde forudsette hos et ret talrigt Publicum. Det var derfor intet Under, at Ewald vel fandt varme Beundrere og adskillige Efterlignere, men dog for de Fleste vedblev at have noget Fremmedt, som de ikke kunde tilsigne sig. Mange gode Hoveder, der hadede al Sentimentalitet og Pathos, undlode heller ikke at gjøre den overspændte Følsomhed, den declamatoriske Svulst og den mystiske Dunkelhed, som de søgte og stundom fandt i hans Værker, til Gjenstand for Spot og Satire. Denne Opposition havde især sit Sæde i det saakaldte „norske Selskab“, en litterair Klub, der var stiftet 1772 og for det meste bestod af Normænd. Det talte ikke saa begavede og fundslabsrige Medlemmer, sjældt sagtens adskillige bare bedre Selskabsbrodre, end Smagsdommere eller Poeter, og det var umegtelig de aandrigeste, som angave Tonen i dets Forsamlinger og oplivede den ved vittig Spøg, pudseerlige Indfald, improviserede Epigrammer og muntre Viser. Hvad Godt der var sagt og skrevet og funget i det norske Selskab, gif snart fra Mund til Mund, morede Publicum og virkede, naar det rammede denne eller hin osætiske Frembringelse eller osætiske Retning, ofte som en fyndig Kritik. Iovrigt erkendte Selskabet det ingenlunde for hele sin litteraire Opgave at forlyste sig selv og Andre med poetiske Bagateller eller at rette

paa Smagen ved at spotte over Alt, hvad der syntes at støde an mod sund Sands eller i det Mindste gav Lejlighed til Parodie og Fordreielse. Det ældre Selskab til de sjonne Videnskabers Fremme tilfredsstillede ikke Medlemmerne af dette yngre, som derfor agtede at udgive „poetiske Samlinger“ af et bedre Valg. Virkelig indeholdt de tre udkomne Hefter (1775—93) adskillige omhyggeligt udarbeidede alvorlige Digte, der besad al den Sundhed i Følelser, Rigtighed i Tanker og Forstaaelighed i Udtryk, som deres Forfattere krævede hos Andre; men disse Præstationer var dog faa i Forhold til de Forventninger, man funde gjøre sig om et Samsund, for hvis Egne saa mange af Tidens navnkundigste Digtere var interesserede.

Den genialeste af dem alle var Johan Herman Wessel, der i en anden poetisk Retning, end Ewald, vandt en maaskee ligesaa fortjent Berømmelse og derhos et langt større Publicum. Det er sandt, at han næsten skylder sin Uddelighed til et eneste Arbeide; men dette er ogsaa saa fuldkommen og tillige saa originalt, at det viser en komisk Digter af ganske overordentlige Evner. Wessel var en norsk Præsteson, f. d. 6 October 1742. Efter at være blevet Student, tilbragte han sine øvige År i Kjøbenhavn, hvor han maatte leve af Undervisning, især i de levende Sprog, indtil han omfider blev Oversætter ved den Kongelige Skueplads, dog ikke med saa gode Indtægter, at det kunde støffe ham og hans Familie et sorgfrit Udkomme. Svækket af Mismod, Sygdom og Drifsfeldighed døde han den 29 Decbr. 1785, til Sorg ikke blot for dem, som i personlig Omgang havde følt sig tiltrukne af hans stille og fordringsløse Væsen, godmodige Lune og naive Rigtighed, men for Alle, som i hans første Frembringelse havde beundret et hørtalent, der tildeels gif til Grunde af Mangel paa tilbørlig Opmuntring og Pleie. Hün første Frembringelse, „Kærlighed uden Stromper“ (1772), var en Parodie, fremkaldt af Tidens slette Smag

baade i Sørgespil og Opera. De franske Tragoedier med deres formelle Stivhed og fordringsfulde Ordbram truede nemlig med at skaffe sig Indgang i den danske Litteratur: de blevne opførte paa Hoftheatret i Originalsproget, Oversættelser af dem blevne beslommede og udgivne af Selskabet for de skjonne Bidenslaber, og Joh. Nord. Brun havde kort tilforn begyndt at efterligne dem i originale Arbeider („Zarine“ og „Einer Tambesjelver“), hvilke hos Mange gjorde Lykke ved skjonne Enkelheder og rhetorisk Pragt. Ogsaa italienske heroiske Syngespil, der ikke bare mindre stive og forstuedede, begunstigedes af Modesmagten, opførtes i København af dertil engagerede italienske Sangere og Sangerinder, og foranledigede slette danske Efterligninger, f. Gr. af N. K. Bredal.*). Det var derfor i rette Tid, at Wessel gjorde begge disse udartede Digtformers Mangel paa Natur og Sandhed isinefaldende ved sin treffende Parodie. Det franske Sørgespils tre reglementerede Enheder, dets gengse Mechanisme i Valget af Hovedpersoner og Bipersoner (e Fortrolige), dets pompose Versification, sententiose Diction og antithetiske Raisonnements i Skildringerne af Heltenes Sjælekampe, alt dette, som hos de franske Digttere, og endnu meer hos deres Efterabere, tidt dækkede Handlingens og Charakterernes Tomhed, Lidenstavernes Urimejighed og Folesternes Mathed, er med den største Samvittighedsfuldhed overført i „Kjærighed uden Stromper“, hvor det afgiver en glimrende Indklaedning til de lidet poetiske Situationer og tjener de ikke synderlig højhjertede Personer til et pralende theatralsk Paahæng. Paa en piquant Maade stikker dog deres gemene Natur bestandigt frem og bryder undertiden ud med

overraskende Effect gjennem alle de høitråvende Fløsler og prestitiose Sententser, hvorfaf Dialogen svulmer. Og er nu i denne Contrasten mellem Formens Majestæt og det lave Indhold mestrigt vedligeholdt, høist latterlig og fortrinligt stikket til at vise den gamle franske Tragoediemance i et Carricaturebillede, saa ere Sangene ikke mindre morsomme og passende Sidestykker til de dengang yndede Syngespils Arier, hvilke, i Stedet for at indeholde lyriske Udttryk af Folelser og Lidenstaber, gjerne bestode i en med prosaisk Tydelighed gjennemført Lignelse eller Reflexion. „Kjærighed uden Stromper“ kunde da ikke Andet end gjøre den største Opsigt hos alle Kjendere. Men dette overgivne Stykke havde desuden det Fortrin for de fleste andre Parodier, at dets Interesse ikke engang var afhængig af Kundskab til de parodierede Værker: selv de, der ikke forstode dets Hentydninger, maatte dog mere sig over den komiske Sammensmelting af det Høje og Platte. Wessel blev saaledes med Friie hele det lattermilde Publicums Yndling, og valte en behagelig Forventning om flere lignende Meesterstykker. Grundene til at denne Forventning ikke gik i Opfyldelse, ere ovenfor antydede, og det var i nogle Åar meest ved epigrammatiske Ubetydeligheder og lette Nimerier, for en stor Deel Frugter af det norske Selskabs lystige Sammenkomster, at han vedblev at gjelde for et vittigt Hoved og en morsom Poet. Hans Comoedie „Lykken bedre end Forstanden“ vandt ikke stort Bifald, og to alvorlige Digte, „Noisomhed“ og „Sovnen,“ vare vel baade correcte og smukke, men hevede sig dog ei meget over de bedre samtidige Læredigte. I Året 1783 udgav han endelig, meer af Træng end af Lyst, et Ugeblad: *votre Serviteur*, som indeholdt versificerede komiske Fortellinger. Omendkjendt de i det Hele ikke kunde maale sig med et enkelt tidligere Arbeide af dette Slags, „Gaffelen,“ men ofte bare altfor vidt udspundne ved trættende Digressioner og Hverdagssvittheder, bare adskillige af dem dog rige paa Lune. I al Fald er

*) Han var 1771—78 Theaterdirecteur. Foruden originale og oversatte Syngestykker, udgav han ogsaa en smaglos Oversættelse af Ovids Forvandlinger. Det var et af hans Producter, som blev Larsag til den ved Ewalds „brutale Klappere“ forevigede Theaterfriid.

det, foruden en og anden *Vise* eller munter *Bagatæl*, især dem, der i Forbindelse med „Kjærlighed uden Stromper“ endnu gjøre *Wessel* til een af vore mest læste og yndede Originalforfattere.*)

Af de Digttere, som omtrent samtidigen med *Ewald* eller *Wessel* skæffede sig et Navn i Litteraturen, have vi allerede omtalt *Joh. Nord. Brun*, og ville blot tilføje, at den Berømmede, han vandt som Lyriker, synes bedre fortjent, end den, der en Tidlang skænkedes hans dramatiske Arbeider, i hvilke Kritiken med Nette kunde dadle et mangelfuldt Anlæg, urettig Charakteertegning og uhistorisk Fremstilling af Tiderne. Adskillige af hans Smaadigte indeholde derimod livlige og sanddruе Naturstildringer, aande varm Følelse eller naturlig Munterhed, og anbefale sig i det Hele ved deres lette og simple Tone.

Ligesom iovrigt de Franske Tragoedie fandt en Efterligner i *Brun*, saaledes blev ogsaa deres saakaldte høiere Comoedie efterlignet paa Dansk af Charlotte Dorothea Biehls (f. 1731 d. 1788). Udfaldet var omtrent det samme: Jomfru Biehls Comoedier rostes i Begyndelsen af Mange, der overhovedet syntes vel om ethvert Forsøg paa at lempa vor Poesie efter den franske Smag; men deres Regelretted og temmelig rigtige Charakteertegning var ikke i Stand til at bøde paa Skildringernes Trivialitet, Dialogens Matthed og Mangel af Lune. Heller ikke i sine øvrige Arbeider — Syngestykker, moraliske Fortællinger, Herolder, Læredigte o. s. v. — lagde hun noget ualmindeligt Talent for Dagen, og hun er nuomstunder mest berkjendt af sin i de komiske Partier meget heldige Oversættelse af *Don Quijote*.

Enkelte dramatiske Arbeider af andre med *Ewald* eller *Wessel* samtidige Forfattere, f. Ex. af den yndede *Visedigter* *Johan v. Wibe* (f. 1748 d. 1782 som Kammersecretair),

*) *Wessels samtlige Skrifter* udkom første Gang 1787 (i 2 D.).

ere, skjønt de kunde have deres gode Sider, for ubetydelige til her at omtales; et Par af Generalfiskal *Wive* (f. 1728 d. 1790)*) mindede vel om de holbergske, men bare i enhver Hensigende meget langt fra at kunne rivalisere med dem. Forfolge vi derimod med det Samme vor dramatiske Poesies Historie til Narhundredets Slutning, mede vi adskillige temmelig frugtbare og ille uheldige Lysspildigttere. Blandt Todes (f. 14) hidhørende Arbeider er „Ssofficererne“ det bekjendteste; *Enevold de Fassens* (f. 1755 i Norge, d. 1808 som Justitiarius i Overhofretten i Christiania)**) Lysspil og Syngespil, f. Ex. „Dragedukken,“ udørke sig ved Munterhed og en let Dialog; af Nahbeks (f. 15) Stykker ansees „Sommeren eller det Kjøbenhavnske Landlevnet“ for det fortrinligste baade med Hensyn til Charakteertegning, Diction og local Sandhed. Ogsaa af *Pram* (f. 15) opførte man nogle ret interessante Skuespil; desuden udgav han et Par versificerede Dramer i en høiere Stil og tragisk Tone: „Damon og Pythias“ og „Frode og Fingal.“ *Oluf Chr. Olufsen* (f. 1764, d. 1827 som Professor i Statsøkonomien) Comoedie „Gulddaaen“ var saa rig paa komiske Situationer og ægte nationale Scener, at den med god Grund vandt og vedligeholdt et ualmindeligt Bisald. Ingen leverede dog flere baade Syngestykker og Comoedier, end P. A. Heiberg (f. 13), hvis Wittighed og skarpe Blik for allehaande Heil og Daarhæder syntes at gjøre ham fortrinlig skiklet til Lysspildigter. Hans Stykker savne vel de holbergskes jevne og naive Lune, men ere fulde af treffende Charakteertræk, morsomme Scener og gode Indfald; de fleste robe ogsaa i Planen en forsædlig og æstetisk dannet Forfatter.***) Ved en ganske anden Art af dramatiske Compositioner berigede endelig *Thomas*

*) *Wive's Skuespil*, udg. af Holm 1832.

**) *Fassens Skrifter*, udg. af Platou. Christiania 1821. (2 D.)

***) *Heibergs samlede Skuespil* udgivne af Rahbæk 1806—19 (4 D.).
Udføgt over den danske Litteratur.

Thaarup, om hvem Mere nedenfor, vor fljonne Litteratur, nemlig ved idylliske Syngespil, hvis fødrelandske Tone og yndige Simpleshed henrev Alle, og hvis kunstløse Arier og Romanzer for en Deel endnu ere almindelig kjendte og yndede („Høstgildet“ og „Peters Bryllup“). — Hvad Tragoedien angaaer, da forsøgte langt færre Forfattere sig i den, end i Lytspillet og Syngespillet. Fra Ewalds Dage var den næsten igjen forsvunden af vor Litteratur, indtil Ole Johan Samsoe (f. 1759 d. 1796) oplivede Interessen for den ved sin „Dyweke“ (1796), hvis xorende Indhold og følsomme Tone valte almindelig Sym-pathie, og hvori Sproget selv behagede ved sin Munding og slebne Skønhed. Kort efter overraskede ogsaa Levin Chr. Sande^{*)} alle Venner af den danske Digtekunst ved sit Sørgespil „Niels Ebbesen“, hvis nationale Interesse sagtens vidrog betydeligt til at høve den poetiske, men som tillige havde langt mere Liv og Kraft, end denne Forfatters øvrige dramatiske Producter.

Fra disse forelsobige Motitser om en Digtart, der kan have saa meget mere Ret til at betragtes først, som den tildeles virker ved andre Midler end Poesiens, og paa et andet Publisum end det læsende, vende vi atter tilbage til efter Tidsfolgen at opregne de mærkligste Digttere i Narhundredets tre sidste Decennier. Om dem, der allerede lejlighedsvis ere berørte, ville vi naturligvis blot tilfoje, hvad der enten om dem selv eller om deres Arbeider kan være at supplere.

Læredigter, hvori allerede Tullin havde glimret, begunstiges endnu i Periodens Begyndelse af Tidsalderens Smag, og selv endnu mindre bekjendte Forfattere viste sig i denne Digtart fra en ikke usfordeelagtig Side, sjældent de heldent undgik en alt-for kjendelig Stræben efter logisk Disposition og udtemmende Fuldstændighed, og endnu sjeldnere matte Partier, prosaiske Ben-

^{*)} f. 1756 i Zeehoe. Kom 1784 til København, blev 1800 professor i Pædagogisk ved Universitetet. D. 1819.

dinger og platte Udtryk. Selskabet for de fljonne Videnskaber satte ikke mindre Priis paa Læredigtet, end det norske Selskab gjorde; og foranlediget af dets Opgaver leverede ikke blot den norske Preest Hans Bull (f. 1739 d. 1783) et Par heldige Arbejder i Faget, men fremtraadte Abrahamson (f. 1751) første Gang som Digter, idet han rivaliserede med hin i Behandlingen af det Emne, hvor rosværdig en ægte Landsfader er for en Grobør. Han blev ellers frugtbarest som Lyriker, hørte efter sine æsthetiske Principer til den ewaldske Skole, og var een af de første, der efter dennes Exempel benyttede den nordiske Mythologie i sine Poesier.

I et andet Digtslags, som grænder nær til det didaktiske og ligeledes nuomstunder kun lidet dyrkes, indlagde Peter Magnus Trojel (f. 1743 d. 1793) sig Fortjenester ved sine „Prøver af danske Satirer i poetiske Breve“ (1773). Udrustet med gode juridiske Kundskaber og med Færdighed i endel nyere Sprog, kunde han dog ikke opnaae en til hans Duelighed svarende offentlig Ansættelse, men tilbragte sin Ungdom som Huuslærer i flere adelige og borgelige Familier, var derpaa en Tidlang Studiteur ved et af Regimenterne, og henlevede sine sidste Åar paa Landet. Det er rimeligt, at hans ufrivillige Liv som Hovmester ikke blot havde givet ham god Lejlighed til at iagttagte mange af de Feil og Laster, som han revsede, men ogsaa havde bidraget til den Bitterhed, hvormed han stundom gjorde det. Hans Satirer ere nemlig skrevne i en streng og alvorlig Tone, deres Vittighed er ikke af den spøgende, men af den bivende Art, og det er især en mandig Foragt for det Slette, som tiltaler Læserne i mange fyndige Skildringer af hans Samtids Daarligheder. Af hans øvrige Arbeider ere et Par vittige Smaastykker f. Ex. „Ode til Dumhed“ og Driftkevisen „Jeg er en Mand, der har saa vidt omvandret.“ Alle bekjendte; andre ere i det Mindste egnede til at bestyrke Agtelsen for deres For-
8*

fatters retsfindige og patriotiske Tænksmaade. — En Broder til ham, Peder Kofod Trojel, Dr. Jur. og Byfoged i Faaborg, viste ogsaa i et Par af sine Digte (f. Ex. „Ode til min Skredder“) et opvakt Hoved og poetiske Anlæg.

Kort efter Trojel begyndte Edvard Storm sin Skribentbane med et komisk Hæltedigt „Bræger“ (1774), som vel i det Hele var altfor umodent og med Hensyn til Versificationen aldeles forkasteligt, men dog indeholdt et og andet hældigt Træk, der gav Haab om noget Bedre. At dette ikke var ugrundet, viste han, sjældt i en anden Mæning, i sine „originale Fabler og Fortællinger“ (1782) og „samlede Digte“ (1785). Storm var født i Norge 1749, levede, efter at være blevet Student, ved det Meiste i København af at give Timeundertæsning, blev omsider Inspecteur ved Efterslægt-Selskabets Meatskole, og var i sit sidste Åar Medlem af den kongelige Theaterdirection. Han døde 1794. Under legemlig Svagelighed og trange Kaar, som han var med en sjælden Resignation, var han ikke blot stiftig i sine Kaldsforretninger, men udalte i de nysnævnte poetiske Arbeider en edel og forstandig Tænksmaade, en reen og varm Følelse, usminket Guds frygt og alvorlig Iver for at beskytte Fædrelandsfærlighed, Dyd og gode Sæder. Hans Fabler ere især behagelige ved et let og simpelt Foredrag, oplivet af jevn Munterhed; hans Læredigte („Indfødsretten“, „Ewald eller den gode Digter“, og „Skriftefrihed“) ere forfattede i en mandig og værdig Tone; hans aandelige Sange røre ved deres Inderslighed, og et Par af hans historiske Viser, f. Ex. den om Zinckar, ere i deres Art classiske.

Vi have i det Foregaaende sagt, at Lærediget en Didslang begunstigedes af den almindelige Smag; med endnu større Iver dyrkedes dog snart den beskrivende Poesie, i hvilken blandt Andre Brodrene Frimann udmerkede sig ved adskillige hældige Frembringelser. Nuvarende Conferentsraad Peder Harboe Fri-

mann (f. 1752 i Norge) lagde sig ved Universitetet ikke efter nogen Facultetsvidenskab, men blev tidlig ansat under et kongeligt Collegium, var siden Legationssecretair i Stockholm og Petersborg, og tjente derpaa i en lang Tælle af År i det udenlandiske Departement. Hans Digterarbeider tilhøre alle hans Ungdom. Allerede 1775 leverede han til det norske Selskabs Samlinger flere Bidrag, som tiltalte ved en om, men edel Tone, og som dengang neppe havde deres Lige i Correcthed og Elegants, f. Ex. Romanzen om Axel Tordsen og Skjøn Balborg; og i hans to beskrivende Digte, „St. Synneves Kloster“ og „Hornelen,“ hvilke omrent paa samme Tid fremkaldes af Selskabet for de sjønne Videnskaber, fremstilles ikke blot nogle interessante Naturscener for Phantasien ved velvalgte Træk, men opslives Skildringerne ved det lyriske Foredrags Varme, og forsljønnes ved Sprogets ualmindelige Neenhed og Politur. Dette er, efter Wimnets Medsor, især i det sidste Digt, som maler en vild Klippeegns Rædsler, sørdeles kraftigt og fuldstonende. Claus Frimann (f. 1746, d. 1829 som Præst i Norge) blev vel endel frugtbare, men savnede sin Broders levende Phantasi og rene Smag. Hans Beskrivelse af Hornelen vandt de sjønne Videnskabers Selskabs Priis fremfor dennes, men er, med alle sine gode Egenskaber, mere prosaisk haade i Anlæg og Udførelse. Senere gjorde han Egnen om Frederiksborg til Gjenstand for et lignende Arbeide. Desuden har han udgivet flere Samlinger af Digte,* blandt hvilke de bedste mest anbefale sig ved Hjertelighed og Simpleshed.

af Periodens mange beskrivende Digte fandt dog neppe noget en større Paaskjønnelse, end Prams „Emilias Kilde“ (1782), som ogsaa umegtelig er et af hans smagfuldeste Arbeider. Hvad vi iøvrigt om hans mange poetiske Frembringelser

* Saasom: „Poetiske Arbeider“ 1788, „Almuens Sanger“ (1790) o. s.

have at legge til det, der ovenfor (S. 93 og 113) er sagt om ham selv og hans Skribentvirksomhed, er Følgende. Medens han som Lyriker ikke hævede sig stort over Mængden, gjorde han desto mere Opsigt som Epiker ved sin „Stærkodder“ (1785), et eventyrligt, halv alvorligt og halv spøgende Epos i femten Sange. Det var naturligt, at dette Værk, som det første i sit Slags i vor Litteratur, slaffede sin Forfatter rigelig Berømmelse; heller ikke bør man oversee, at mange Troek ere findrigt opfundne, mange Skildringer saare malende, mange Tanker snukt udtrykte, at endelig Sprogets Rigdomme ere benyttede med ualmindelig Færdighed, og Begivenhederne ordnede paa en ret underholdende Maade. Men i sin Heelhed er Digtet mindre tilfredsstillende, deels fordi det savner en med Sikkerhed gjennemført Grundtone, og de moderne Synsmaader, som gjøre sig gjeldende baade i Behandlingen overhovedet og i endel indførrede Reflexioner, ligesom forsættig forstyrre Læserens poetiske Tro paa Tildragelserne, deels fordi det paa mange Steder lidet af en trættende Bidtloftighed, deels fordi dets Versemaal ikke blot i sig selv er upassende og i Længden altfor eensformigt, men ved Mangel af tilbørlig Kunst er blevet langt mere haardt og knudret, end det var nødvendigt. Saa vidt om „Stærkodder.“ Et andet Digtslags af episk Natur var han nok saa heldig; vi sigte til hans Smaafortællinger, som Ingen kan frakjende Lethed og Lune.

Om Nahbek have vi allerede i den foregaaende Paragraph handlet saa udførligt, at vi her blot behøve at minde om ham for at vække Tanken om en behagelig Novellist, indsigtsfuld Dramatiker, følelsesfuld Elegik og vittig Wisedigter.

Ogsaa Todes (S. 14) Fortjenester af den danske Poezie varre fleersidige, og hans uudtommelige Lune udgjød sig med samme Lethed i Vers, som i Prosa. Han er ovenfor nævnet blandt Comedieskriverne; men nok saa megen Yndest vandt han

ved sine versificerede Fabler og Fortællinger, ved mange muntre Selskabssange, humoristiske Smaadigte (f. Gr. „Oldtid og Nutid“) o. s. v.^{*)} Endelig oversatte han ikke blot endel morsomme engelske Monataner, men leverede ligeledes selv et Arbeide af samme Slags: „Kjærligheds Nyte,“ som ikke var mindre originalt, end underholdende.

Heller ikke Thomas Christopher Bruun (f. 1750 d. 1834 som Prof. i det engelske Sprog ved Universitetet) manglede Wittighed eller en helden Gave til at skrive flydende Vers, men misbrugte altfor ofte sit Talent til at give usædelige Materier en forførerisk Indlæsning, og forspilde derved som Skribent alle Netsindiges Agtelse. Vi vende os derfor saa meget hellere fra ham til en af hans Jernaldrende, hvis Arbeider have ligesaa stor moralisk Reenhed, som æstetisk Skønhed, nemlig

Thomas Thaarup. Han var født 1749, var en Tidlang Lærer ved Søcadetakademiet, 1794—1800 Theaterdirektør, levede siden af sin Pension og som Landmand paa en Gaard ved Hirsholm. D. 1821. En hjertelig, men mandig Følelse, en reen Smag, et correct og ædelt Sprog vare den Thaarupske Poesies væsentlige Fortrin, hvilke, uagtet en vis Monotonie, gave adskillige af hans Cantater, Hymner og Sange et klassisk Præg, og i andre af hans Digte i det Mindste for en Deel erstattede Savnet af en rigere og mere levende Phantasie. I en Nækle af klar udtalte Ingen ved festlige Lejligheder religiose eller patriotiske Følelser med større Kraft, Verdighed og Anstand; og med hvilket Held han ogsaa paa Skuepladsen i sine nationale Syngespil benyttede og virkede paa den almindelige Stemning, er ovenfor berort.

Vi komme til en hidtil uomtalt Forfatter, om hvem det er

^{*)} Todes „samlerte danske Skrifter,“ 1793—1805 (8 D.)

billigt at give en omstændeligere Beretning, nemlig Jens Baggesen; thi baade var hans Personlighed højest interessant, hans poetiske Evner overordentlige, hans mangfoldige Werker tildeles clasiflæ, men altid tiltrækende, og hans Indsydelse i Litteraturen saare betydelig, fort sagt: han beundredes i Slutningen af forrige Aarhundrede som den største, og vil altid beundres som en af de mest begavede, originafeste og nationaleste Digttere, Danmark har frembragt. At vi iovrigt om ham, ligesom om Nahbel og Andre, af hvis Virksomhed vi ønske at give et nogenledes fuldstændigt Overblit, fortætte Fortællingen langt ud over Periodens Slutning, trænger neppe til Undskyldning. Baggesen er født i Korsør d. 15 Febr. 1764. Hans uformuende Foreldre havde ikke Maad til at bestemme ham for Studeringer, hvorför hans første Undervisning var farvelig og ikke svarede til hans Læselyst. I sit tolvte Åar blev han Skriverdreng hos Amtsforvalteren; men da han var blevet bekjendt for sin smukke Haandskrift, erholdt han efter nogen Tid Adgang til et privat Institut imod selv at give sine Meddisciple Undervisning i Kalligraphie. Omførder kom han i sit fjerntende Åar i Slagelse latinske Skole, hvor han nød Gode af Stipendier og adskillige Borgeres Veldaedighed, men udmaerkede sig just ikke saa meget ved en exemplarisk Opførel, som ved ypperligt Nemme og hurtig Fremgang. Efter at være blevet Student, tildrog han sig snart Opmaerkomhed ved adskillige Poesier, der robede en fortrinslig Evne til at behandle Sproget. Hans 1785 udgivne „komiske Fortællinger“ blevet et talrigt Publicums Yndlingslæsning; men paa samme Tid skrev han ogsaa lyriske Digte i en elegist Tone, og viste overhovedet tidligt, at hans Sind var aabent for de forskelligste Indtryk og højest ulige Stemninger, og at hans Phantasie bevægede sig med samme Lethed i modsatte Netninger, idet dog en klar Forstand og naturlig Tact for det Passelige holdt enhver Tanke, Følelse og Lidenslab indenfor Skønhedens

Grensler, og først lod den fremtræde, naar den var bearbeidet til poetisk Fremstilling og harmonisk udtrykt i et poleret Sprog og vellydende Vers. Den Lykke, Baggesens tidligste Arbeider gjorde, staffede ham Adgang til Hovedstadsens mest dannede Kredse, hvilket ikke blot bidrog til end mere at forfine hans Smag, men ogsaa blev gavnligt for hans ydre Kaar. Da en Opera af ham, „Holger Danske“ som opførtes 1789, ikke havde behaget,*¹) og han af Utilfredshed over dette sit første litteraire Uheld, men tillige i Haab om at styrke sit irritable Nervesystem og sin svage Hælbrede, ønskede at foretage en Udenlandsreise, erholdt han den dertil fornødne Understøttelse af en af sine fornemme Belyndere, Hertugen af Augustenborg. Han reiste gjennem Tyskland, Schweitz, hvor han giftede sig, og Frankrig, nød disse Landes Naturføjneder, tilegnede sig deres Sprog og indgik lærerige Forbindelser med mange udmaerkede Maend. Sin Reise, paa hvilken han iovrigt ogsaa optraadte første Gang som tydelig Diger, beskrev han siden for en Deel i „Labyrinthen“ (1792—93), og det med saa meget Liv, Land og Wittighed og i en Prosa, der med saa stor Smidighed og Ynde fruede sig efter Forfatterens Lune, at han hos Alle valte Begjærlighed efter Fortællelsen. Ogsaa i sin Oversættelse af Holbergs „Niels Klim“ lagde han som Prosaist sin Sprogkunst for Dagen, medens han i sine „Ungdomsarbeider“ (1791 2 D.) paa en glimrende Maade viste, hvor meget en rhythmisck afrundet Periodebygning bidrager til Fuldkommenheden af det poetiske Indtryk, overhovedet en harmonisk Sprogform til at forcede Spøg og Wittighed saavel som Alvor og venmodig Længsel. Alle disse Arbeider pristes almindelig og gjorde deres Forfatter til Nationens Yndling. Men hans svagelige Kones Hjemvee og hans egen Nejselfyst lod ham ingen No i Fædrelandet: han erholdt 1793 offentlig Understøt-

*¹) Den foranledigede bl. a. P. A. Heibergs Parodie: „Holger Tybste.“

telse til en ny Udenlandsreise, paa hvilken han bl. A., henreven af den i Tyskland herskende Tone, beskjæftigede sig meget med den kantiske Philosophie, dog uden at det fik nogen kjendelig Indflydelse paa Charakteren af hans Skrifter. Efter sin Hjemkomst 1796 blev han beskicket til Viceprovst paa Negentzen, men tiltraadte allerede næste Åar en tredie Reise, paa hvilken han mistede sin Kone i Kiel. I Paris giftede han sig imidlertid igjen og kom 1798 tilbage til København, hvor han var blevet udnevnt til Theaterdirecteur. Han leverede en Opera „Erik Giegod,” skrev som sædvanligt endel stjonne lyriske Digte, og begyndte en Udgave af sine samtlige Værker. Men ogsaa denne Gang blev hans Ophold i Fædrelandet kort: i Året 1800 drog han efter til Paris, hvor han var bosat indtil 1811, og hvorfra han kun to Gange gjorde Besøg i København, første Gang 1802 for at entlediges fra sine Embeder med Bibeholdelse af sin Gage, og anden Gang 1806. Under dette Besøg lod han, efter en Tidlang at have været frugtbarest som tydsk Digter, adskillige danske Værker trykke, hvilke dog tildeels blot vare nye eller forsgede Udgaver. Hans Samling af „skemt somme Mimbreve,” som ogsaa for det Meste vare skrevne i en ældre Periode, var imidlertid en sand Berigelse for Litteraturen. I dette Genre var Baggesen i højeste Grad original, og viste sin eiendommelige Natur fra den elskværdigste Side, kunde med beundringsværdig Frihed soeve mellem Alvor og Spøg og tids med uforlignelig Unstand flagre fra milde Følesers sjønneste Udtryk til en næsten drillende Overgivenhed, forstod med den Mesteren egne Sikkerhed, sjældt ofte gjennem besynderlige Tanzelabyrinther og overraskende Sammenstillinger, at lede Læseren til det ønskede Maal, viste endelig et heldent Herredomme over Sproget i alle dets Egenheder, idet han under Skin af den største Evangloshed sammenlyngede sine Vers i de naturligste og passeligste Rhythmer. Kort sagt, det er især i sine Mimbreve,

at han lagde den fine Ironie, letbevægelige Følesse, livlige Phantasie, spillende Wittighed og uovergaaelige Sprogtact for Dagen, hvorved han slaffede sig Navn af Gratiernes Digter. Et andet halv didaktisk, halv satirisk Digt: „Gjengangeren og han selv, eller Baggesen over Baggesen,” hvor interessant det i flere Maader var, valte dog Manges Harme ved dets uventede Angreb paa Meninger og Personer, som Forfatteren syntes lidet besviet til at angribe. Her fremtraadte han nemlig pludselig som den, der var blevet sig en høiere Streben bevidst, end han hidtil havde udtalt i sine Arbeider, erkjendte med Selvfornegelse det Forsøngelige i Mængdens Bifald og Talentets mere overfladiske Frembringelser, og gik uden Skaansel los paa adskillige ansete Skribenter, hvis Virksomhed han fra sit valgte Standspunct maatte ringeagte. Alt dette harmonerede kun lidet med den Maade, hvorpaa man havde været vant til at tenke sig Baggesen; den Begeistring for Poesiens Alvor og Dylde, han var til Skue, forekom Mange som blot Accommodation efter de æstetiske Synsmaader, der, udgaaede fra Tyskland, i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede ogsaa havde begyndt at gjøre sig gjeldende i Danmark; endelig var i det Mindste den yngre Sloegt, i Beundring af Ohlenschleger, hvis Fortjenester den bedre kjendte og paafkjømmede, utilbuelig til at ansee Baggesen for den, der kunde reformere den danske Poesie. At dette imidlertid heller ikke var hans Alvor, eller, rettere sagt, at hans ustädige Sand blot pieblikkelig havde følt sig greben af de Ideer, han saa energist uttalte i Gjengangeren, viste han selv ved strax derpaa at reise tilbage til Paris, hvor han bl. A. i Anledning af Københavns Beleiring skrev danske Sømandssange, der vel vare nye Bidnessbyrd om hans rige Lune og altid rede Wittighed, men ikke bare Spor af nogen forandret æstetisk Netning. A. 1811 blev han udnevnt til Professor i det danske Sprog ved Universitetet i Kiel; men da han hverken fandt Embedet eller Byen efter sin

Smag, forlod han snart sin Post, endskjøndt han først 1814 blev formelig entlediget fra samme, og levede til 1820 i Kjøbenhavn. Han udgav (1814) et Bind „poetiske Epistler,” der var i samme Maneer og nogetnær af samme Baerd, som de ældre Niumbreve, men forfortes — det være nu af Iver for Poesiens og Sprogets Correcthed, eller af Skinsyge over en af Tidsaanden mere begunstiget Digter, eller maafkee snarest af begge Kar-sager tillige — til at øde mange af sine Kræfter paa at skille Øhenschlæger ved Publikums Forkjørighed. I en Nækle af Kritikere og Satirer, i periodiske Blad og særskilt udgivne Smaastrifter, i Vers og i Prosa udhævede han de virkelige eller formentlige Fejl i hans Arbeider, stundom med en saadan Lidenstabelighed og næsten altid med saa stor Egenfådighed, at han derved slaffede sig selv ikke mindre lidenskabelige og eensidige Fjender, hvilke ikke engang vilde erkjende hans ubestrideligste Forhjester og gjengjeldte hans uædle Polemik paa en nok saa uædel og ofteft mindre vittig Maade. Paa samme Tid indlod han sig ogsaa i mange andre litteraire Feider, der forbritte hans Liv uden at være synderlig til Gavn for Litteraturen. Det er imidlertid et stort Beviis paa hans aandelige Dygtighed, at han selv under disse Kjævlerier kunde bevare saa Meget af sit Lune og, medens han syntes at leve i lutter Strid, kunde udføre saa findrige og fra Sproglundstens Side fortrinlige Arbeider, som det hexametriske Epos „Thora fra Havsgaard“ og Gaaden „Det evige Sindbillede,“ og desuden ikke saa lyriske Digte, der til-deels ere de reneste Udtryk af en øm og fin Follesse. I Efter-aaret 1820 forlod han endelig Danmark for sidste Gang, men blev strax efter Ankomsten til sit kjære Paris sat i Gjeldsfængsel for en gammel Fordring. Efter at være udfriet herfra, faldt han om nogen Tid i en farlig Sygdom, mistede kort efter baade sin Kone og en af sine Sønner, og tilbragte overhovedet sine sidste Åar under endeel Sorger og legemlige Lidelser. Da han

havde opgivet Haabet om Hælbredelse, ønskede han at ende Livet i sit Fødeland, men naaede ikke længer end til Hamburg, hvor han døde d. 3 Octbr. 1826. — Baggesens Personlighed er for en meget stor Deel lagt til Skue i hans Skrifter, og det var, efter hans Bekjendteres Bidnesbyrd, de samme Egenskaber, der behage i disse, som ogsaa gjorde hans Omgang i hoi Grad til-trækende, skjøndt de viistnok bare blandede med Træk, der i sig selv og uden Hensyn til deres Sammenhæng med visse poetiske Fortrin, maatte, fra et moralst Synspunct, ansees for mindre priselige. En Indbildningskraft saa uafladelig virksom, saa fyrig og slabende, at den tidt uvilaarligt henreeb ham til at blande Digt med Virkelighed og udpynte sine Grindringer med phantastiske Tillæg, og dog en Forstand saa klar, at den funde sonder-lemme Foreskillinger og Begreber med sjeldnen Virtuositet; en Følelse saa villig til at vækkes, at ingen Stemning savnede Sympathie i hans Sjæl, men hver Gang saa hastigt bortdunstende i det sangviniske Temperament, at den aldrig fuldt rigtig Bugt med hans ironiske Spøgelyst; en aaben Sands for alt det Skjonne, men et ligesaa skært Blik for det Skjønnes Mangler; et stadigt Sværmerie for det Ideelle, men en ligesaa stadig Henrykkelse over Livets Tant og Glimmer; et vemodigt Savn af Barndommen og en blød Lengsel efter dens uskyldige Glæder, men tillige et afgjort Hang til fælleskabelige Modspredelser og overgiven Lystighed; en naturlig Kjærslighed til Fødelandet og dets Sprog, og dog en evig Træng til at slække om i fremmede Lande og producere i deres Tungemaal: alle disse Egenskaber med deres til-syneladende Modsigelser gjorde Baggesen ogsaa i psychologisk Henseende interessant baade som Menneske og som Skribent. Den aldrig lammede Landsbevægelighed, hvormed han i sit urolige Liv verelviis hengav sig til Videnskabernes, Kunstens, Naturens og de menneskelige Forholds forskjelligste Indtryk og Nydelsel, slaf-fede derhos hans Meddelelser et rigt Stof, og Ingen forlod

bedre at klæde sine Fortællinger, Tanker, Fornemmelser, Indbildninger og Indfald i den passeligste og mest indsmigrende Form, eller at paatrykke Modersmalet hele sin Individualitets Præg uden derfor at paafore det nogen Bold. I den sidste Omstændighed ligger maaske det største Beviis paa Baggesens Nationalitet; men at han var en egte national Digter, viser sig ogsaa ved andre Betragtninger over hans Værker: i det Mindste turde den Blanding af Bemodighed og spøgende Lune, som er eiendommelig for mange af dem, harmonere ret vel med den danske Nationalcharakter, og har man end forekastet hans Følelse Mangel af begejstrende Styrke og hans Tænkning Mangel af Dybde, saa har man dog neppe derved forekastet hans Poesie saadanne Mangler, som kunde gjøre ham mindre populair. Vil man udhæve — ikke moralske, men æstetiske — Feil eller Plester i hans Arbeider, maa man snarest holde sig til de svulstige Steder, som skæmme nogle af hans pathetiske Digte, og til den vel store Snalsomhed i enkelte af de komiske. Nogle saa Germanismar og uheldigt dammede Ord stode endelig desto mere, jo renere Sprogformen er i det Hele.*)

Omtrent paa samme Tid, som Baggesen, optraadte iovrigt ogsaa nogle andre Digttere, hvilke Publicum i fuldere eller knapspere Maal sjænkede sin Kunst. Blandt disse varé:

Jonas Rein (f. i Norge 1760, d. 1821 som Sogneprest i Bergen), hvis temmelig talrige lyriske Digte, for det Meste stemte i en elegisk Tone, anbefalede sig ved en correct og edel Form,**) og

Jens Detlitz (f. i Norge 1761, d. 1821 som Præst i Telemarken), hvis jevne Sange ofte vare meget behagelige ved

godhjertet Munterhed eller ved de med kunstlös Frihed udtrykte Følelsers Reenhed og Barme.*)

Christen Lund (f. 1763, d. 1833 som Præst paa Møen) blev mest befjendt ved sit beskrivende Digt „Lunden ved Jægerspriis,” men leverede ogsaa smukke Heroider og lyriske Poesier, hvis blide Tone behagede og hvis omhyggelige Sprogbehandling paaskjønmedes af Kjendere.**)

Blandt de Digttere endelig, som først fremstode i det attende Marhundredes sidste Decennium, vare der to af de mest begavede, hvis poetiske Productivitet ogsaa allerede endte i samme: Samsoe og M. C. Bruun. Det var ikke blot som dramatisk Forfatter at Samsoe glimrede paa sin forte Bane (f. o.); men hans nordiske Fortællinger, der havde Meget tilfældeds med de Subhanske (S. S. 83 Anm. *), overgik dem baade i Stilens Correcthed og Elegants og i Skildringernes Livfuldhed. Hans „efterladte digteriske Skrifter“ (1796. 2 D.) læstes derfor af Alle med Velbehag. Hvad M. C. Bruun angaaer, er han saa tilstrækkeligt omtalt i § 13, at vi blot ville tilføje, at hans „Poetiske Forsøg“ udkom 1797. Af de Øvrige, som vandt et Digtternavn, har nuværende Prof. Frederik Høegh-Guldberg (f. 1771, Søn af Ove Høegh-Guldberg) siden vedligeholdt det ved de talrigste Arbeider; men allerede inden Periodens Slutning leverede han ikke saa Digte af den Art, hvori han især turde have Adkomst til hæderlig Omtale. Disse øldre, deels idylliske, deels elegiske, deels satiriske, Digte bare hjerteligheds og Sandheds Præg, vidnede om varm Interesse for det Nette og Gode, og vare skrevne med priselig Omhu for Sprogets Reenhed og Fynd. Heller ikke vare de Egenheder i Stilen

*) Den fuldstændigste Samling af hans Digte, blandt hvilke der ogsaa vare afstillinge beskrivende, desuden ikke saa Almuesange, som fortjene Opmarksomhed, er udgiven i Christiania 1825 af C. N. Schwach.

**) „Efterladte Digte“ 1836.

* Baggesens danske Værker ere udgivne af hans Sønner og Pastor C. J. Boye, 1827—1832 (12 Dele).

**) En Samling af Reins Digte udkom 1802 (2 D.) en anden 1811.

fremtrædende i dem,^{*)} som i nogle af hans sildigere Arbeider
have mishaget Adskillige.

Da Sproget efterhaanden havde opnaet en ikke ringe Be-
quemhed til poetisk Brug, og da i visse Digtarter ved hyppig
Behandling en passelig Tone var ligesom angiven i Forveien,
var det iovrigt intet Under, at langt Flere kunde heldigt sysle
med Poesien, ja af og til i begejstret Stemming levere enkelte
Digte, der fandt og fortjente ualmindeligt Bisald. Til saadanne
Digteres Classe, der ingenlunde vare blottede for Talent, hørte
Hans Chr. Sneedorff (ældre Broder til Prof. Fr. Sne-
dorff. F. 1759, d. 1824 som Contreadmiral), Lægen Nas-
mus Frankenau (f. 1767 d. 1814),<sup>**) nuværende Prof.
Jens Smidh (f. 1769, Præst paa Falster),^{***)} nuværende
Dr. theol. Friderich Schmidt (f. 1771)† o. fl. Men
at opregne alle dem, der skrewe syngelige Viser eller behagede det
mindre fræsne Publicum i sentimentalale Romanzer, omme Elegier,
letsattelige moraliserende Smaadigte o. s. v., turde her være over-
flodigt. Høvde det alvorlige philosophiske Læredigt og den beskrivende
Poesie været Mode i Periodens Begyndelse, da blevé dens sidste
Åar unegtelig endnu rigere paa lette Selskabssange, følsomme
erotiske eller melancholske Smaaflykker, overhovedet paa saadanne
poetiske Frembringelser, i hvis overveiende Maengde man ikke
uden Foie har troet at see et Tegn paa Nationens ved politisk
Sorglosched, langvarig Fred og stigende Velstand tiltagne Blod-
agtighed. Endelig kan den hele Periode betragtes som Drifkevi-
sernes Guldsalder, hvortil det norske Selskab og de mange Klub-
ber, der oprettedes, bidroge Deres.</sup>

^{*)} „Samlede Digte,” 1803 (2 D.).

^{**) Hans „udvalgte Digte” ere udgivne 1814.}

^{***)} En Samling af hans Poesier udkom 1807.

^{†)} En Samling af hans ældre Digte udkom 1811.

Om den danske Litteratur fra Å. 1800 til Å. 1814.

Fleres Hensyn gjøre, at man passende kan begynde et nyt
Afsnit i den danske Litteraturhistorie med det nittende Aarhund-
rede. Forordningen af 27 Sept. 1799 (f. § 13)^{*)} stram-
mede de populære Forfattere. De blevé varsommere i deres
Utringer om Statens Unliggender og dens Bestyrelse, om Kir-
ken og dens Lærdomme, overhovedet om slige for Almeneheden
magtpaalliggende Gjenstande, hvis Drostelse hidtil havde givet
mange, især periodiske, Skrifter en stor Deel af deres Interesse.
Selv de mere moderate af disse vovede ikke længere, for saa vidt de
vare beregnede paa at fremme en saadan politisk eller religiøs
Oplysning, der skulde lede til de borgerlige og kirkelige Forholds
større Frihed, eller for saa vidt de sightede til at bevirke Refor-
mer ved Paavisning af Mangler og Misbrug, at arbeide der-
paa med den forrige Kraft, tabte dersor efterhaanden i Anseelse
eller ophørte ganske og gjorde Plads for andre, hvis Tendents
harmonerede bedre med Pressens forandrede Forfatning. Var
dette i visse Maader at besslage, maa man dog paa den anden
Side indrømme, at desto farre Talenter og aandelige Evner af-
droges fra grundige videnskabelige Studier eller æsthetiske Be-
skjæftigelser. Desuden stodt netop i Aarhundredets Begyndelse
adskillige Omstændigheder sammen, som en Tidlang gave enkelte
Grene af Litteraturen et friskere Liv. Den om ikke lykkelige,
dog hederlige Kamp, som Danmark i Å. 1801 bestod mod en
overlægen Fjende, valte ikke faa slumrende Kæfster, opflammmede
Alles Kjærlighed til Fædrelandet og drog Manges Blik hen

^{*)} Dennes hemmende Virkning forsøgedes endog ved senere Bestemmel-
ser, f. Ex. ved en Placat af 2 Octbr. 1810, der indførte formelig
Censur for alle politiske Bladte.

Udsigt over den danske Litteratur.

paa dets gamle Ere. Dette bidrog upaaatværlig til at styrke og forøge Interessen for hvad der var Folket egent i dets Sprog, Historie og Poesie, eller for det Nationale i Litteraturen. De patriotiske Folessær, der var satte i Bevægelse, vare derhos af en alvorligere og kraftigere Art, end de, der under den langvarige Fred havde haft Lejlighed til at røre sig. Paa samme Tid havde fremdeles haade Philosophien og Digtekunsten i Sydsland taget en Retning, som var i Stand til at begejstre Mange for de nye Aabenbaringer, der lovedes Erfjendelsen og Phantasien: ogsaa i Danmark vendte endel, især yngre Mænd sig fra den overfladiske Betragtning af Naturen og Menneskelivet, det folde og eensidige Raisonnement over Tingenes Wesen og Sammenhæng, og den vilkaarlige Leg med Folessær, som de syntes at finde i det sidstforløbne Tidspunkt fleste populære, videnfabelige og esthetiske Arbeider, hengave sig til Ahnelse af noget Dybere og fornam Længsel efter en aandfuldere Philosophermaade og en alvorlig Poesie, som ikke blot skulde smykke Livet, men give det et høiere Sving og en ædlere Betydning. Mange, utilfredsstillede af de naturalistiske Værdomme, som en Tid lang havde gjort sig gjeldende, følte endelig Trang til en fastere christelig Tro og til Christendommens Trost. Og disse nye Tendentser greb især de mest Begavede af den yngre Slægt, hvorfor de desto lettere fikke sig Indgang hos de Øvrige. Saa Meget er vist, at tilligemed en mere levende Kærlighed for Fædrelandets og Nordens Fortid ogsaa en alvorligere Anskuelse af Livet og Kunsten snart kom tilsyne i litteraire Frembringelser. Hün Forkærlighed for vores historiske Minder fikke des heller ikke i de trykkende Krigsaar, som begyndte 1807. Skjønt det daglige Livs Trengsler afholdt Mange fra rolig Beskæftigelse med Litteraturen, og skjønt det forstyrrede Pengevæsenet skadede Boghandelen og tids lagde uoverstigelige Hindringer i Veien for Udgivelsen af større Skrifter, sandt dog det oldnordiske Sprog flit-

tige Dyrkere, droges vores Forfædres gamle Sagn og andre Mindestørker med Iver for Lyset, vandt deres Gudelære og Historie altid større Popularitet ved poetiske Skildringer, udkom endelig selv enkelte kostbare Nationalværker ved Hjælp af Regjeringens Liberalitet. Heller ikke slappedes den høiere Stræben, som udmerkede de bedre blandt Digterne, og man funde hverken frakjende de Folessær, der ofte lagdes for Dagen, Begeistringens Styrke, eller Phantasien en usædvanlig Rigdom og Driftighed. I hvor mange andre Henseender derimod Statens og mangfoldige Individens sorgelige Forfæning var ugunstig for Bidenslab, Kunst og Litteratur, behøver neppe at erindres. Med A. 1814 ville vi slutte Perioden. Den Tilstand, som blev en Folge af Kieler-Freden og dens Betingelser og naturligvis ikke savnede Indflydelse paa Nationens Stemming og Tænkemaade; den ved Norges politiske Modstilletlse løsnede aandelige Forbindelse mellem begge Lande; den større Selvstændighed, som det omrent samtidigen (1813) aabnede Universitetet i Christiania^{*)} lovede den norske Bidenskabelighed: alt dette indeholdt Spirer til endel Forandringer i Litteraturens Charakter, hvilke rigtignok tildeels langsomt kom til Syne, men dog berettige os til, naar vi af forskellige Grunde ikke finde det passeligt at fortsætte vor Udsigt til den seneste Tid, helst at afbryde den her.

Ville vi i denne, som i de foregaaende Perioder, berøre de vigtigste videnfabelige Anstalter, der stode i Forbindelse med Litteraturen og bidroge til dens Flor, turde Følgende helst være at ansøre.

Ikke faa af de fortrinligste videnfabelige Skribenter hørte, som altid, til Universitetslærernes Classe; ogsaa foregik der adskillige, om ikke gennemgribende, dog hensigtsmæssige Forandringer i selve Universitetets Indretning, hvorved dets Indfly-

^{*)} Det var fæstet 1811.

delse paa den studerende Ungdom kom til at harmoniere bedre med Tidens Fordringer. Den Reform, der foretages med de lærde Skoler, var imidlertid langt større og et saare hæderligt Vidnesbyrd om Hertugen af Augustenborg, Frederik Christians*) og hans Medhjelperes Indsigt. Sagtens kom dens egentlige Frugter for Videnskaberne og Litteraturen først de følgende Perioder til Gode; i den nærværende fremkaldte den i det Mindste flere brugbare Lærebøger i forskellige Fag.

Hvad de lærde Samfund angaaer, da fortsatte de to i Christian den Sjettes Tid stiftede endnu deres Virksomhed; Selskabet for de skjonne Videnskaber, skjont mindre driftigt, gavnede dog ved at understøtte nogle Oversættelser af latinske og græske Classifikere; det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter vare de talrigste og rige paa Bidrag af de bedste Forfattere; en 1807 nedsat Commission for de nordiske Oldsagers Opbevaring udgav „antiquariske Annaler“; Landhusholdningselskabet tilligemed et Par andre i Krigsaarene oprettede patriotiske Selskaber publicerede Afhandlinger, der vare nyttige for Økonomie, Industrie o. s. v.

Af andre periodiske Skrifter virkede, som forhen berort, selv de Råhbekfse (C. § 15) ikke nær saa meget i dette Aarhundrede, som i det foregaaende. De ophørte 1808, og først 1814 begyndte „Athene,“ som skulde være for sin Tid, hvad engang „Minerva“ havde været: et Samlingssted for de afgørdigste Skribenters almeeninteressante Meddelesser.**) Derimod fulgtignok de fleste Videnskaber efterhaanden sceregne Tidskrifter, hvori deres Dyrkere kunde udtale sig.

*) Bar allerede 1788 blevsen Universitetspatron, og blev 1805 første Medlem af den nyoprettede „Direction for Universitetet og de lærde Skoler.“ D. 1814.

**) Det Ugeblad, som i de fleste Læsecirklér indtog „Tilskuerens“ Plads, var „Københavns Skilderie,“ hvortil Udgiveren S. Soldin selv leverede de fleste Bidrag. De anbefalede sig i det Mindste ved et correct Sprog.

Om Periodens prosaiske Forfattere.

De to afgørdige Theologer, der ere omtalte i § 14, Balle og Baastholm, levede vel endnu i hele Perioden; men den førstes apologetiske Virksomhed i populære Skrifter blev mindre fornoden, da Angrebene paa Religionen efterhaanden ophørte, deels af Hensyn til Lovgivningen, deels paa Grund af den religiøse Tænkemaades virkelige Forandring, og deels fordi de med Nyheden ogsaa havde tabt Meget af deres Interesse. Heller ikke virkede Baastholm længer som theologisk Forfatter, men leverede paa sine gamle Dage en „historisk-philosophisk Undersøgelse om de ældste Folkeslags religiøse og philosophiske Meninger“ (1802), „historiske Efterretninger om Mennesket i dets vilde og raae Tilstand“ (1803—4. 4 D.), samt et Par Bøger, der oplyste den skjorte Philosophie. Af yngre Mand arbeidede derimod den lærde Professor og fra 1808, da Balle resignerede, Bisshop i Sjællands Stift, Friedrich Münter (f. 1761 d. 1830), med megen Æver for forskellige Grene af sin Videnskab, men især for Kirkehistorien. Allerede i forrige Aarhundrede havde han begyndt, og vedblev fremdeles lige til sin Død, at udgive talrige danske, tydse og latinske Skrifter, der viste en sjeldent Belæsthed, utrættelig Samlelyst og stor Sindrighed i videnskabelige Combinationer. Haa danske Videnskabsmænd havde saa udbredte litteraire Forbindelser og et saa velkjendt Navn i Udlændet. Hvad her maa omtales, er især hans velskrevne „danske Reformationshistorie“ (1802. 2 D.). Hans Collega ved Universitetet og senere hans Eftermand paa Bispestolen, Peter Erasmus Müller (f. 1776 d. 1834) arbeidede mest i den systematiske Theologie, som hidtil var sidet eller intet behandlet paa Dansk, og berigede den bl. a. med en „christelig Apologetik eller videnskabelig Udvikling af Grundene for Christendommens

Guddommelighed" (1810). Prof. Jens Møller (f. 1779 d. 1833) begyndte 1811 et Tidskrift, "Theologisk Bibliothek," hvortil han selv leverede endelæseværdige Afhandlinger. I en videre Kreds end disse Skrifter, paaskjønnedes dog Prædikensamlinger eller andre opbyggelige Bøger af H. G. Clausen,* C. Pawels,** M. F. Liebenberg,*** F. C. Gutfelt† og Fl. I Clausens Prædikener var et lærerigt Indhold fremsat i en god Orden og et godt Sprog; Pawelses vare mere declamatoriske; Liebenbergs forekom Nogle at anbefale sig ved større Hjertelighed; Gutfelts Væltalenhed var af det blomstrende Slags, mere overflommende af Følelse og rig paa Billeder, end udmerket ved Materiernes grundige Udførelse. De tre Sidsfincevnte syslede ogsaa med større eller mindre Held med Esthetik og Poesie. Endelig fremtraadte en yngre Prædikant, der virkede saa velgjørende paa et sørdeles talrigt og dannet Publicum, at han snart erkendtes for den, i hvem en christelig Talers bedste Egenskaber paa en harmonist Maade vare forenede: Jacob Peter Mynster.†† En paa philosophisk Grandsening bygget Erklendelse af Christendommens Sandhed laae til Grund for hans opbyggelige Taler og Skrifter, i hvis klare Reflexioner der aabenbaredes sig en rig Tankefyld og dybe Blid i det menneskelige Hjerte. De andegttige Følelers Stykke opvarmede dem; en mild, men mandig Alvor gav dem Værdighed, og Indbildungskraften smykede dem ikke saa meget med enkelte

* f. 1759. Resignerede 1838 som Stiftsprobst i Sjællands Stift.

**) f. 1769. Forslyttedes 1805 fra København til Norge. D. 1822 som Bisshop i Bergen.

***) f. 1767, d. 1828 som kongelig Confessionarius.

† f. 1761, d. 1823 som Probst for Holmens Menighed.

†† f. 1775. blev Praest 1801. Forslyttedes 1811 til København. Var i endel Aar Medlem af Universitetsdirectionen. Blev 1834 Bisshop i Sjælland.

staande Billeder, som den heiligtjennem oplivede dem ved Ævernes friske og bestuelige Fremstilling. Den reneste Smag og sikreste Sprogtact robede sig endelig i Udtrykkenes passelige Balg, og Foredraget, jevnlig svevende mellem Besindighedens og Begeistringens Tone, savnede aldrig en fast og ædel Holdning. At angive, hvad den dybsindige og smagfulde Forfatter i det Hele har præsteret for Theologien og Philosophien, for sand Oplysning og Alandsdannelse, tilkommer os iøvrigt ikke her; thi de fleste baade af hans lærde og af hans populære Skrifter ere først udkomne i en senere Tid. Ogsaa en anden rigtbegavet Skribent, Nicolai Frederik Severin Grundtvig (f. 1783), der endnu virker kraftigt i Litteraturen og er lige mærkværdig som Prædikant, Digter og Historieskriver, fil en stor Indflydelse paa Manges religiose Stemming. I en ung Alder forlæstede han den rationalistiske Synsmaade, han først havde hyllet, og fremtraadte som ivrig Opponent mod Tidens Aand, i hvilken han ligesaa meget savnede Forfædrenes faste Åabenbaringstro, som den Kjærlighed til fædrelandske Minder og den Agtelse for Historien og Erelyagt. for dens Bidnesbyrd, der skulde opvarme Hjerterne og styrke Willen. Vel henhørte funfaa af de Arbeider, han udgav før 1814, udelukkende til den theologiske Litteratur; men den brændende religiose Begeistring, som udtalte sig i flere af dem, savnede ingenlunde sin Virkning, og der vare ikke Faa, som optog hans theologiske Ansuelser og efterhaanden dannede et kirkeligt Partie, der betragtede ham som den bedste Talemand for deres religiose Overbevisning. Vi komme i det følgende tilbage til ham som Historieskriver og Digter, men kunne allerede paa dette Sted bemærke, hvad man i Almindelighed har anset som karakteristisk for hans Arbeider, de prosaiske saavel som de poetiske, nemlig at de især behage ved friske Udgrydelser af en varm og inderlig Følelse og ved kjælle Ytringer af en letbrevægtig og stærk Phantasie, men sjeldnere

indeholde Frugter af en klar, besindig og fordomsfri Tænkning; at de udmerke sig mere ved overraskende Enkeltheder, end ved et sikkert Grundlag og en Fremstilling, der altid er sig selv lig; at de endelig vise et beundringsværdigt Greb paa at afslokke Modersmalet dets eiendommeligste Toner, men tillige en ørst Lyst til at blande det Ændige med det Plumpe, det Høje med det Lave, det Æyndige med det Dagligdags og Udtværende. Li- gesom derfor hans Tilhængere følte sig henrevne af hans rige Troesfylde og hans geniale Værkers Livslighed, Originalitet og ægte danske Sprogcharakter, saaledes meente hans Modstandere sig ikke heldent besøiede til at anke paa Vilkaarlighed i hans Synsmaader, Overdrivelser i hans Skildringer, Genvidighed i hans Maisonnements, til at bebreide hans Foredrag Dunkelhed og Forvirring, og til at erklaere hans Stil for smaglos paa Grund af dens jevnlige Platthed og Widtløftighed. Endelig syntes en vis Haardhed og Bitterhed, der stundom kom tilsyne i hans Polemit mod Samtidige og i hans Domme over Afsøde, at staae i ubehagelig Modsetning til det kjærlige Sind, der var bede sig paa andre Steder i hans Arbeider.

Blandt Tidsrummets philosophiske Forfattere var Niels Treschow ikke blot den frugtbareste, men ogsaa den, der paa Grund af sin Embedsstilling og ved hjælpe af sine Læregaver valte og nærede de Flestes Interesse for Videnskaben. Han var født i Norge 1751, og havde siden 1780 været Mector, først i Helsingør, siden i Christiania. Efter at have gjort sig kendt ved adskillige gode Skrifter,^{*)} bestilledes han 1803 til Professor i Philosophie ved Universitetet i Kjøbenhavn, hvilken Post han 1813 ombyttede med en lignende ved det nysoprettede norske

^{*)} F. Ex. "Forelesninger over den kantiske Philosophie" (1798—99. 2 D.) og "Anthropologie til Brug for de lærde Skoler" 1ste D. (1802).

Universitet, men blev 1815 Statsraad og Chef for det geistlige og litteraire Departement i den norske Regjering. D. 1833. I den Tid, han var Docent i Kjøbenhavn, udgav han: "Philosophiske Forsøg" (1805), "Om Philosophiens Natur og Dele" (1811), "Elementer af Historiens Philosophie" (1811. 2 D.), "Moral for Folk og Stat" (1811. 2 D.), "Om den menneskelige Natur i Almindelighed, især dens aandelige Side" (1812), "Almindelig Logik" (1813). Desuden leverede han mange interessante Afhandlinger til det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter og til andre Samlinger. Disse Arbeider, Frugter af en mangefig Dannelses, fortroligt Bekjendtskab med Philosophiens Historie og samtidige Tilstand, fordomsfri Sandhedskjærlighed og selvstændig, men beskeden Grandskning, varé fattelige og tiltrækende ved et lyst, bestemt og ofte, naar Materierne tillode det, veltalende Foredrag, og anbefalede sig tillige hos Mange ved en vis praktisk Tendents og stadigt Hensyn til de i Livet givne Erfaringer. Ogsaa den berømte Henrik Steffens (f. 1774), der forbandt Philosophiens med Naturvidenskaberne Studium og 1802, efter flere års Ophold i Tydskland, var vendt tilbage til Danmark, holdt Forelesninger, som begeistedre mangfoldige Tilhørere ved Deernes overraskende Myhed og Foredragets henrivende Livfuldhed, men blev dog langt mindre frugtbar i den danske Litteratur, end i den tydsk. Hans "Indledning til philosophiske Forelesninger" kom i Trykken 1803; men da hans Udsigter i Fædrelandet ikke varé tilfolkende, tog han allerede det næste Åar imod en Ansettelse ved et tydsk Universitet, fra hvilken Tid hans Virksomhed som dansk Skribent ophørte. Den ovenfor nævnte Prof. Theol. P. G. Müller, den i A. 1832 som Conferentsraad og Deputeret i Toldkammeret asdøde Conrad Friedrich v. Schmid = Phiseldeck (f. i Tydskland 1770) o. A. leverede adskillige baade fra Indholdets og Fremstillingens Side saare læseværdige Afhandlinger, henhørende til

den philosophiske Litteratur,*), men dog ingen større philosophiske Værker. Flere gjorde endelig Philosophien frugtbar for Theologien (s. o.) eller andre Videnslæber, og udgave Arbeider i forskellige Fag, der vidnede om dens gjennemgribende Indflydelse. Til disse hørte Brodrene Ørsted.

Nuværende Conferentsraad Anders Sandøe Ørsted (f. 1778), som allerede 1798 havde udgivet et skarpsindigt Skrift „over Sammenhængen mellem Dyds- og Netslærens Princip“ (2 D.), anvendte sine philosophiske Studier mest til Gavn for den danske Lovkynighed og juridiske Litteratur. Det kan ikke her være Stedet til at opregne de talrige Bøger og Afhandlinger om Netsvidenslabens Grundbegreber og om hele Afsnit eller enkelte Punkter af vor Lovgivning, hvorved han erhvervede sit store Forfatternavn; men det er Kyndiges eenstemmige Mening, at Ingen overgik ham enten i philosophisk Udforskning af Lovgivningens Bæsen og Aland, eller i mangfoldig Bearbejdelse af Lovsteder og indvilkede juridiske Tilfælde. Han har derfor fuldt Krav paa at nævnes, selv hvor der blot skal mindes om de almindeligt navnfundige eller almeeninteressante Forfattere. Blandt de øvrige Jurister, der ved litteraire Arbeider indslagde sig større eller mindre Fortjenester af deres Videnslab, er der derimod neppe nogen, som førstikt behøver at omtales, da deres Frembringelser dog blevne af ringere Betydning for Litteraturen i det Hele.

Af samme Grund bliver i denne, som i de foregaaende Perioder, kun Lidet at anføre om vor mathematiske, naturvidenskabelige og medicinske Litteratur.

Den almindeligere indførte Undervisning i Mathematik foranledigede sagtens, at endel brugbare mathematiske Lærebøger og nogle Skrifter om Undervisningsmethoden blevne udgivne; og

*). De fleste findes i det staa. Litteraturselskabs Skrifter.

saa den anvendte Mathematik blev foredragen i adskillige nyttige Bøger; fremdeles indlemmede Videnslæernes Selskab mathematiske Afhandlinger i sine Skrifter;*) men af alle disse Arbeider egne ingen sig til her at nævnes.

Derimod havde Naturlæren siden 1806 en berømt og af den danske Litteratur ikke mindre end af sin Videnslab højt fortjent Docent ved Universitetet i nuværende Statsraad Hans Christian Ørsted (f. 1777). Medens han berigede Physiken ved skønne Opdagelser og geniale Skrifter, forstod han tillige bedre, end de Fleste, at gjøre den interessant for et større Publicum og udgav paa Dansk, foruden en Lærebog,**) ikke saa aandrigne Afhandlinger, i hvilke man ikke blot saae den naturlyndige, men ogsaa den philosophiske og æsthetiske dannede Forfatter; de vare baade tilstrækende ved Sindrighed og Originalitet, og udmærkede ved Foredragets Klarhed og Smagfuldhed. Til Empel ville vi anføre: „Første Indledning til den almindelige Naturlære, et Indbydelseskrift“ (1811) og „Om Grundene til den Fornsielse, Tonerne frembringe. En Dialog.“***) Til de Arbeider, hvorved han efter 1814 har forsøgt sine store litteraire Fortjenester, kunne vi ikke tage Hensyn.

Hvad Naturhistorien angaaer, savnede den heller ikke i Begyndelsen af dette Sarhundrede flittige og heldige Dyrkere. Som man kan see S. 88 Anm. *), levede og virkede endnu adskillige af Forfatterne fra den forrige Periode, og Mænd som nuværende Statsr. Jens Wilken Hornemann (f. 1770) o. s. stode hverken som Jagtagere eller Beskrivere tilbage for

*) Det vebblev ligeledes, selv i de trykkende Krigsaar, at udgive de noisiagtige Kort over Danmark, hvorfaf det første allerede var udkommet 1766.

**) „Videnslæben om Naturens almindelige Love,“ 1ste D. 1809.

***) Indført i Staa. Litteraturselskabs Skrifter for 1808.

de bedste af hine. Ogsaa understøttede Regjeringen med vanlig Liberalitet naturhistoriske Meiser og Udgivelsen af betydeligere naturhistoriske Værker.

Blandt de Skrifter endelig, hvormed den medicinske Litteratur forøgedes, varer vel de førreste af den Art, at de kunde tiltrække dannede Læsere udenfor de Lægekyndiges Classe. Dog leverede den ovenfor (§ 14) nævnte Confr. Callisen et ligesaa populært som lærerigt Skrift i „fine physiologisch-medicinske Be- trægtninger over Kjøbenhavn“ (2 D. 1807—9), ligesom Professorerne J. D. Herholdt (f. 1764 d. 1836), W. Kling- berg (f. 1774 d. 1835), M. Skjelderup (f. 1769) o. Fl. i adskillige Afhandlinger, den Sidste tildeles ogsaa i sine „anatomisch-physiologiske Forelæsninger“ (2 D. 1807—8), viste, hvor stor og almindelig Interesse en smagfuld Behandling kan meddele lægevidenskabelige Gjenstande.

Noget udforsligere, end om de sidst berørte Fag, bør vi handle om det historiske, baade fordi det dyrkedes med en vis Forkjærlighed, og fordi dets Dyrkelse blev til større Fordeel for Nationalitteraturen.

Det var ikke juist Universalhistorien, som vandt synderligt ved Meddelelser af dybe og omfattende Grandskninger, eller ved lyse, tækkelige og velsalende Fremstillinger. Forbigaae vi de originale og oversatte Lærebøger, som mest udgaves til Skolebrug, turde Rectoren i Herlufsholm Unders Windings Brorsons Fortsettelse af Millots Verdenshistorie*) (4 D. 1804—10) og Prof. Odin Wolfs efter et franskt Værk temmelig smagloft bearbeidede, men med adskillige Biographier af danske Mænd forøgede „historiske Ordbog“ (11 D. 1807—19) i det Høieste fortjene at nævnes som brugbare Arbeider. Grundtvig (f. o.) udgav 1812 et „kort Begreb af Verdens Kronike i Sammen-

heng,“ som fandt mange Læsere paa Grund af Forfatterens originale Synsmaader, dristige Paastande og livlige Foredrag; men et besynderligt Misforhold i den Udsærlighed, hvormed forskellige Afsnit vare behandlede, og den altfor subjective Opsatelse af Charakterer og Begivenheder, som maatte forekomme de Fleste vilkaarlig og skæv, gjorde dette Arbeide mere interessant, end lærerigt. Siden (1814) udgav han første Bind af en ny og vidtøftigere Dmarbeidelse, men som ikke blev fuldført. — Speciælhistorier af fremmede Lande vare naturligvis mindre at vente fra danske Forfattere; men nuværende Confr. Laurids Engels- toft (f. 1775), nuv. Justr. Christian Molbeck (f. 1783), Dr. Jur. Jens Kragh Høst (f. 1772) o. Fl. leverede dog ikke faa læseværdige Monographier om udenlandske Tildragelser, Forhold og Personer, deels fra ældre, deels fra nyere Tider, og Correctoren i Trondhjem Dr. Sevel Blochs „navnlundige Grækeres Biographier“ (2 D. 1800—2) rostes som en smagfuld Compilation. — Det var imidlertid, saaledes som det blev antydet i den foregaaende Paragraph, især Fædrelandets Historie og Oldsager, der oplystes i talrige og for en stor Deel grundige Skrifter. Af de Forfattere, som bidroge hertil, have vi allerede omtalt dem, der fra forrige Århundrede gik over i dette,* i undtagen Nyerup og G. L. Baden, ved hvilke vi derfor ville opholde os først.

Nasmus Nyerup var født 1759 i Flyen, hvor hans Fader var Fæstebonde, og hans første Læsning bestod i Allmuens almindelige Morslabhbøger. Da han havde et godt Minne, men ikke duede til Bondearbeid, blev han sat til Studeringer, men funde paa Grund af sin Fattigdom kun ved den største

*) Især af Abrahamsons antiquariske Afhandlinger og Oversættelser eller Bearbeidelser af islandst Sageer tilhøre mange det nittende Århundrede.

*) Dette Værk i 16 Dele var allerede oversat paa Dansk 1781—95.

Tarvelighed fuldende sit Cursus i Skolen og ved Universitetet. Hans Lyst til Boglundskab slæffede ham imidlertid Suhms Bevaagenhed, og fra 1778 var han i forskellige Stillinger ansat ved de offentlige Bibliotheker i København. Hau dode ogsaa (1829) som Universitetsbibliothekar, men havde tillige fra 1796 været Professor i Litterairhistorien og fra 1814 Provst paa Negehtsen. Hans Virksomhed var fra hans Ungdom ligetil hans sidste Dage utraettelig. Den Iver, hvormed han rogtede sine Embedsforretninger, er os her ubekommende; men ogsaa hans trykte Arbeider ere overordentlig talrige. Da Litterairhistorien var hans Hovedfag, var det især den, han paa mange Maader berigede, og allerede i forrige Aarhundrede havde han indlagt sig Fortjenester ved sin med et Tillæg om de danske Historiographer forsynede Udgave af Vedels Bog „om den danske Krønike at skrive“ (S. § 7), ved sine „Lurdorsiana,“ „Langebekiana,“ „Suhmiana“ o. s. v.*). Det Vigtigste af hvad han i samme Fag præsterede i nærværende Periode og senere — thi vi ville ledsgage ham, som de fleste andre afdøde Forfattere, ligetil Enden af hans Bane — var Følgende. I A. 1797—1802 leverede han adskillige Biographier til en i Forening med Kobberstikker Lahde udgivne „Samling af fortjente danske Maands Portrætter;“ med Rahbek deltog han i det vidtstige Arbeide: „den danske Digtekunsts Historie,“ og med ham og Abrahamson i Udgivelsen af Kæmpeviserne (Sgl. § 15), hvilket Værk han paa en Maade forsatte i sit eget „Udvalg af danske Viser fra Midten af det 16de Aarhundrede til henimod Midten af det 18de“ (2 D. 1821). Endvidere var han med at besørge Udgaven af Rosd Anchers (S. § 14) „juridiske Skrifter“ (3 D 1807—11) og havde i henved 25 Aar jevnlig Beskjæftigelse ved at forestaae Trykningen af Suhms i et ufuldkomment Manuscript efterladte

*). Han var ogsaa til forskellige Tider Redacteur af „Aarbeide Tidender.“

Historie (fra 10de D.). 1807 leverede han et Udvalg af Peder Syvs (S. § 9) Ordsprog med Anmerkninger og en Fortale om de danske Ordsprogs Litteratur; 1817 et Skrift „Almindelig Morslalslæsning i Danmark og Norge gjennem Aarhundreder,“ hvori han gav en ypperlig Oversigt over denne Green af Litteraturen; 1818—20, i Forening med Normandten J. G. Kraft (f. 1784), „Almindeligt Litteratur-Lexicon for Danmark, Norge og Island;“ endelig 1828 en med fuldstændig Commentar forsynet Udgave af Peder Laales Ordsprog (S. § 3). Saa vidt om Myerup som Litterairhistoriker; men han beskjæftigede sig ogsaa med Statens, navnlig de borgerlige Forholds og Sædernes, Historie. Tidligere havde han udgivet „Mye Samlinger til den danske Historie“ (4 D.); men et af hans vigtigste Arbeider er „Historisk-statistisk Skildring af Tidstanden i Danmark og Norge i ældre og nyere Tider“ (5 B. 1802—6). Til de interessanteste af hans Bøger henhører endelig: „Charakteristik af Kong Christian IV, grundet især paa et Udvalg af hans egenhændige Breve“ (1816) og „Efterretninger om Kong Frederik den tredie“ (1817). Vilde vi opregne alle hans Reiseagttagelser,*). Afhandlinger og Smaabidrag til periodiske Skrifter, ikke blot af historisk Indhold, men ogsaa dem, der vedkom Sproget og Mæstribringen eller figtede til at udrydde Overtro eller behandlede Dagens Ansiggender, skulde det blive endnu mere icoinesaldende, med hvor stor Lyst han meddeleste Frugterne af sine Efterforskninger og sin stædige Læsning. Vi ville blot tilføje, at hans Oversættelse af en Deel af Snorros Edda (1807) bidrog meget til at udbrede Kundskaben om den nordiske Mythologie. Skal der til Slutning fældes en almindelig Dom over disse mangfoldige Skrifter, maa det vel være den, at de rigtignok sjeldent ere ret omhyggeligt udarbeidede eller ganske udtemme de-

*). Navnlig foretog han adskillige Reiser i antiquarisk Hensigt.

res Gjenstande, men at de alligevel indeholde en stor Nigdom af gode og tildeels nye Materialier og derhos anbefale sig ved Forfatterens jevne, naive og fordringsløse Skrivemaade.

Havde Nyerup de største Fortjenester af den danske Litterairhistorie, da blev Dr. Jur. Gustav Ludvig Baden's (f. 1764)*) Arbeidsomhed især til Gavn for Stats- og Cultur-Historien. Skjønt hans betydeligste Skrifter, f. Ex. hans Danmarks-Historie i fem Dele (1829—32), ere yngre, end at de her kunne komme i Betragtning, havde han dog allerede før 1814 vist sig som en af vores mest velciste og flittigste Historikere. Ligesom han tidligere (1797) havde leveret „det danske Riges Historie,“ leverede han (1804) en Haandbog i „det norske Riges Historie,“ og vedblev derhos stadigt at oplyse mange specielle Materier, navnlig mange Indretninger og Forholds Opkomst og Tilsand paa forskellige Tider, i Afhandlinger, som vel ikke udmaerkede sig med Hensyn til Stil og Fremstilling, men ofte var interessante ved selve det sammenbragte Stof, og altid robede en ligesaa frimodig og i sine Domme selvstændig, som loerd Forfatter.**)

Vi gaae over til de noget yngre Skribenter, der først vandt et Navn i nærværende Periode, enten ved at drage islandse Kildeskrifter eller andre Oldtidens og Middelalderens Mindesmærker for Dagen, eller ved at drofte Stoffet med den nødvendige Kritik, eller ved at fremstille større eller mindre Partier af Nordens og Fædrelandets Historie i et rigtigere, sjønnere og fuldkommere Lys.

Til dem, der syselsatte sig med at udgive, oversætte og arbeide islandse Oldskrifter, hørte en Mand, der ellers var

* En Son af Jacob Baden.

**) Afstillinge af dem ere optagne i: „Afhandlinger i Fædrelandets Cultur-, Stats-, Kirke- og Litterair-Historie,“ 3 D. 1820—22 og „Smaa Afhandlinger og Bemærkninger“ ic. 2 D. 1821—24.

meest bekjendt som latinist Philolog: Børge Thorlacius, en Son af Skule Thorlacius (f. S 14), Prof. Eloq. ved Kjøbenhavns Universitet (f. 1775 d. 1829); han leverede ligeledes enkelte velskrevne Afhandlinger, som angik de nordiske Antiquiteter. I lignende, men flere og betydeligere, Arbeider var det, at nuv. Confr. Erich Christian Werlauff (f. 1781) viste den dybe historiske Verdom, med hvis Frugter han siden har vedblevet at berige Litteraturen. Nuv. Prof. og Geheimearchivar Finn Magnussen (f. paa Island 1781), som senere i sin med righoldige Anmærkninger forsynede Oversættelse af Semunds Edda (4 D. 1821—23) og i sit store Værk: Eddalæren og dens Oprindelse (4 D. 1824—26) saavel som i mange andre grundlærende Skrifter og Afhandlinger har skjønket os et overordentlig omfattende Apparat til den nordiske Mythologies og Archaeologies Fortolkning og Studium, leverede allerede enkelte Smaaarbeider, henhørende til dette Fag. Grundtvig, der i et Par Afhandlinger i „Minerva“ havde meddeelt sine nye Kunskuelser af Alsalæren, udgav 1808 „Nordens Mythologie eller Udsigt over Eddalæren for dannede Mænd, der ei selv ere Mythologer.“ Den dybe Betydning, Forfatteren fandt i den oprindelige Lære, som han adskilte fra dens sildigere Forandringer og Tilsetninger, var interessant, om end ikke bevisstlig, og hans sindrige Opfattelse og sjønne Fremstilling af Mytherne, hvilken endnu mere oplivedes ved indslettede poetiske Bearbeidelser, var saare stillet til at vække Lesernes Sympathie for den af ham forhøjede Oldtids religiøse og philosophiske Forestillinger. Af alle dem, der bestjeggede sig med den gamle Gudelære og vor Oldhistorie, var der imidlertid neppe nogen, der gjorde det med den Smag og Skarpsindighed, som Prof. P. E. Müller (f. o.) Den samme Mand, der berigede Theologien med saare fortjenslige Værker, i populære Smaaafhandlinger behandlede philosophiske eller moraliske Materier paa en ligesaa behagelig som udsigt over den danske Litteratur.

grundig Maade, i sin „danske Synonymik“ (1829) viste sig som sin Sprograndsler, og overhovedet i mange andre Mænninger skjønklede Litteraturen skjonne Frugter af sine heldne Talenter og flittige Studier,^{*)} kan tillige betragtes som den, der ved sine historiske Forskninger har bidraget allermeest til at give den nordiske Historiographie en fast og sikker Grundbold. Det var vel især ved sit „Sagabibliothek“ (3 D. 1817—20), et Værk, der indeholder en chronologisk ordnet Oversigt, kritisk Bedømmelse og hensigtsmæssige Udtog af alle de islandsk Sagaer, ved sin „kritiske Undersøgelse af Danmarks og Norges Sagihistorie“ (1823) og „kritisk Undersøgelse af Saxos syv sidste Boger“ (1830), at han fortjente denne Nos; men allerede i den Periode, vi her behandle, havde han ved sin sindrige „Undersøgelse af de ved Gallehus fundne Guldhorn“ (1806), ved sin Afhandling „om Asalserens Egthed“ (1812) m. m. gjort sig høiligt fortjent af den nordiske Oldtidskundskab. Hans mindre Arbeider, Oversættelser fra Islandskn o. s. v. maae for Kortheds Skyld forbigaaes. Endnu en Mand, hvis Grandskning var skjonne Frugter for vor Oldtids saabelsom for vor Middelalders Historie, var nub. Prof. Wedel-Simonsen (f. 1780). I sin 1813 begyndte „Udsigt over Nationalhistoriens ældste og mærkesligste Perioder“ handlede han med megen Lærdom om dens haandskrevne Kilders forskjellige Skjebner, om vort Nordens første Beboelse, om de nordiske Balsarter og Korstog o. s. v. Samme Åar udgav han sine „Borgruiner.“ De fleste af hans øvrige Skrifter ligge udenfor den Periodes Grænser, med hvilken vi her bestjærtige os. Endelig leverede Confr. Engelstoft (f. o.), hvis Arbeider altid vare Mønstre paa en omhyggelig

^{*)} Han var ogsaa i en Række af Aar Redacteur af Litteraturtidenden, til hvilken han selv ikke blot leverede vigtige Recensioner, men en Mængde høist interessante Retkroger.

Behandling af Stoffet og paa en correct og zirrlig Stil, i det Mindste et Par interessante Smaaskrifter „om Quindekommets Kaar hos Skandinaverne før Christendommens Indførelse“ og „om den Priis, Oldtidens Skandinaver satte paa Legemsøvelser,“ men gav dog flere Bidrag til at oplyse forskjellige Stykker af Danmarks Historie og Tilstand i en yngere Tid.

Det Samme skete ogsaa af Andre og tildeels i større Værker. Behrmanns^{*)} „Kong Christian den andens Historie, udarbeidet efter Documenter“ (2 D. 1814—15) var et grundigt Arbeide, der berigtede adskillige historiske Bildfareller og fremstilte Kongen i et fordeelagtigere Lys, end man var vant til; og Molbechs (f. o.) „Historie af Ditmarskerkriegen A. 1500 og Ditmarskens Erobring under Kong Frederik II.“ (1813) var ikke blot med Omhyggelighed øst af de bedste Kilder, men afgav tillige ved hele Bearbejdelsen og Fremstillingen et stjært Beviis paa Forfatterens historiske Kunst og stilistiske Talent.

Til Danmarks nyeste Historie leverede Dr. Høst (f. o.) flere Bidrag, bl. A. et Skrift om Christian den syvendes Levnet og Regjering, hvilket dog var mindre betydeligt i Sammenhæng med et andet, han udgav paa Tydst (1813—16) og med hans sildigere saare fortjentlige Værk om Struersee og hans Ministerium (3 D. 1824). — Prof. Jens Møller (f. o.), der næstester Theologien især bestjærtigede sig med Fædrelandets Historie, og hvis Skrifter uagtet en vis Brede dog bare behagelige ved Foredragets Lys og Liv, var især heldig i sine Bio-

^{*)} Hans Henrik Behrmann, f. 1776 i Tydstrand, var en Tilslang Lærer ved Noeskilde Cathedralskole, men døde 1836 som Cancellieraad. Han er ogsaa kendt af sine Beskrivelser over Noeskilde Domkirke (1815) og over Roeskilde (1832).

graphier af mærkværdige Landsmænd, et Fag, hvori han ogsaa ligetil sin Død vedblev at arbeide med Fortjærnhed.*)

Bidroge endel af de her nævnte Skribenter især meget til at berigte, fuldstændiggøre og udbrede Kundskaben om det gamle Norden og vort Fædrelands ældste Historie, da blev denne Kundskab, der for en stor Deel maa ses af islandiske Kilder, ogsaa lettet for Mange ved de Hjelpemidler til det islandiske Sprogs Studium, hvormed Nasmus Kristian Nask berigede Litteraturen. Og vare saavel hans grammatiske og lexicalske Arbeider, som hans kritiske og nsiagtige Udgaver af vigtige Oldschriften og ypperlige Forklaringer af adskillige ældgamle Mindesmærker, til Gavn for den nordiske Oldkundighed, saa maatte Sprogstudier af den Art, som hans, ogsaa overhovedet udbrede Lys over flere Puncter af Menneskeslægtens ældste Historie; thi ved at esterspore og paavise Sprogenes Ligheder og Sammenhaeng godtgjorde han fjerne Folkeslags følelseds Udspring, og ved at forfølge de samme Sprogstammers forskellige Forgreninger oplyste han tillige Folkenes Vandringer og indbyrdes Forhold. Fra Ungivelsen af Periodens reent historiske Frembringelser kunne vi derfor passende gaae over til at meddele nogle Notitser om denne store Lingvist og hans litteraire Fortjenester. Nask var født 1787 i Fyen, hvor hans Fader var Huusmand, og lagde sig, medens han endnu gik i Odense latinske Skole, af egen Drift og paa egen Haand efter Jælandsk og andre beslægtede Tungemaal. Ved Universitetet fortsatte han de samme Studier,

* De fleste af hans biographiske saavelsom andre historiske Arbeider findes i „Skandinavisk Litteraturselskabs Skrifter,” „Historisk Calendar, udg. af Engelstoft og Møller” (1814—17. 3 D.), og „Mnemosyne eller Samling af sædrelandske Minder og Skildringer” (1830—33. 4 D.), hvortil dog maa legges hans førststid udkomne interessante Levnetsbeskrivelse af Bisshop Valle (1817) og hans „Mindeskrift over Daniel Ranzen” (1818).

men i større Omsfang og med bedre Hjelpemidler, skjønt under trange Kaar, og udgav allerede 1811 sin „Veileding til det islandiske eller gamle nordiske Sprog,” der af Alle erkendtes for et ligesaa selvstændigt, som nyttigt Arbeide. Ligeledes havde han megen Deel i Bjørn Haldorsens 1814 udkomne islandiske Lexikon. For selv at opnaae fuldkommen Hærdighed i at tale og skrive Sproget, var han 1813 rejst til Island, hvor han forblev til 1815 og bl. a. fuldendte sit af Videnslabernes Selskab kronede Præisskrift „om det gamle nordiske Sprogs Oprindelse“ (udkom 1818). I. 1816 tog han til Sverrig, fortsatte ogsaa der sin Virksomhed for at oplyse og udbrede den oldnordiske Litteratur og udgav foruden flere vigtige Skrifter sin angelsaxiske Sproglære (Stokh. 1817). 1818 forlod han Stockholm og tiltraadte med den danske Regjerings Undersøttelse sin store og besværlige Reise gjennem Rusland og Persien til Indien, for at undersøge, hvorvidt de persiske og indiske Oldsprog, gamle Religioner og Folkeserd vare beslægtede med de europæiske. 1823 vendte han tilsoes tilbage til København og hjembragte mange vigtige indiske Haandskrifter. Den mageløse lingvistiske Lærdom, han paa denne Reise havde tilegnet sig, onskede han selv at gjøre frugtbar som Universitetslærer i de østerlandske Sprog; men dette Onske gik først i Opfyldelse Året før hans Død, heller ikke blev han sat i nogen anden Stilling, hvori han med udeelt Kraft kunde bearbeide sin asiatiske Sprogskat. Hvad han meddeelte af samme, var derfor mindre, end man havde ventet, skjønt meer end tilstrækkeligt til at godtgjøre dens Rigdom. Derimod beskjæftigede han sig efter med samme Iver, som tidligere, med den gothiske Sprogstamme og leverede bl. a. 1825 i sin oldfrisiske Sproglære et Sidestykke til den islandiske og angelsaxiske. Ligeledes bearbeidede han mange andre, tildeels nyeeuropæiske, Sprogs Grammatikler efter det ham eiendommelige System. Hvad der imidlertid medtog Meget af hans Eid og Kraft, var hans Bea-

strebelser for at forbedre den danske *Netskrivning*.*) Hans Skrivemaade var grundet paa conseqvent gjennemførte Principer, men altfor afvigende fra den gængse til ikke at være stodende ved sin Særhed; hvorfor den optoges af Faa og spottedes af Mange. De Krenkelser, han i denne Henseende led, virkede maaßlee, i Forbindelse med hans overdrevne Arbeidsomhed, til at forverre en Sygelighed, han havde medbragt fra sin indiske Reise. Han døde 1832, efterladende ikke faa ufuldendte Værker.**) Neppe har nogen Bidenslagsmand havt en mere levende Kjærlighed til sine Studier, og af Naturen været bedre opslagt til dem, end Raſſ. Hans Skarpsindighed var ligesaa stor, som hans Hukommelse var fast; derfor havde han ikke blot et utroligt rigt Stof til lingvistiske Undersøgelser paa rede Haand, men var ogsaa Meſter i at ordne Stoffet, bringe det i systematisk Sammenhæng og fremstille Alt med Klarhed og Bestemthed. Og medens han i sine Skrifter gav Veileđning til grundigt Beſkjendtslab med mange hidtil ufuldkomment eller slet ikke bearbeidede Tungemaal, og om andre mere bearbeidede i det Mindste meddelelte adskillige nye og interessante Bemærkninger, vandt tilſige Modersmalets Studium overordentlig meget ved hans Undersøgelser om dets Oprindelse og Forhold til Stamsproget.***) Hvad Modersmalets Grammatik og Lexikographie angaaer, vare der iowrigt ikke Faa, som skjænkede samme deres Ópmærksomhed, før Raſſ endnu havde jevnet Veien til at oplyse

*) Hans danske *Netskrivningslære* indrykkedes i „Tidsskrift for nordisk Oldkyndighed“ 1825, udg. af det nordiske Oldskriftselskab, hvis Formand han var.

**) Hans litteraire Efterladenslaber ere for en Deel bekendtgjorte i „Samlede Afhandlinger af R. K. Raſſ“, udg. af hans Broder P. K. Raſſ (3 D. 1834—38).

***) Saare bætere er hans Afhandling: „Den danske Grammatiks Endelser og former af det islandiske Sprog forklarede.“

dem ved Hjælp af Oldsproget og dets Bygning. Nuvarende Prof. N. L. Niſſen,*)) nuv. Prof. S. N. J. Bloch**) o. Fl. forsynede Undervisningen med meer eller mindre hensigtsmæssige grammatiske Lærebøger; Prof. F. H. Guldbergs (s. § 16) „Dannersprogets Netskrivning og Tonellang“ indeholder mange interessante og velgrundede Jagtagelser og Bemærkninger; Justitsraad Molbechs (s. o.) „danske Haandordbog“ (1813) var et saare fortjenstligt Arbeide, for han selv paa en fuldkommere Maade afhjalp et af vor Litteraturs vigtigste Savn ved sin 1833 udgivne „danske Ord bog“ (2 D.); Rahbeks lidet Skrift om den danske Stil er omtalt § 15, og Sander (s. § 16), som ellers i flere brugbare Arbeider især foredrog Declamerekunstens Theorie og gav Veileđning til dens Udvølſe, ***) foranledigedes i sin „Polyhymnia, Euterpe og Theone“ (1813), hvori han ved indbyrdes Sammenligning vilde oplyse Musiken, Rhythminien og Declamationen, til at leve en temmelig udførlig Behandling af det danske Sprogs Metrik.

Man vedblev ogsaa at anſee det for et virksomt Middel til Modersmalets Berigelse og Uddannelse, naar Litteraturen forsynedes med gode Oversættelser, navnlig af de latinske og græske Classikere. Blandt de prosaiske indtog nuv. Bislopasmus Möllers (s. 1763) af Livius (7 D. 1800—18) og af Sallustius (1812 og 14), og blandt de poetiske F. H. Guldbergs af Tibullus o. al. en hederlig Plads.

Var imidlertid den danske Prosaas Udvilking ikke saa ejendelig i denne, som i den foregaaende Periode, maa Grunden deels søges i Periodens Korthed, deels i den Omstændighed, at Sproget allerede var dannet i en saadan Grad, at Forandringerne til

*) §. 1771. Rector ved Metropolitan-skolen.

**) §. 1772. Rector ved Roskilde Cathedralskole.

***) „Odeum“ (1808), „Svada“ (1813).

det Bedre ikke burde ellers kunde være gjennemgribende. Det besad Skrifter fra Slutningen af forrige Aarhundrede, som i stilistisk Henseende i det Hele maatte ansees for classiske, og et correct Foredrag kunde ikke længer betragtes som et Fortrin for enkelte Skribenter. Af de i dette Aarhundrede fremtraadte Forfattere var maaske Molbech den, der mest tildrog sig Oprørskomhed som Stilist, hvorvel man i hans „Ungdomsvandringer“ (1811) dadlede en altfor ordig og ikke altid naturlig Pathos.

Saavidt om Periodens prosaiske Forfattere; thi om dem, den arvede fra en tidligere, er der allerede talet tilstrækkeligt i § 14 og 15.

19.

Om Poesien i det samme Tidsrum.

Bed at kaste et Blik tilbage paa § 16 vil man see, at ogsaa af de Digttere, som havde et Navn i Slutningen af forrige Tidsrum, ikke faa haade levede og digtede i dette. Men Smagen forandrede sig betydeligt, og medens hine ældre for en stor Deel maatte noies med det Publicum, hvis Bisald de alt tidligere havde vundet, opstode der andre, som i en langt høiere Grad henreve den yngre Slægt. Det var især Ohlenschläger, hvis Genie gav vor Digtekunst et nyt Sving, og som lærte sine Samtidige at paaflygne poetiske Frembringelser forskellige fra dem, hvorpaa man i de to sidste Decennier af det attende Aarhundrede næsten udelukkende havde sat Priis. Lethed, Pittighed og Lune, eller, i den alvorlige Poesie, en vin og sentimental Tone forbunden med kjendelig moralst Tendents, havde unegtelig en Tidlang været betragtet som den bedste Unbefaling for æsthetiske Arbeider. Forstanden saavel som de Følesser, der næredes ved et forcedet og i visse Maader forfinet selskabeligt og huusligt Liv, havde i disse Arbeider fundet Underholdning og

Tilfredsstillelse; men de skjekede ikke Indbildningskraften synnerlig Lejlighed til at bevoe sig mellem usædvanlige Forestillinger og i en videre Krebs, end almindelig Dannelses foranledigede, og bare for det Meste kun lidet egnede til at vække kraftigere Fornemmelser og dybere Alhuelser, end saadanne, som allerede Virkeligheden pleiede at medføre. Dette var derimod Tilfældet med Ohlenschlägers Productioner, der hverken favnede en sund og varm Følelse, eller en levende, dristig og slabende Phantasies eiendommelige Tilløkkelser. Han valgte derhos med Forkærighed sit Stof af Nordens og Fædrelandets Mythologie og Historie, og lagde saaledes tidt den nationale Interesse til den poetiske. For begge viste det læsende Publicum sig modtageligt (Ilg. § 17), og neppe har nogen dansk Digter vaakt større Begeistring, end han haade vakte og i en lang Tid vedligeholdt ved en Række af modne Frembringelser, der bare ligesaa skjonne som originale, ligesaa ungdommeligt friske som mandigt alvorlige. Dog var Ohlenschläger ingenlunde den eneste, der berigede vor poetiske Litteratur i nye Retninger, skjont ingens Virken enten i Styrke eller i Omfang kunde sammenlignes med hans. Grundtvigs Poesie pristes af Nogle som dybere og øgttere nordisk, og Schack Staffeldt havde altid faa, men varme Beundrere; hun var hün for raa i sin Form, for mørk i sine Alhuelser, denne for lidet national og for philosophisk til at kunne tiltale en større Mængde. Ohlenschläger derimod saaledes at sammenmelte det Fremmede med det Nationale, Oldtid med Nutid, Kraft med Sentimentalitet, Phantasie og Alhuelse med Forstand og Virkelighed, at for det Meste enhver nogenledes dannet Mand var i Stand til at følge ham; ikke at tale om, at han ogsaa som dramatisk Forfatter havde langt bedre Lejlighed til at virke paa et stort Publicum, end hine, der blot kunde tale til det i Skrifter. Selv Baggesens Muse tabte noget i Popularitet, ligesom

Øhenschlægers vandt; thi ikke Mange vare alſidige nok til at ſette tilbørlig Priis paa begges Fortrin.

Ndam Øhenschlæger er født d. 14 Novbr. 1779. Hans Fader var Slotsforvalter paa Frederiksberg. Han optraadte først som Skuespiller, men forlod snart Theatret og blev indskrevet som Student ved Kjøbenhavns Universitet. Da hans tidligſte poetiſke Forsøg ikke havde vælt fynderlig Opmaerkſomhed, frembragte en 1803 udgivne Digtſamling desto ſørre. Overraſleſe, ikke blot ved enkelte Stykkers Fortuinlighed, men ved den Nyhed i Aand og Tone og tildeels i ſelvē den techniſke Form, ſom kom tilſyne i de fleſte. Den indeholdt ogsaa et ſørre Arbeid „St. Hans Aften-Spil,” hvor en Folkeforlyftelses afverlende Scener ſaare livligt og phantatiſt være malede paa en poetiſk Grund, der ligesom fremtryllede Maerſtidens og Stedets Natur, og i al deres Mangfoldighed gjorde et ligesaa harmoniſk, ſom romantiſk Indtryk paa Læſeren. Tovrigt røbede den her omtalte Digtſamling allerede i Meget den unge Forfatters Begeiſtrung for den ſkandinaviſke Mythologie, overhovedet for Nordenſ eindommelige Charakteer. Hvor kraftigt og klart han funde opfattet og gjen-give denne i ideale Billeder, derpaa aſlagde han ſnart en glimrende Prøve i „Baulunders Saga,” ſom optoges i hans 1805 udgivne „poetiske Skrifteſ.“ Man maatte med Nette beundre „den geniale Maade, hvorpaa Digteren havde vidſt at ſlabe en fortællende Form, hvis naivé Simplicitet og episke Anſuelighed, ikke mindre end den alvorlige og mandige Charakteer, paa det fuldkomnede ſluttede ſig til Digtets Stof og virkelig henſatte Læſeren i en Tid og en Verden, ſom laae udenfor det nærværende Liv.“ De Antydninger af en dybere Naturnodven-dighed, ſom gave Digtningen et Anſtrøg af den romantiſke Sko-les Mystik, vare anbragte med ſaa stor Smag og Maadehold, at de ingenlunde forſtyrrede dens rene episke Indtryk. Men paa samme Tid, ſom han næsten forbauſede ved denne Fortælling af

egte nordiſk Præg, leverede han ogsaa et Arbeide af en anden og lyſere Colorit: „Aladdin eller den forunderlige Lampe,” hvor Phantasien med den ſkjønneſte Frihed bevægede ſig mellem ligeſaa poetiſk ſande Billeder fra Øſterland. En varm Livsſyldे gjennemtrængte det rige Stof; baade de muntrø, de milde og de ſørgelige Scener virkede ved ødel Naturaſlighed, og det Hele friede ſig uden tilſyneladende Kunſt til et ikke mindre betydningsfuldt end underholdende Digt. Med Hensyn til de „poetiske Skrifteſ“ øvrige, ligeledes indbyrdes meget forskjellige Indhold, ville vi blot minde om den Modenhed, der viſte ſig i mange af de lyriſke Stykker, hvor en besindig Kunſt beherskede de ſvulmende Fo-leſer eller den blomſtrende Phantasie, og gav ſig tilſkjende i ſelvē Balget og Behandlingen af de rythmiſke og metriſke Former. Det Samme gjelder om „Langelands-Neisen,” i hvis livfulde Skildringer Gjenſtandene vandt Beskuelighed ved charakteriſke og ſikre Træk, og tiltalte Læſerne ligesom med et umiddelbart, af Digterens Subjectivitet uforvansket, men ved Kunſtens Midler forcedet og renſet Indtryk. I det religiøſe Digt: „Jeu Christi gjentagne Liv i den aarlige Natur,” udlagdes dennes Phænomener ved ſindrig Imagination ſom ſtadige Labenbarin-ger, der mindede om vor Frelers Personlighed, Levnet og Lære. Hvad endelig Syngespillet „Frejas Ulter“ angaaer, da morede det i det Mindſte ved en vis ungdommelig Overgivnenhed, ſom dengang var mindre ſædvanlig i Litteraturen. I A. 1806 til-traadte Øhenschlæger med offentlig Underſtøttelse en Udenlands-reiſe til Tydsland, Frankrig og Italien, og blev efter ſin Hjem-komſt 1809 Professor i Eſthetik ved Universitetet. Men ogsaa Publicum erkjendte bedre og bedre hans eindommelige Fortjeneſter af den fædrelandske Digtkekunſt, og hans historiſke Sørgespiel gjorde ikke mindre Lykke paa Skuepladsen, end i Litteraturen. I det forſte af disse: „Halvn Earl,” fremfülledes den opkom-mende Christendoms feirende Kamp med det gamle Hedenſlab, og

endnu havde aldrig den nordiske Fortids kraftige Aaland i lige Grad gjennemtrængt og oplivet noget dramatiske Arbeide, idet dog den raae Virkelighed overalt havde undergaet en saadan poetisk Urtning, at hverken Personerne eller Tildragelserne blev fremmede for en humanere Tidsalders Sympathie. Saavel de skildrede Charakterer og Forhold, som Styklets hele Anlæg, gav det en stor dramatiske Interesse og tragisk Virkning. De „nordiske Digte“ (1807), hvori Hakon Jarl første Gang blev trykt, indeholdt endnu to høist originale Arbeider: det episke Digt „Thors Reise til Jotunheim“ og det mythologiske Sørgespiel „Baldrur hüm Gode.“ Det førstes naive og humoristiske Tone var ikke mindre passelig for den bearbeidede Mythes Charakteer, end det sidstes fra de græske Tragoedier laante Form og dets melancholiske Helligtidelighed påsæde sig for Gemmets simple Størhed og dybe Alvor. Idet Digterens slabende Phantasie af Mythologiens faa og utsydelige Træk dannede bestuelige Skikkelses og indaandede dem Liv og Barne, og idet han gav Fablerne en Betydning for Tanken, der tillige kunde bevæge Foleserne, ligesom gjenfodte han den gamle Gudeverden i et idealt Billede. At imidlertid hans historiske Digterværker blev mere populære, end de mythologiske, var en naturlig Følge af de reent menneskelige Charakterers og Situationers større Fattelighed. „Palnatoke“ (1809), „Arel og Valborg“ (1810), og „Stærkodder“ (1812), vare indbyrdes ikke lidet forskjellige i Anlæg og Tone, men lutter egte Kunstmærker og derhos stilkede til at virke velgjorende paa en stor Del af Folket; thi den mandige Kraft, det ødle Sværmerie, de stærke Lidenkslæber, som bevægede sig i dem, fandt ikke blot det skønneste Udtryk i et skildrende og malmfuldt Sprog, men lagde sig for Dagen gjennem Personer og Handlinger, der maatte fåengsle Alles Interesse. Og kaldtes den nordiske Fortid, dens Høftesærd og trofaste Kjærlighed i en forcedet Stilkelse tilbage i disse Stykker, da vorstes Tilskuerne i „Correggio“ (1811) til ikke mindre Sympathie med Sydzens Kunstscreben og en fredelig Kunstners stille Kamp med Livets Tryk. De øvrige dramatiske Arbeider, Øhenschlegers udgav for 1814, vare mindre betydelige; derimod indeholdt 1ste Del af hans „Digtninger“

(1811—13. 2 D.)*) foruden det interessante østerlandske Eventyr „Ally og Gulhyndy,“ en Samling af Romanzer og Smaadigte, der henhørte blandt hans lyriske Muses sjønneste Frugter. Med saa mange ypperlige Frembringelser havde Øhenschlegger i en halv Snees Åar beriget Litteraturen, og det var unegteligt, at han havde givet Tidens Poesie et nyt Præg, deels ved de mange fra den nordiske Verdens eiendommelige Ideekreds hentede Forestillinger, som var optrivede og bevægede sig i den, deels ved dens dybere Alvor og højere Streben, deels endelig ved Sprogets af sine naturlige Kilder tilbundne Fylde og ved de poetiske Formers større Mangfoldighed. Savnede end Kritiken selv i hans bedste Værker af og til den skarpe Forstand og fine Smag, som vilde have gjort Compositionen mere fuldendt eller udviklet flere Pletter; leverede han end, selv i sin meest glimrende Forfatterperiode, enkelte Arbeider, som Intet bidroge til at forøge hans Berømmelse, og prøvede han sig end vel ofte i andre Digtarter end de, hvortil han efter sin Alands naturlige Netning syntes fortrinlig oplagt: saa var derfor dog Øjretelsen for hans geniale Dygtighed og Kjærligheden til hans Poesie saa belgrundet og levende, at den bedre Del af Publicum med Bedrovelse fulgte de lidenskabelige Stridigheder, der ved Periodens Slutning begyndte at føres om nogle af hans Digte og overhovedet om hans poetiske Fortjenester (Sgl. S. 124), under hvilke Stridigheder han dog selv for det Meste holdt sig rolig og netop udgav et Par af sine bedste Værker. At omtale disse ligger imidlertid udenfor vor Plan.

Hvad de Arbeider angaaer, hvorved Grundtvig (f. § 18) i samme Periode erhvervede sit Digternavn, da var hans „Optrin af Nordens Kæmpeliv“ (2 D. 1809—11) det betydeligste af dem. I sammenhængende Rækker af poetiske Scener fremstillede han her det hedenske og det af Christendommen nylig beroede Skandinaviens vilde, men paa Kraftytringer frugtbare Aland og Færd usminket og med stærke Træk. Men ogsaa mange af hans lyriske Digte, adspredte i forskjellige Tidsstrifter og i de af

*) 2den Del indeholdt prosaistiske Fortællinger.

ham selv udgivne Nytaarsgaver „Ydunna“ (1811) og „Saga“ (1812),^{*)} bare skjonne Udgyldele af en varm Følelse og lebende Phantasie, udmærkede ved deres ægte danske Sprogtone, og tillige interessante Mindesmærker om de Omskriftelser i Forfatterens indre Liv, som tydeligt afsprægede sig i dem.

En tredie saare aandrig, men langt mindre frugtbar Digter eiede Perioden i Adolph Wilhelm Schack v. Staffeldt (f. i Kjøbenhavn 1770). Han forlod tidlig den militaire Bane, som han først havde betraadt, og gik til Universitetet i Göttingen, hvor han studerede Lovkynighed. Efter adskillige Års Rejser i Tyskland, Italien, Schweiz, Frankrig og Holland, kom han tilbage til sit Fødeland, hvor han blev ansat i civile Embeder, og døde 1826 som Kammerherre og Amtmand i Gottorps. I hans „Digte“ (1803) og „Nye Digte“ (Kiel 1808) udfolder sig et mangfoldigt og stærkt bevæget poetisk Liv, rigt paa Nyheder, men utilfredsstillet af det Nyde og altid higende efter noget Høiere. Brændende Længsler, dybe Savn og dunkle Ahnelse ere ligesaa karakteristiske for hans Poesie, som ualmindelig Tankefulde, Phantasierigdom og Billedpragt. Men da mange af hans Digte ikke kunne tilfulde opfattes og nydes uden en mere philosophisk Dannelses og en større Sum af Kundskaber, end de fleste Læsere ere i Besiddelse af, er det intet Under, at de aldrig blevet ret populære, og at Adskillige med et Skin af Billighed kunde brebere dem mystisk Dunkelhed, Overspændthed og Svulst. Hvad Sproget angaaer, maa det vistnok beklages, at Digterens Streben efter fyndige Udtryk og Bendinger af og til har forledet ham til haarde eller urettige Orddannelser og Ordfoininger, og at overhovedet hans umiskendelige Sands for de metriske Formers Skønhed ikke var forbunden med et ligesaa fint og øvet Øre for Modersmalets grammatiske og prosodiske Egenheder.

Lauritz Kruse (f. 1778 d. 1839) aflagde allerede i sine „Æsthetiske Forsøg“ (2 D. 1801) og siden i flere Arbej-

der heldige Prøver paa den Opsindsomhed og den forstandige Anordning af Stoffet, der have skaffet ham en velfortjent Undest som Dramatiker, men endnu mere som en af vores sindrigste og smagfuldeste Novellister.

Peter Foersom, longelig Skuespiller, (f. 1778 d. 1817) gjorde sig især fortjent ved sin fortrinlige Oversættelse af „Shakspeares tragiske Barker“ (4 D. 1807—16).^{*)}

Ogsaa Pastor Steen Steensen Blicher (f. 1782), hvis lyriske Digte og nationale Fortællinger senere have vundet et saa almindeligt Bifald, blev først bekjendt ved sin Oversættelse af „Ossians Digte“ (2 D. 1807—9).

Vi forbigaar de mindre eminente Talenter og deres Frembringelser, hvilke for det Meste varer stente i den Tone, som større Digtere havde skaffet Indgang. Kun eet betydeligere Kræfte, der stod og staaer temmelig isoleret, fortjener ogsaa forsiktigt at omtales, nemlig „Det befriede Israel“ (1804), et episk Digt af Jens Michael Herz (f. 1766, d. 1825 som Bisshop i Nibe). Dets Æmne, Israeliternes Udfrielse fra den ægyptiske Dreldom og Forfolgelse, er behandlet efter en vel anlagt Plan og smykket med passende Opsindelser; Dictionen udmærker sig ved Verdighed og Elegants, og i metrisk Henseende gjorde Digtet Epoche ved Hexametrets kunstige og smagfulde Bearbejdelse. Dets Fortrin vare dog mere rhetoriske, end poetiske, og selve det pompose Foredrag fandtes noget trættende i Længden. Uagtet det altsaa belønnedes af Selkfabet for de skjonne Bidenslæber, fandt det ikke talrige Læsere.

Ud man til de her nævnte æsthetiske Præstationer se dem, hvormed Tode, Nahbek, Pram, Thaarup, Sander, T. C. Bruun, Baggesen, Rein, Detlig, Lund, Frankenau, Guldborg, J. Smidt, F. Schmidt o. Fl. vedbleve at berige Litteraturen, men som tidligere ere omhandlede, viser det sig unegteligt, at Perioden var temmelig rig paa Poesie af forskellige Slags og af forskellig Tone. Og henimod dens

^{*)} Han samlede dem siden i et Udvælg under Navn „Dækninger“ (1815).

^{*)} Oversættelsen er 1818—25 fortsat af Commandeur P. F. Buuff med 5—9 Deel.

Slutning fremtraadte endnu baade Bernhard Severin Ingemann (f. 1789. Lector ved Akademiet i Sorø) og Johan Ludvig Heiberg (f. 1791. Søn af P. N. Heiberg. Professor og Theaterdigter).

Hüns første „Digte“ (1811—12. 2 D.) tilligemed en lignende Samling under Navn „Procne“ (1813) gjorde ualmindelig Lykke. Det beskedne og fjærlige Sind, den vemonde Grundstemming og den moraliske Neenhed, som udtalte sig i dem, samlede sig til Billedet af en saa elskværdig Digterindividualitet, at man villigt sympathiserede med dens fromme Følesser, stille Længsler, forstandige Reflexioner og sindrige Phantasiespil. Heller ikke savnede disse Digte patriotisk Varme eller en Begeistring for foundne Tider, som hos Mange fandt Gjenklang. De anbefalede sig derhos ved et smukt og flebent Syrog, en flydende Versificatian og en rhetorisk afrundet Fremstillingsform. Bare der end koldstille, som bebreidede Forfatteren, at vel ofte almindelige tanker og folde Reflexioner traadte i Stedet for virkelig poetiske Ideer, at derfor hans Digte stundom blot bestoede i en forstandigt ordnet Melke af Sentenser og Billeder, der skulde indprente en vis Sandhed eller udtrykke en vis Følesse, som de dog ikke bragte til Anstuelighed i noget Totalbillede, at endelig en sygelig Synsmaade laae til Grund for hans hyppigt gjentagne Ytringer om en reen Kjærlighed som uforenelig med sandseligt Velbehag og Nydelse: saa tilstode dog alle, at han i de bedre af sine Arbeider baade udtalte og var i Stand til at meddele de skønneste poetiske Stemninger.

Heiberg udgav 1813 sit „Marionetttheater,“ indeholdende „Don Juan“ og „Pottemager Walter.“ Den rene Smag og harmoniske Landsudvikling, som afsprægede sig i disse ogsaa i teknisk Henseende fortrolige Arbeider, og den poetiske Livsanskuelse, som gjemmemtrengte dem med naturlig Friskhed, gave allerede den unge Forfatter en hæderlig Plads blandt Danmarks bedste Digtere.

R e g i s t e r over de nævnte Forfattere.

A.

Sv. Agefesen, S. 9. Alsborg, S. 33*). Abildgaard, S. 88*).
92. Abrahamsen, S. 94. 100. 115. 141*). R. Anchør, S. 65. 84. 87.
Aqvilonius, S. 34*). Arreboe, S. 34.

B.

G. L. Baden, S. 87. 144. J. Baden, S. 70. 100. Baggesen,
S. 119-26. 153. 159. Balle, S. 78. 133. J. L. Bang, S. 90. C.
Bartholin, S. 30. Th. Bartholin d. ældre, S. 39. Th. Bartholin d.
yngre, S. 38. Bartholin, S. 78. 92. 133. Behrmann, S. 147. A.
Bernthsen, S. 32. Chr. Biehl, S. 112. Birckner, S. 81. Blücher, S.
159. S. Bloch, S. 141. S. R. J. Bloch, S. 151. O. Borch, S.
39. Bording, S. 40. J. Bøye, S. 81. T. Brahe, S. 26. Bredal,
S. 110. Brochman, S. 31. H. A. Brorson, S. 57. A. W. Bror-
son, S. 140. J. N. Brun, S. 92. 110. 112. M. C. Bruun, S. 76.
127. T. C. Bruun, S. 119. 159. Brünnich, S. 88*). Th. Bugge,
S. 88*). Bull, S. 115.

C.

Gallisen, S. 90. 140. Carstens, S. 65. H. G. Clausen, S. 134.
P. Clausen, S. 28. Colding, S. 32.

D.

Dichman, S. 92. 100. Dybvad, S. 33**).

E.

Eitschow, S. 58. 60. P. Eitæ, S. 22. Engelstoft, S. 82*).
141. 146. Erichsen, S. 83. 87. Ewald, S. 70. 102-8.

F.

D. Fabricius, S. 88*). Falsten, S. 113. Falster, S. 56. Fleischer, S. 89. Foersom, S. 159. Frankenau, S. 128. 159. C. Friman, S. 117. P. H. Friman, S. 116.

G.

Gamborg, S. 81. Gerner, S. 38. Gram, S. 57. Grundtvig, S. 135. 140. 145. 153. 157. D. H. Guldberg, S. 64. 72. 79. 85. H. H. Guldberg, S. 127. 151. 159. Gunnerus, S. 61. 71. 88*). Gutfelt, S. 134.

H.

Chr. Hansen, S. 25. Henr. Harpestreng, S. 7. Hegelund, S. 29. J. L. Heiberg, S. 160. L. Heiberg, S. 101**). P. A. Heiberg, S. 73*). 75. 113. 121*). Hemmingius, S. 26. Herholdt, S. 140. J. M. Herz, S. 159. Hofman, S. 63*). Holberg, S. 42-55. 56. Holm-Hjell, S. 88*). Chr. Horneman, S. 81. J. W. Horneman, S. 62*). 139. D. Horrebov, S. 79. A. Hvilstedt, S. 28. A. Hojer, S. 44. Høst, S. 141. 147. Høysgaard, S. 65.

I.

Jacobi, S. 91. Ingemann, S. 160. A. Johnsen, S. 30. H. Ju-
fiesen, S. 29. Just Justesen (Pseudonym) s. Holberg.

K.

Kingo, 41. Klingberg, S. 140. B. Knudsen, S. 34*). Kraft, S. 63. Kruse, S. 158.

L.

P. Laale, S. 12. Langebef, S. 57. 58. 82. Liebenberg, S. 134. Longomontanus, S. 30. Chr. Lund, S. 127. 159. Lyschander, S. 32. J. Lütken, S. 65. Lürdorph, S. 92.

M.

J. Magnussen, S. 84*). 145. Malling, S. 86. 92. Martfeld, S. 71*). Meurlius, S. 30*). Hr. Mittel, S. 12. H. Mittelsen, S. 21. H. Mittelsen (Pseudonym) s. Holberg. Molbeck, S. 141. 147. 151. 152. D. J. Müller, S. 62*). 88*). P. C. Müller, S. 101**). 133. 137. 145. Mynster, S. 134. Münter, S. 133. J. Møller, S. 134. 147. M. Møller, S. 79. R. Møller, S. 151.

N.

Broder Niels, S. 12. Niessen, S. 151. Nold, S. 30. Nystrup, S. 87. 141-44.

O.

Olufsen, S. 113.

P.

Palladius, S. 22. 23. S. Pauli, S. 32. Pawels, S. 134. Chr. Pedersen, S. 19. Schmidt-Whisfeld, S. 137. Pontanus, S. 30*). C. Pontoppidan d. ældre, S. 38. C. Pontoppidan d. yngre, S. 62. S. Povelsen, S. 38. Pram, S. 74. 93. 113. 117. 159.

R.

Ræfn, S. 88*). Rahbek, S. 74. 95-100. 113. 118. 159. Raft, S. 148-50. Ravn, S. 34*). Reenberg, S. 55. Rein, S. 126. 159. H. P. Resen, S. 31. P. Resen, S. 39. 40. Riegels, S. 73*). 86. H. Rosenkrantz, S. 31. D. Rosenkrantz, S. 36. T. Rothe, S. 65. 79. Rottboll, S. 88*). D. Romer, S. 39.

S.

Sadolin, S. 22. Samsoe, S. 114. 127. Sanber, S. 114. 151. 159. Sandvig, S. 84. Saxe, S. 9. 27. Saxtorf, S. 90. Schøning, S. 65. 82. Schytte, S. 64. 88. B. Simonsen, S. 146. Skjelderup, S. 140. Fr. Schmidt, S. 128. 159. J. Smith, S. 128. 159. L. Smith, S. 81. Fr. Sneedorff, S. 85. H. C. Sneedorff, S. 128. J. S. Sneedorff, S. 64. Solbin, S. 132**). Sorterup, S. 55. Sperling, S. 38. Sporon, S. 101. Staffeldt, S. 153. 158. Steffens, S. 137. Stenersen, S. 67. Steno, S. 39. Stephanus, S. 30. Storm, S. 116. Strom, S. 88*). Stub, S. 56. Stubgeus, S. 33*). Suhm, S. 65. 82. P. Syv, S. 38.

T.

Tausen, S. 21. 24. Terkelsen, S. 35. J. Thaarup, S. 85*). Th. Thaarup, S. 92. 113. 119. 159. H. Thomasen, S. 24. Thorfe-
lin, S. 84. B. Thorlacius, S. 82***). 145. St. Thorlacius, S. 82***). 83. B. Thott, S. 32. Tode, S. 90. 113. 118. 159. Tor-
feus, S. 39. Treschow, S. 136. P. K. Trojel, S. 116. P. M. Trojel, S. 115. Tullin, S. 67. Tondebinder, S. 24.

V. W.

Wadskær, S. 57. Wahl, S. 62*). 88*). Vandval, S. 86. Be-
del, S. 26. Herm. Beigere, S. 29. Verlauff, S. 82*) og ***)
145. Bessel, S. 109-12. Vibc, S. 112. Viborg, S. 88*). Vins-
lev, S. 55*). Vibet, S. 113. Vogelius, S. 91. J. Wolf, S. 32.
D. Wolf, S. 140. D. Worm, S. 30. J. Worm, S. 101. Wor-
mordsen, S. 21.

Betlig, S. 126, 159.

D.

Deder, S. 62*). 88*). Øhenschæger, S. 152-53, 154-57. A.
S. Ørsted, S. 87**). 138. H. C. Ørsted, S. 139.

Af betydeligere Trykfeil ere følgende bemærkede:

- Side 7 Lin. 17 med l. ved.
 - 9 — 20 er l. var.
 - 16 — 16 Digterens l. Digternes.
 - 20 — 2 f. n. Værebøger l. Lægebøger.
 - 71 i Ann. Marfelt l. Martfelt.
-